

TARTALOM Mécses a te igéd

SEBEN GLÓRIA: *A nyugalom napja* 1

Tanulmányok

SZAKÁCS TAMÁS: *Természettudomány-teológiai arcképcsarnok IV. Alister Edgar McGrath apológiája az új ateizmussal szemben* 2
LABORCZI PÁL: *Pénz és erkölcs. Az etikus gazdaság alapjai* 6

Figyelő

501.
SZABÓNÉ MÁTRAI MARIANNA: *„Soha el nem évül”. Előadás a reformációi záróünnepségen* 14

Évforduló
GÉMES ISTVÁN: *Ez is magyar egyháztörténet. 50 éves a Magyar ökumenikus nyilatkozat* 16

Beszámoló
KALIT ESZTER: *Megújulás, avagy a felekezetek közös átformálódása 2. GETI-konferencia* 19

Könyvajánló
KODÁCSY TAMÁS: *Melanchthon kardja* 20
SZEMEREI JÁNOS: *Szélesre tárt ajtó* 22

Könyvrecenzió
KOVÁCS KRISZTIÁN: *Inspirált inspiráció* 24

Krisztusban mindnyájan életre kelnek
GÉMES ISTVÁN: *„Pestifi ” hazament. Testvéri búcsú dr. Pósfay Györgytől (1921–2017)* 26

Az igehirdető műhelye

GYÓRI GÁBOR: *Vízkereszt ünnepe után 1. vasárnap (Ef 6,1–4)* 27
ZSARNAI KRISZTIÁN: *Vízkereszt ünnepe után 2. vasárnap (1Pt 4,1–6)* 29
BENCE IMRE: *Vízkereszt ünnepe után utolsó vasárnap (1Pt 1,10–12)* 31
SZENTPÉTERY PÉTER: *Hetvened vasárnap (Mk 7,5–16)* 34
GÁNCS TAMÁS: *Hatvanad vasárnap (Lk 13,31–35)* 36
LÁSZLÓ LAJOS GERGELY: *Ötvened vasárnap (Esto mihi) (Jn 4,25–30)* 38

A nyugalom napja

5Móz 5,13–14

■ SEBEN GLÓRIA

A hajtós adventi és karácsonyi időszak után nem is kaphatunk volna mellbevágóbb igét. Mennyit tudtam pihenni az „ünnepek” előtt és alatt? Mennyi időt sikerült a családommal töltenem minőségi módon? Milyen mély tudott lenni a felkészülésem a létező legrövidebb, szentestébe futó advent alatt?

Az egész világon népszerű szokás az újévi fogadalomtétel. Ha idén csak egy dologban tudok újat kezdeni, akkor szeretném, hogy ez legyen az: megtartom Isten parancsolatát a munka helyes ritmusára vonatkozóan. Mert Isten találta fel a munkát, és adta az embernek ajándékba. Csak akkor nem élünk vissza ezzel az ajándékkal, ha figyelünk arra is, milyen kereteket adott hozzá a Teremtő.

A parancs így kezdődik: Hat napon át dolgozz! Vagyis megvan az ideje a kemény munkának, az erőfeszítésnek, az emberi tevékenységnek. Ez viszont nem jelenti, hogy az éjszakát is nappallá tesszük, sem azt, hogy „látástól Miku-lásig” dolgozunk.

Lélektani értelemben is része a pihenés a munkának. Minden kutatás azt bizonyítja, hogy a jól felhasznált szünetek javítják a teljesítményt, az elvégzett munka minőségét, jól tesznek a kreatitásnak, és nem utolsósorban a la- zítás képessége csökkenti a munkahelyi stresszt.

Isten ennél még messzebbre megy, amikor egyenesen megparancsolja a pihenőnap megtartását. Jól látja, hogy milyen könnyen belefutunk saját teljesítmény-közpon- túságunkba, mennyire könnyen megfélekedünk arról, hogy csak emberek vagyunk, idő alá vetettek, korlátaink vannak. Hogy valójában Isten az, aki munkálkodik, mi pe- dig tehetetlenek vagyunk, hacsak nem maradunk Krisz- tusban, hogy éltető erejéből részesedjünk! Mi erőszakkal letépjük magunkat a szőlőtőről, elzárjuk az éltető nedvek- től, és a magunk erejéből akarunk szolgálni, gyülekezetet építeni, megfelelni a vélt és valós elvárásoknak. Ez viszont halálos veszélybe sodorja a lelkipásztort.

Megrázott egy november eleji öngyilkosság híre: egy református lelkész testvérünk vetett véget az életének. Saj-

nos a tragédia nem példa nélküli a testvéregyházban, de mi sem dőlhetünk hátra: a mi lelkészeink is túl gyakran ma- radnak magukra lelki, istenkapcsolati vagy családi prob- lémaikkal, szolgálati nehézségeikkel.

Vajon a legelhanyagoltabb parancsolat megtartása se- gíthet nekünk, hogy javítsunk a helyzeten? Meggyőződés- sem, hogy igen, hiszen a sabbat, a nyugalom Isten aján- déka, az ő áldása nyugszik rajta. Ezékiel prófétán keresz- tül azért kéri a nyugalomnap megtartását, mert az annak a jele, „*hogy közünk van egymáshoz*” (Ez 20,20). Az isten- kapcsolat ápolásának megszentelt idejére a lelkipásztornak még sokkal inkább szüksége van, mint a többieknek.

Adventista sógorom neveltetése alapján rendkívül komo- lyan veszi az Isten parancsát, és állásinterjút bizony azzal kezdte, hogy nem fog szombaton dolgozni. Minden erről szó- ló beszélgetésünkben szóba kerülnek a megtapasztalt áldások, és hogy nem maga a nap a lényeg (hiszen például a lelkészek többsége nem tud a szokásos vasárnapon pihenőnapot tartani), hanem Isten mindenhatóságának elismerése: ő akkor is tehet valamit, amikor én az erőm vagy képességeim végére értem. Én nem vagyok Isten, ne akarjak a kisbetűs isten szerepé- ben tetszelegni azzal, hogy túlhajtom magam, vagy másokkal végeztetem el – képmutató módon – az elvállalt feladatokat.

A világ a közvetlen tevékenység hiányát, a szemlélődést lustaságnak bélyegzi, és számos időrabló aktivitást munká- nak címkéz. Isten népe azonban egy másfajta munkamorállal mutathat példát. Akár azzal, hogy a munka idejét jól és ész- szerűen használja fel, valódi tartalommal tölti meg. Akár az- zal, hogy az apostolok és Jézus nyomán nem adja meg magát az aggodalmaskodásnak, és él az Atyától kapott szabadság- gal. A szabadnap annak a végső szombatnak az előize, ame- lyet az Isten országában élvezhetünk (Zsid 4,9). Így a nyuga- lomnap következetes megtartása mindig hitvallás is arról az Istenről, aki gyönyörködik alkotásában, aki megszabadít a lélektelen rabszolgamunkából, és aki Krisztus által bevisz minket a nyugalom helyére, ahol élvezhetjük teljes jelenlétét.

Természettudomány–teológiai arcképcsarnok IV.

Alister Edgar McGrath apológiája az új ateizmussal szemben

■ SZAKÁCS TAMÁS

Bevezetés

A természettudomány és a teológia területével foglalkozó teológusokat bemutató sorozatunk újabb képviselője is angolszász és anglikán érintettségű, valamint természettudományos és teológiai képzettséggel is egyaránt rendelkezik. Ugyanakkor abban a tekintetben eltér az előző személyektől, hogy nem keresztény felfogásból indult, hanem az ateizmusból.

Alister Edgar McGrath sokszínű személyiség – főbb tevékenységi területei az egyháztörténet, dogmatika, apológia, természeti teológia, kulturális-közéleti viták, a tudományos és tankönyvek mellett ismeretterjesztés... A kereszténység vezető apológójaként szerzett megbecsülést, és a világ egyik legismertebb keresztény teológusa lett. Nemcsak könyvei jelzik ezt, hanem a gyors reagálás miatti nehezebb tevékenysége is: nyilvános, médiabeli vitaszerepléseket vállal fel.

koncentrált.³ 1971-ben kezdte meg tanulmányait az Oxfordi Egyetemen (Wadham College), majd 1975-ben kiváló minősítéssel szerezte meg diplomáját kémiából (kvantumelméleti területen).

Az 1975–76-os tanévre az oxfordi Linacre College, az 1976–78-as tanévekre pedig a Merton College szeniorösztöndíját nyerte el. Az Európai Molekuláris Biológiai Szervezet ösztöndíjasaként három hónapot Európában is eltöltött (az Utrechti Egyetemen) 1976 nyarán. 1977 decemberében megszerezte PhD-fokozatát a molekuláris biofizika területén, Sir George Radda professzor vezetése alatt. Mindeközben – irányt váltva – az Oxfordi Egyetemen teológiát is tanult, majd 1978-ban kitűnő minősítéssel diplomázott.

Elhagyta Oxfordot, hogy a Cambridge-i Egyetem St. John's College-ában ösztöndíjas, valamint anglikán pappá ordinálása céljából is további tanulmányokat folytasson. 1980 szeptemberében avatták diakónussá, majd 1981 őszén a Southwell Minsterben pappá. 1983-ban az oxfordi Wycliffe Hallban a keresztény dogmatika és etika tanárává és a teológiai fakultás tagjává nevezték ki.

Az Oxfordi Egyetemen 1990-ben tartott Bampton-előadásokban a kereszténység doktrinális kijelentéseinek eredetéhez vezető tényezőket tárta fel. Ugyanezen év őszi szemeszterét New Jerseyben a James Madison Egyetem teológiai és hittudományi iskolájának vendégprofesszoraként töltötte.

1993-ban az Oxfordi Egyetem kutatótanárává választot-

Életút

Alister McGrath Észak-Írországbán, Belfastban született 1953. január 23-án.¹ Downpatrickben nőtt fel, a Down Közpiskolába járt.² 1966 őszén a belfasti metodista középiskola diákja lett, ahol a matematikára, fizikára, kémiára

¹ Alister McGrath. *Monergism*. <https://www.monergism.com/topics/mp3-audio-multimedia/all-european-african-speakers-messages/alister-mcgrath>. (Megtekintés: 2017. október 2.)

² Alister E. McGrath. *The Gifford Lectures*. <https://www.giffordlectures.org/lecturers/alister-e-mcgrath>. (Megtekintés: 2017. október 2.)

³ Alister McGrath. *Closer to Truth*. <https://www.closetotruth.com/contributor/alister-mcgrath/profile>. (Megtekintés: 2017. szeptember 30.)

ták, ezzel párhuzamosan 1993 és 1999 között a vancouveri Regent College kutatóprofesszoraként is folytatott munkát.

1995-től 2005-ig az oxfordi Wycliffe Hall igazgatója volt. 2004-ben az újonnan alapított Oxfordi Keresztény Apologetikai Központ alapító elnöki tevékenysége miatt lemondott posztjáról.⁴

1999-ben az Oxfordi Egyetem egyháztörténeti magánprofesszora címet kapta, e pozícióját 2008-ig töltötte be.

2001-ben az Oxfordi Egyetem teológiai fakultásának doktorátusát szerezte meg az egyháztörténet és a rendszeres teológia terén végzett munkásságáért. 2005-ben a Királyi Társaság tagjává választották.

2006 októberében az oxfordi Harris Manchester College kutató tagjává választották, hogy a Templeton Alapítvány által újonnan indított természeti teológiai kutatási projektet irányítsa.

2008-tól 2014-ig a Londoni King's College újonnan alapított Teológia, Szolgálat és Oktatás Tanszékének professzora volt. Egyúttal a Teológiai, Vallástudományi és Kulturális Központ tudományos vezetőjeként is működött.

2010-ben helyet kapott a húsz legbriliánsabb keresztény professzor listáján.⁵

2013-ban az intézmény Bölcsészettudományi Kara avatta doktorává (DLitt) a természettudomány, a vallás és a természeti teológia területén végzett kutatásaiért.

2014 áprilisa óta az Oxfordi Egyetemen a tudomány és a vallás Andreas Idreos professzora, emellett a Gresham College teológiaprofesszora.

Felesége, Joanna Collicutt McGrath is lelkész egy másik gyülekezetben, két felnőtt gyermekük van.

Munkásság

Már fizikai-kémiai kutatásai közepette a szellemtudományok kötötték le érdeklődését. Teológiai pályájának kezdetén egyháztörténeti vonatkozású tanulmányokat alkotott: könyvet írt Luther *theologia crucis*áról, Kálvinról, részletesen foglalkozott Brunnerrel és teológiájával, frissebben C. S. Lewis gondolatai és életrajza foglalkoztatja. Rendszeres teológiai munkásságának eredménye például a *Bevezetés a keresztény teológiába* című könyve, természettudomány és teológia kapcsolatában pedig többek között a *Tudomány és vallás*, valamint a *Meghökkenő értelem* említhetők.

A Parchman-előadások keretében a hit észszerűségére olyan módon fókuszált, hogy figyelembe vette a fundacio-

nalizmus örökségét a posztmodern kulturális és filozófiai korszakban (OLSON 2015). A keresztény teológia és a természettudományok kölcsönhatása áll kutatási munkája egyik fő helyén, amely leginkább az *A Scientific Theology* három kötetében (2001) öltött testet. Úgy véli, hogy a tudomány szempontjából a Teremtőbe vetett hit ösztönzést jelent a természet vizsgálatára. A természet tanulmányozása közvetve Isten tanulmányozása. Így jutott el a *természeti teológiához*, amelynek területén munkálkodik jelenleg is.

Mint ateistából lett keresztény apologeta a kritikai realizmus elkötelezettjeként⁶ rendszeresen folytat párbeszédet és vesz részt vitákon korunk legjelentősebb ateistáival.

McGrath és a hanyatló (új) ateizmus

A hatvanas években még maga is úgy gondolta, hogy Isten valamiféle infantilis illúzió, amely csak az öregeknek, a gyenge intellektusúaknak és a csalárdul vallásosoknak való.⁷ Saját bevallása szerint ateista és marxista volt.⁸ Úgy hitte, hogy a természettudomány magában foglalja az ateizmust is, és a vallást tinédzseres fölényrel utasította el (MACMATH 2017). Az Oxfordi Egyetemre készülve utolsó középiskolai évében tudománytörténetet és -filozófiát tanult. Kezdte felismerni, hogy az ateizmus bizonyítékai nem kielégítőek. Azok az érvek, amelyek egykor bátornak, meggyőzőnek és döntőnek tűntek, egyre inkább körkörösnek, bizonytalanok látszottak (BISHOP 2015). Az egyetemen pedig elkötelezett keresztényekkel találkozott, akikkel a hitükről beszélgetett. Ráműtattak arra, hogy az ateizmus nem is áll olyan szilárd lábakon.⁹ Nemcsak azt fedezte fel, hogy a kereszténység igaz, hanem azt is, hogy valóság.

A hatvanas években sokakkal együtt a vallás alkonyát látta az ateizmus hajnalával szemben. Miközben manapság is terjedni látszik az ateizmus – sőt úgy tűnik, ismételten és egyre agresszívebben kap erőre az új ateizmusban –, MCGRATH most mégis az ateizmus alkonyának beköszönését vallja. Gondolatait erről könyv formájában (magyarul is, 2008a) olvashatjuk. Az ateizmus alkonya „alapanyagául” egy olyan nyilvános vitán mondott beszéde szolgál, amelyet az Oxford Unionon rendeztek 2002-ben. Vitapartnerei P. W. Atkins, S. Blackmoore és D. Cook voltak. Nagy ívű áttekintést nyerünk benne az ateizmus kialakulásáról, csúcsmájáról, de éppúgy hanyatlásáról is.

⁶ Lásd a *Wikipedia*-cikket.

⁷ Breaking the Science-Atheism Bond. *Beleifnet*. <http://www.beleifnet.com/news/science-religion/2005/08/breaking-the-science-atheism-bond.aspx>. (Megtekintés: 2017. október 20.)

⁸ Alister McGrath. *RationalWiki*. https://rationalwiki.org/wiki/Alister_McGrath. (Megtekintés: 2017. szeptember 30.)

⁹ Bovey, Nigel: Faith v science? Alister McGrath. *Rejesus.co.uk*. http://www.rejesus.co.uk/site/module/faith_v_science/P6/. (Megtekintés: 2017. október 20.)

⁴ Revd Professor Alister McGrath. *Oxford Centre for Christian Apologetics*. <https://www.theocca.org/bios/alister-mcgrath>. (Megtekintés: 2017. szeptember 30.)

⁵ Alister McGrath. *Wikipedia*. https://en.wikipedia.org/wiki/Alister_McGrath. (Megtekintés: 2017. október 6.)

Amíg a francia forradalom erőszakkal (például guillotinéval) igyekezett az ateizmus új eszméit terjeszteni, addig kudarcot is vallott (Napóleon és a restauráció). Az ateizmus előretöréséhez valójában az kellett, hogy a keresztény eszméket félelemkeltés helyett intellektuális szkepticizmussal „üldözzék”. E szellemi megalapozás olyan filozófiai háttérrel történt, amelyet Feuerbach (Isten mint *talány*), Marx (Isten mint *ópium*) vagy Freud (Isten mint *illúzió*) képviseltek. Ezen a vonalon továbbhaladva az ateizmus csúcsra jutott: az Isten nélküli kultúra korszakába, melyet Nietzsche „Isten halott!” felkiáltása fényjelez. Bár a hatvanas években az „Isten halála”-teológiával még teológusok is beálltak a sorba, a hetvenes években az ateizmus előretörése az ateista államok erőfeszítései ellenére is kezdett megtorpanni.

A bizalomvesztésnek például olyan jelei vannak, hogy az ateista mozgalom manapság igyekszik újrafogalmazni mibenlétét. Számbeli csökkenésüket egyfajta „dogmatikai lazítással” próbálják kompenzálni: az új ateizmus igyekszik úgy feltüntetni, mintha mindenki, aki pillanatnyilag nem hisz semmiféle isten (vagy természetfeletti lény) létezésében, ateistának tekinthető lenne (például az agnosztikusok). „*Ügyes PR-fogás... De persze elfogadhatatlan*” – fogalmaz McGrath (2008a). Ateista időszakában ő nem egy ilyen felvizezett ateizmust képviselt. Az ateizmus hanyatlásának oka, hogy a szekularizáció előrehaladtával a vallással szembeni ellenérzés is csökkent, a közöny pedig megnőtt – így maga az ateizmus is érdektelenné vált.

Mivel a vallás nem halt el az észérvek hatására az ateizmus idején, az új ateizmus megpróbálja azt erőszakos módon elnyomni – ez az ateizmus legzavaróbb jelensége, különösen is a posztmodern toleráns gondolkodás számára.

A könyv megjelenésekor (2004) még talán sokak elcsodálkoztak, hogy a szerző a hanyatlást diagnosztizálja – hiszen épp az új ateisták agresszív terjeszkedését láthatjuk. Ugyanakkor ateista párbeszédben-vitában szerzett saját tapasztalataim is megerősítik megállapításait.

McGrath vitái Dawkinsszal

Miért is szólhatunk manapság új ateizmusról? Egy könyvfejezet révén válaszol McGRATH (2010): a Humanisták Nemzetközi Akadémiájának világkongresszusa az *Új felvilágosodás felé* címet kapta. Az új felvilágosodáshoz pedig új ateizmus dukál! Végső soron mi az új az ateizmusban? Az óvatlan olvasó feltételezheti, hogy ez a mozgalom új tudományos bizonyítékokat vagy új filozófiai érveket fedezett fel. Ám nincsenek új érvek, csupán a régi, ismerős és fáradt érveket hasznosítják újra – az újdonság csupán a retorika agresszivitása.

McGRATH gondolatait az új ateizmusról alapvetően két könyvben (utóbbit feleségével közösen) fejt ki: a 2004-ben

publikált *Dawkins Istene* című írásában (magyarul: 2008b) mind filozófiai-világnézeti, mind tudományos oldalról támadja Dawkins ateista világnézetű érveit és propagandáját. A *The Dawkins Delusion?* (2007) révén pedig Dawkins *Isteni téveszme* című könyvére (2006) válaszolt.

A vitát talán a legcélszerűbben az előbbi alapján tekinthetjük át. 1978 nyarán felkérést kapott az Oxford University Presstől, hogy keresztény választ adjon *Az önző génre* (DAWKINS 1986). Igaz, hogy elolvasta és nagyon élvezte (ő maga amúgy a teista evolúció nézetét vallja), de zavarba is jött. Ugyanis Dawkins ateizmusát felületesnek érezte, amely nem alapul kielégítően a felhozott tudományos érveken. Bizonyára örömmel vetette volna magát a válaszkönyv megírásába, ám nem érezte még magát elég felkészültnek a feladatra. Elutasította hát a felkérést, ugyanakkor nem feledkezett meg Dawkinsról sem – aki a *mém* fogalmát vezette be az eszmék fejlődésének tárgyalására. McGrath viszont épp eszmetörténettel szeretett volna foglalkozni! Az akkori elméleteket nem találta kielégítőnek. Jó ötletnek látszott a mémeket mint új elméleti keretet hívni segítségül.

A nyolcvanas években még azt remélte, hogy Dawkins képes lesz intellektuálisan megújítani az ateizmust, ám valójában csak beállt egy kliséket kántáló kórusba. A kilencvenes években született munkái pedig meggyőzték arról, hogy Dawkins ateizmusa a természettudományokon kívül ered, nem azokból fakad (ha ezt is állítja írásaiban). A 2003-as *Az Ördög káplánja* (magyarul: DAWKINS 2005) pedig már egyenesen a szellemi kimerültség jeleit mutatja. Negyed század után McGrath elérkezettnek látta az időt, hogy megfogalmazza válaszat. Nem vallási cáfolatot írt – legkevésbé sem foglalkozik azzal, hogy Dawkins evolúciós állításait cáfolja (azt a tudományos közösségnek kell megítélnie). Ehelyett az érdeklő, miként jut el a szerző a darwinizmustól az ateizmusig, melyet oly messianisztikus buzgalommal prédikál. Miféle istent is vet el? Van ennek bármiféle köze a vallások isteneihez, például a kereszténység Istenéhez? Egyáltalán megalapozott-e ez az elutasítás?

Miután ismerteti Dawkins álláspontját, a kikerülhetetlen kritikák is következnek. Ezeket két kategóriába sorolja. Az elsőbe az evolúciós elmélet jelen állásából következők tartoznak, például a molekuláris biológia legújabb eredményeiből adódóak. A lényegesebb kritikák a tudományfilozófia körébe sorolhatók. Dawkins túlságosan is antropomorf leírásokat használ: végső soron a génekre még szimbolikusan is problémás olyan viselkedések, tulajdonságok használata, mint önző vagy önzetlen, céltudatos stb. Helyesen állapítja meg, hogy a darwinizmus Dawkins számára messze több tudományos elméletnél – ez számára egy világkép, a világegyetem minden elemére alkalmazható alapelv, egy metaelbeszélés. A posztmodernből azonban ellenállást vált ki bármiféle metaelbeszélés, ezért ebből az irányból még darwinisták is vitatkoznak Dawkinsszal.

Miután McGrath bemutatta a dawkinsi darwinista fel fogás lényegét, a vallási vonatkozásokra tér, ehhez pedig DAWKINS legfontosabb művét, *A vak órásmestert* (1994) veszi górcső alá. Dawkins a tudományon messze túlme gy érveléseiben. Kizárólag a természettudomány mellett teszi le voksát. Ugyanakkor a kognitív pszichológia eredményei megmutatják, hogy az emberi információfeldolgozást és a következtetést alapvetően a kutató hite határozza meg – akár teista, akár ateista hitről legyen szó. Dawkins vallásellenes érvelését a hit megalapozatlan voltáról „el felejtí” alkalmazni saját állításaira – amelyek éppannyira megalapozás nélkül maradnak, mint a kifogásolt vallásos hitek. Arról nem is beszélve, hogy látható, hogy a keresztény szerzők (például Tertullianus) írásait pusztán másod kézből, szövegkörnyezetből kiragadva ismeri – és így fél re is magyarázza. E ponton tehát nemcsak hogy tudatlan a kereszténység tekintetében, de módszere egyenesen tu dománytalan.

McGrath megvizsgálja azt is, hogyan járult hozzá Dawkins az emberi kultúra fejlődésének darwinista fel fogásához – leginkább az általa propagált mém révén. A mémkomplexek legtipikusabb példáit Dawkins a vallá sokban látja, amelyeket az „elme parazitáinak” tart. Mc Grath kritikus vizsgálata során ez a „memetika” nem állja meg a tudományosság támasztotta feltételeket. A kudarcok miatt Dawkins úgy fejlesztette tovább mémelméletét, hogy azokat az „elme vírusainak” nevezte – az istene szmét is. A logikai bukfcenc ott csíphető nyakon, hogy „a vallás rossz” tézist semmivel nem támasztja alá; a leg újabb kutatások éppen a vallás és az egészség pozitív ösz szefüggéseire mutatnak rá!

Az alaposabb elemzés révén kiderül, hogy – Dawkins felszínességével ellentétben – ha vannak is ellentétes terü letek, ellentmondások, a vallás és a tudomány nem ellenségek, közöttük bizonyos összhang érhető tetten.

Felhasznált irodalom

- Alister E. McGrath. <http://alistermcgrath.weebly.com/biography.html>. (Megtekintés: 2017. október 3.)
- Alister E. McGrath. *The Gifford Lectures*. <https://www.giffordlectures.org/lecturers/alister-e-mcgrath>. (Megtekintés: 2017. október 2.)
- Alister McGrath. *Closer to Truth*. <https://www.closetotruth.com/contributor/alister-mcgrath/profile>. (Megtekintés: 2017. szeptember 30.)
- Alister McGrath. *Monergism*. <https://www.monergism.com/topics/mp3-audio-multimedia/all-european-african-speakers-messages/alister-mcgrath>. (Megtekintés: 2017. október 2.)
- Alister McGrath. *RationalWiki*. https://rationalwiki.org/wiki/Alister_McGrath. (Megtekintés: 2017. szeptember 30.)

- Alister McGrath. *Wikipedia. The Free Encyclopedia*. https://en.wikipedia.org/wiki/Alister_McGrath. (Megtekintés: 2017. október 6.)
- BISHOP, James 2015. Science Leads Former Atheist Alister McGrath to Belief in God. *James Bishop's Theological Rationalism*. <https://jamesbishopblog.com/2015/05/18/former-atheist-alister-mcgrath-becomes-a-christian-because-of-science/>. (Megtekintés: 2017. október 3.)
- BOVEY, Nigel: Faith vs. science? Alister McGrath. *Rejesus.co.uk*. http://www.rejesus.co.uk/site/module/faith_v_science/P6/. (Megtekintés: 2017. október 20.)
- Breaking the Science-Atheism Bond. *Beleifnet*. <http://www.beliefnet.com/news/science-religion/2005/08/breaking-the-science-atheism-bond.aspx>. (Megtekintés: 2017. október 20.)
- DAWKINS, Richard 1986. *Az önző gén*. Ford. Síklaki István. Gondolat, Budapest.
- DAWKINS, Richard 1994. *A vak órásmester. Gondolatok a darwini evolúcióelméletről*. Ford. Síklaki István – Simó György – Szentesi István. Akadémiai Kiadó – Mezőgazda Kiadó, Budapest.
- DAWKINS, Richard 2005. *Az Ördög káplánja. Válogatott tanulmányok*. Ford. Angster László. Vince Kiadó, Budapest.
- DAWKINS, Richard 2007. *Isteni téveszme*. Ford. Kepes János. Nyitott Könyvműhely, Budapest.
- MacMath, Terence Handley 2017. Alister McGrath, theologian. *Church Times*. <https://www.churchtimes.co.uk/articles/2017/7-july/features/interviews/alister-mcgrath-theologian>. (Megtekintés: 2017. október 3.)
- McGrath, Alister 2008a. *Az ateizmus alkonya*. Ford. Paulik Péter. Szent István Társulat, Budapest.
- McGRATH, Alister 2008b. *Dawkins istene. Gének, mémek és az élet értelme*. Ford. Both Előd. Kalligram, Pozsony.
- McGRATH, Alister 2001. *A Scientific Theology*. 1–3. köt. T&T Clark, Edinburgh; Eerdmans, Grand Rapids.
- McGRATH, Alister 2010. Is Religion Evil? In: William Lane Craig – Chad Meister (szerk.): *God Is Great, God Is Good: Why Believing in God Is Reasonable and Responsible*. InterVarsity Press
- McGRATH, Alister 2016. *Meghökentő értelem. A valóság értelmezéséről, tudományról és hitről*. Ford. Nádasdi Nóra – Jenei Péter. Kálvin Kiadó, Budapest.
- McGRATH, Alister 2003. *Tudomány és vallás*. Bev., ford. Gyárfás Vera. Typotex Kiadó, Budapest.
- McGRATH, Alister – McGRATH, Joanna Collicutt 2007. *The Dawkins Delusion? Atheist Fundamentalism and the Denial of the Divine*. SPCK, London.
- OLSON, Roger E. 2015. An Evangelical Superstar Scholar: Alister McGrath. *Patheos*. <http://www.patheos.com/blogs/rogereolson/2015/11/an-evangelical-superstar-scholar-alister-mcgrath/?repeat=w3tc>. (Megtekintés: 2017. október 5.)
- Professor Alister McGrath. *Gresham College*. <https://www.gresham.ac.uk/professors-and-speakers/professor-alister-mcgrath/>. (Megtekintés: 2017. szeptember 30.)
- Revd Professor Alister McGrath. *Oxford Centre for Christian Apologetics*. <https://www.theocca.org/bios/alister-mcgrath>. (Megtekintés: 2017. szeptember 30.)

Pénz és erkölcs

Az etikus gazdaság alapjai

■ LABORCZI PÁL

„Aki Istenhez tér meg, annak a világban és viláért való aktivitásra is meg kell térnie.”

(ifj. Pröhle Károly)

Bevezetés

A világban nagy a baj. Nagyon nagy a baj. A szegények és a gazdagok közötti különbség évszázadok óta növekszik, a klíma változik, a bioszféra pusztul, nyakunkon a migrációs válság, szaporodnak a terrortámadások, hogy csak néhányat említsek. Tehetünk-e egyáltalán valamit? Egy biztos, a bajok felsorolása nem elegendő, átfogó, pontos diagnózis is kellene, hogy legalább reményességünk legyen a gyógyításra anélkül, hogy a bajt növelnénk.

Montesquieu 1748-ban adta ki *A törvények szelleméről* című, nagy vihart kavart művét, amelyet a „liberalizmus bibliájaként” is emlegetnek. Ebben leírja a hatalmi ágak szétválasztásának elvét: elválasztja egymástól a törvényhozói és végrehajtói hatalmat, valamint az igazságszolgáltatást.¹ Mivel mindegyik ágnek van hatalma a másik fölött, egyensúly alakul ki közöttük, ezért ez a berendezkedés stabilabb társadalmi rendet biztosít az egyszemélyi vezetésnél, ami igen könnyen despotikussá vagy diktatórikussá fajul. A hatalom megosztásának ez a hármas elve tehát egyrészt az önkényuralom megakadályozására irányult, másrészt mára általánossá vált, és a demokratikus társadalmi berendezkedésű országok jogrendszerének, működésének az alapja lett. Mivel minden önkényuralom mögött a politikai közösségen belüli erőszak áll, kimondhatjuk, hogy ezzel a lépéssel az emberiség történetileg megtalálta azt az utat, melynek segítségével az államot, a politikai közösséget romboló legjelentősebb és legnyilvánvalóbb erőt, az erőszakot, pontosabban a hatalomra törő erőszakot féken tudja tartani (a háború más kérdés, mert az az államok között zajlik).

Némelyek szokták negyedik hatalmi ágként emlegetni a médiát. Ugyan konkrét hatalom nincs a kezében, de hatalmában áll tematizálni a közbeszédet, azaz az újságíró nem közvetíti, hanem befolyásolja a közvéleményt, melyhez a politika kénytelen alkalmazkodni, azaz a média is

¹ A három klasszikus hatalmi ág szétválasztását a felvilágosodás korának elméleteként tartják számon, holott valójában már megtalálható Arisztotelész és Cicero műveiben is.

a politikai hatalom részévé válik – annak felelőssége nélkül. Másként fogalmazva a közhatalom egy része átcsúszik/csúszott a médiához, miközben az így kialakult „kettős kormányzáshoz” semmiféle legitimitációja nincs (THA-ISZ 2003, 88. o.).

Napjainkra viszont megjelent egy sokkal alattomosabb, egyúttal annál pusztítóbb erő, mégpedig a pénz hatalma, karöltve a hatalomvágygal és az önzéssel. Ellenem vethető, hogy ezek mindig is léteztek. Ez igaz, csak hogy a mögöttük álló meztelen ön- és csoport-érdekérvényesítés főleg az utóbbi öt-hatszáz évben és különösen negyvenöt éve oly mértékű rendkívül hatékony segédeszközzé tett szert, hogy a pénz hatalmának ereje lassan szó szerint mindent maga alá gyűr, ezért égetően szükségessé vált, hogy kezdjünk vele valamit. Az említett időadatokról annyit, hogy az üzleti életben az akkori egyház minden tiltása ellenére a 15. század végétől kezdett általánossá válni a kamatszedeés, mely hamarosan merő önzésből és haszonlesésből kamatoskamat-szedéssé durvult – s ahogy lentebb megmutatom, a kamatos kamatnak mára világpusztító ereje lett. Tovább tetézte ezt, hogy 1971-ben Nixon elnök megszüntette a dollárnak mint kulcsvalutának, világpénznek az aranyra való beválthatóságát, minek következtében szó szerint fék nélkülivé vált a pénzrendszer.

Pénz és erkölcs, avagy piszkos anyagiak?

Piszkos anyagiak – szoktuk mondani tréfásan baráti alapú pénzügyi elszámoláskor. A kifejezés eredete nem ismert, de találó, mert jelzi, hogy a pénzügyek és az emberhez egyedül méltó, *szeretetalapú* kapcsolatok között ellentét feszül.

A jelenlegi helyzet

Kevesen tudják, hogy miben is áll a pénz erkölcstelensége, pontosabban, hogy miért kötődik a pénzhez az erkölcstelenség fogalma. Ezért először nézzük, mi is a ma pénznek nevezett *jel* valódi természete: 1. értékmérő, 2. általános csereeszköz, 3. a vagyonfőhalmozás eszköze, 4. spekulációs eszköz, 5. a hatalom eszköze. Az első három tulajdonság ahhoz szükséges, hogy ne a ma vállalhatatlanul rossz határfokú cserekereskedelem szintjén éljünk. Ilyen formában a pénz a gazdálkodó közösségeket *szolgálja*.

A kamat mögött semmilyen hasznos cselekedet nem áll, a pénz tehát fedezet nélkül szaporodik, következképp ez az örökös infláció forrása. Az infláció ellen érthetően küzdünk, de aki kamatot követel a pénzéért, rövid távon látószólag haszonra tesz szert, de egyéni érdekét követve valójában a gazdálkodó közösség kárára cselekszik. Ezt nehéz tisztességes magatartásnak mondani.

Évszázadok alatt, amióta a kamatos kamat létezik, kialakult a pénz intézményrendszere, és a pénz így gazdasági jelenségből, gazdaságot szervező, *szolgáltató* infrastruktúrából *nem legitim hatalmi eszköz* lett, mellyel évszázadok alatt folyamatosan leszalámították, gyengítették a közhatalmat, olyannyira, hogy mára gyakorlatilag a pénzkidadás jogát is elvették tőle; a pénz olyan eszköz lett, mellyel egész országokat lehet sakkban tartani. A közérdek helyett a pénztulajdonosok egyoldalú szempontjai érvényesülnek. Ez sem épp tisztességes magatartás. Arról nem is beszélve, hogy a háborúk mögött gazdasági-pénzügyi haszonlesés és érdekütközések állnak, nem pedig pusztá politikai nézeteltérések.

Pénzzel csinálni pénzt! Ennél nagyobb hazugság kevés létezik. Ez a spekuláció, melynek semmi köze a valós gazdasági élethez. *Értékteremtő munka nélkül*, mások rovására, ügyeskedéssel, ravaszkodással, sőt hatalmaskodással, merő erőfölényből pénzt szerezni – finoman szólva is gyalázat.

Marx tévedései

Külön tanulmányt érdemelne, hogy miért hallgatnak Silvio Gesellről,² e zseniális közgazdásról, aki Marxszal ellentétben sokkal pontosabb kritikáját adta a kapitalista és a napjainkra globálissá váló fogyasztói társadalmi berendezkedésnek. *A természetes gazdasági rend* című könyvéből kiderül, hol tévedett Marx.

A kiadó előszava szerint: „Azok a gyakorlati tapasztalatok, melyeket Gesell az akkori [1890 körül – L. P.] Argentína egyik gazdasági válsága folyamán szerzett, a marxizmussal szemben álló szemléletmódra készítettek: az emberi munka kizsákmányolását nem a termelőeszközök magántulajdonára vezette vissza, hanem a pénzrendszer szerkezetében rejlő hibákra. Akárcsak az antik filozófus, Arisztotelész, Gesell is felismerte a pénz ellentmondásos, kettős szerepét, hiszen az mint csereeszköz, egyrészt a piacot szolgálja, egyidejűleg azonban a hatalom eszközeként uralkodik is felette.” (GESELL 2004) Maga Gesell ezt írja 1916-ban (!) kiadott könyvében: „Marx például a pénz elméletére ötpernyi elmélkedést sem szentelt, erről tanúskodik három vaskos kötete, amely a kamattal (a tőkével) foglalkozik.” (GESELL 2004, 9. o.) „A kamat tehát vám, hídpénz, amelyet az árutermelőknek a csereeszköz használatáért a pénztulajdonosoknak kell fizetniük.

Nincs kamat – nincs pénz. Ha nincs pénz, nincs árucseré; ha nincs csere, munkanélküliség lesz; a munkanélküliség eredménye pedig az éhezés. Mielőtt azonban éhen halunk, inkább megfizetjük a kamatot.” (Uo. 297. o.)

Bogár László ezt a vámot „pénzszivattyúnak” mondja, mellyel – merő erőfölényből – folyamatosan és világméretben leszívják az értékteremtő munka hasznát. „Itt Marx ugyanúgy teljes tévedésben van, mint korábban. És mivel a pénzben tévedett, az egész népgazdaság központi idege vonatkozásában mindenütt tévednie kell. Elkövette – mint valamennyi követője is – azt a hibát, hogy a pénzügyet kikapcsolta vizsgálódási köréből. [...] A pénz Marx számára csak csereeszköz, de úgy tűnik, tényleg többet tesz, mint csupán »megfizeti az áruk árát, amelyeket megvásárol«. Hogy a bankár becsapja a »pénzszekrény ajtaját« a kölcsönvevő orra előtt, ha nem akar kamatot fizetni, és nem ismeri azokat a gondokat, amelyek az áruk (a tőke) tulajdonosait szorítják, azt csak annak a hatalmi fölényének köszönheti, amelyet maga a pénz élvez az áruval szemben – és itt van a gyenge pontja!” (Uo. 327. o.)

Magyarán Marx enyhén szólva kissé korszerűtlen már. Épp nekünk, a kommunista rendszert megszenvedőknek kellene a legjobban tudnunk, hogy Marx nemcsak elméletben fogott mellé (a magántőke létezése a bajok forrása), hanem a gyakorlatban is megbukott.

A kamatos kamat pusztá léte tehát nemcsak egyre inkább kevés gazdagra és egyre több szegényre osztja a közösséget, hanem ez az oka annak, hogy gyakorlatilag századok óta válságról válságra bukdácsolunk, háborúkkal, forradalmakkal, éhséglázadásokkal „fűszerezve”. Mintegy mellékhatásként nyakunkon van az örökös növekedési kényszer,³ következményként a szó szerint vehető gyilkos *verseny* és az egyre nagyobb *teljesítményt* elváró szemlélet, amely lényegében koloncként tekint gyerekekre, öregre, az egyre fokozódó hajszoltságról nem is beszélve. A profitéhség miatt még a kismamát is szívbjaj nélkül utcára teszik. Erre a verseny- és teljesítményelvre vezethető vissza az, hogy az esélyegyenlőségi közdelem eltorzul, nem a férfi-női *egyenértékűségért* harcolnak, hanem a nő férfimérce szerint, férfi értékekért verseng: sikert, karriert, győzelmet akar. A következmény a nemek szerepfosztottsága és a népesség fogyása. A versenyből kihullottakat pedig az éhenhalás fenyegeti. Ezek nem egyszerűen erkölcstelen és embertelen, hanem egyenesen ördögi tulajdonságai a rendszernek.

Ha épp jól fut a szekér, a nyereség a vállalkozóé. Ha pedig leszálló ág van, a munkaadó füttyülve mindenre a „főlösteget” elbocsátja, azaz az egész társadalom nyakába varrja a munkanélküliek gondját. Itt is vastagon sérül az erkölcs és a tisztesség.

² Johann Silvio Gesell (1862–1930) német-argentin kereskedő, pénzelméleti szakember.

³ „Aki hisz abban, hogy az exponenciális növekedés örökké folytatódhat egy véges világban, az vagy örült, vagy *közgazdász*.” (Kenneth Boulding)

Meg kell értenünk azt is, hogy a piacgazdaság messze nem egyenlő a kapitalizmussal, még ha szinte mindenki⁴ azonosnak is képzeli. Mert a kapitalizmusban a nyereség, a profit mindenképp fölé áll, fontosabb a gazdaságosságnál, a célszerűségnél, környezetvédelemnél stb., mert a termelést a tőke kamatozása szabja meg; a piacgazdálkodásban a megtakarítások az igényekhez, sőt mi több, az emberek szükségleteihez alkalmazkodó beruházásokba folynak.

A piacgazdaság és a kapitalizmus közötti különbség – akár hisszük, akár nem – oly nagy, hogy meg kell nézünk Marx további tévedéseit is. A kapitalizmus előtti gazdálkodást Marx az áru⁵ – pénz – áru (a továbbiakban: $\dot{A} - P - \dot{A}$) képlettel írta le. Marx azt mondta, hogy ez így nem helyes, a kapitalizmusra a $P - \dot{A} - P$ az érvényes. Sőt ezt állította: $Tőke - P - \dot{A} - P' - \dot{A}' - P'' \dots P''' \dots - Tőke'$

Azaz a tőkés a munkások kizsákmányolása által érték-többséget bíró árut állítat elő, mely többlet végül is több lépcsőn keresztül ismét csak a tőkésnél landol. Erre alapozva Marx egész köteteket megtöltött az érték-többlet-elméletéről, a bővített újratermelésről, az osztályharcról szóló elméletekkel.

A mi szempontunkból egyetlen helyes megállapítása az, hogy a kapitalizmus a kizsákmányolás léte miatt igazságtalan, de erre is hibás választ adott (az elnyomott proletár kerüljön a kizsákmányolás „boldogabbik” végére). Ugyanakkor nem vette észre, hogy valójában semmi értelme a tőke és a pénz mennyiségét a végtelenségig növelni: „A pénz mint a csere és az áruterelés fejlődésének végső terméke”, írja valaki nagyon helyesen Marx pénzfelfogásáról a Wikipédián.

Marxszal ellentétben Silvio Gesell látta a lényegét: „Vásárlás és eladás együtt képezik a javak cseréjét; következtetésképpen közvetlenül is összetartoznak.” (GESELL 2004, 295. o.)

Az indiánok is bölcsőbbek voltak Marxnál: „Amikor a fehér ember kivágta az utolsó fát, megmérgezte az utolsó folyót, és kifogta az utolsó halat, rádöbben, hogy a pénz nem lehet.”⁶

A mélyebb ok: hogyan jutottunk ide?

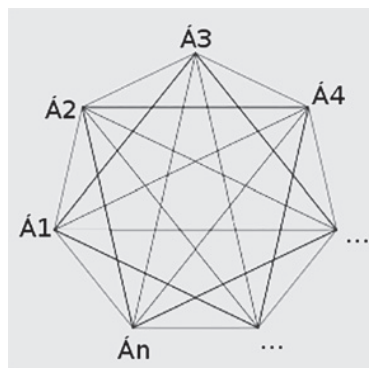
Amit eddig elmondtunk, az valójában csak a tüneteket tárja fel. De mi a valódi oka ennek az áldatlan helyzetnek? Ennek megállapításához tekintsük át a gazdálkodás változását történelmi léptékben.

A cserekereskedelemben valahogy úgy nézhetett ki, ahogy az 1. ábra mutatja. Itt nehéz volt pont olyan áru cserélni a saját áruval, amire épp szüksége van valakinek, ezért ez

⁴ Még filozófusok is keverik a két fogalmat, csak stílusbeli különbséget látnak közöttük.

⁵ Természetesen itt áru alatt az áruk és szolgáltatások összességét értjük.

⁶ A forrás ismeretlen.

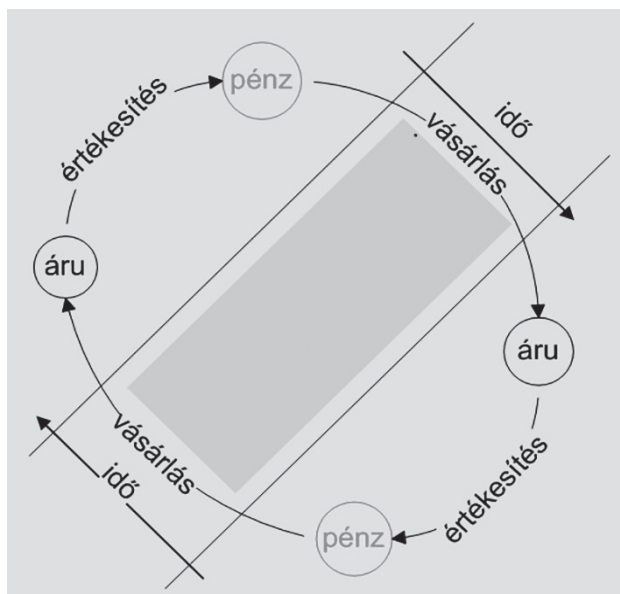
1. ábra. A cserekereskedelemben

a fajta piac valóban akadályozta a munkamegosztás további fejlődését.

A Kr. e. 7–6. században aztán a lüdiak kitalálták a fémpénzt, nevezetesen a szabványosított aranypénzt, mert a területük gazdag volt aranybányákban. Jellemző, hogy Lüdiának és utolsó királyának, Krózusnak a pusztulását is közvetve a pénz okozta.⁷

Mi is történt a fémpénz bevezetésével? Az áruk időátlóságához képest a fémpénz tartóssága bevitte az időtényezőt a piacra. Valahogy ilyenformán (2. ábra):

Mi is történt a fémpénz bevezetésével? Az áruk időátlóságához képest a fémpénz tartóssága bevitte az időtényezőt a piacra. Valahogy ilyenformán (2. ábra):

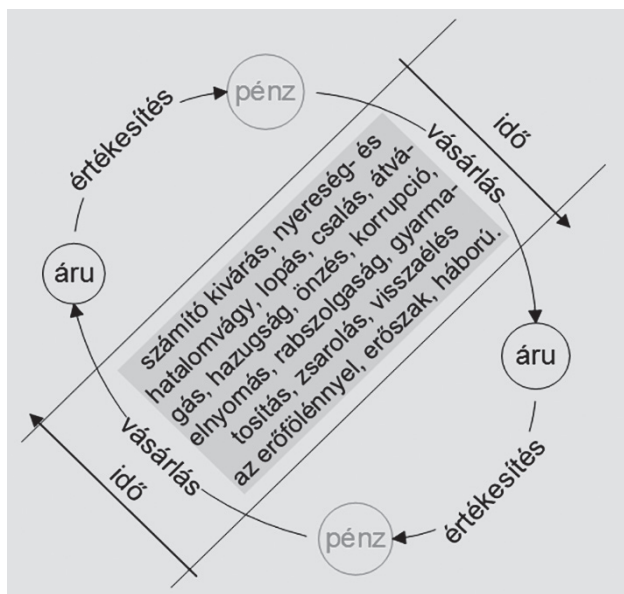
2. ábra. A kapitalizmus bölcsője

Valóban sokkal egyszerűbb lett a javak cseréje, a cserekereskedelemben hátránya kiküszöbölődött, de keletkezett egy rés. Ez azonban hamar kitöltődött, nem is akármivel. Mert nincs az az emberi gonoszság és aljasság, amit a pénz megszerzése és megtartása, sőt szaporítása érdekében mind a mai napig az emberek meg ne próbálnának elkövetni.

Silvio Gesell így fogalmaz: „A pénz szétválasztotta az árukat, amennyiben az értékesítés és a vásárlás közé időt, számító kivárást, nyereségvágyat és ezer más, a cserétől független mozgatóerőt iktatott közbe.” (GESELL 2004, 248. o.)

⁷ „Hatalomvágya a perzsák elleni hadjáratra sarkallta, de II. Kürosz legyőzte, elfoglalta a fővárost, Szardeiszt, Krózust máglyán elégette, ezzel meg is szűnt Lúdia.” (<http://www.numismatics.hu/kiemelt/kro-zus-ie-560-540-penzverese/>)

Nyilván nem véletlen, hogy mire Pál apostol korához érünk, az apostol már ezt írja: „Mert minden rossznak gyökere a pénz szerelme: mely után sóvárogván némelyek eltévelyedtek a hittől, és magokat általszegeztek sok fájdalommal.” (1Tim 6,10) A jelenből nézve Pál annyiban tévedett, hogy napjainkban már nem „magokat” szegeznek, hanem másokat szegeznek át fájdalommal a pénz tulajdonosai, ahogy korábban láttuk.

3. ábra. A kapitalizmus piaca

A 3. ábrán az idő adta részben – a teljesség igénye nélkül – felsoroltaknak három közös jellemzőjük van.

1. Mindegyik kizárólag a pénz megszerzését, megtartását, sőt szaporítását szolgálja – ezek vezettek például a kamat és a kamatos kamat kitalálásához, majd általános bevezetéséhez, a tőzsdei ügyeskedésekhez vagy a spekulációhoz, a világ újrafelosztásáért indított háborúkhöz, és mindahhoz, amit ma a pénzrendszer hatalmaként érzékelünk. Itt a gyökere a tanulmány elején felsorolt öt funkció 4. és 5. pontjának (a pénz a spekuláció, illetve a hatalom eszköze [2. o.]).

2. Mindegyik emberi gyarlóság, azaz lényegét tekintve erkölcsi kategória.

3. *Semmi keresnivalójuk a javak cseréjét szolgáló piaccon.* Arról nem is beszélve, hogy az alku során egyenrangú feleknek kell(ene) megegyezniük az árban, mert ahogy láttuk, jelenleg a „pénztulajdonos fölényben van az árutulajdonossal szemben”.

Ez az idő adta rés a kapitalizmus minden bajának forrása, pontosabban ez teszi lehetővé a bajok kialakulását. A jelen helyzet bonyolultságát épp az okozza, hogy egyrészt a mostani pénzrendszert mindenki elfogadja és normálisnak tartja, másrészt a rés adta „ingoványos talajon” ezernyi szabály között egyensúlyozva, „csikorogva” ugyan, de valahogy mégiscsak működtetik a rendszert. Miközben

a gazdagok és a szegények közötti olló szép csendben továbbra is csak nyílik, nyílik...⁸

Tisztán erkölcsi alapon vizsgálódva megállapíthatjuk tehát, hogy a pénzből mint általános csereeszközből két és fél évezred alatt *cél* és mindent elnyomó *uralom* lett.

Mindezek pusztítanak minden emberi és nem emberi értéket, lassan a Föld is végveszélybe kerül. Mert az istenített piacok úgy döntenek...

A pénz romboló erejét Montesquieu is fölmertte: a pénz az emberek vágyait „a végtelenségig sokasítja, kipótolvá a természetet, amely nagyon is korlátozott eszközöket adott nekünk szenvedélyeink felajzására és egymás kölcsönös megrontására” (MONTESQUIEU 2000, 93. o.).

Úgy is lehet fogalmazni, hogy a jelenlegi pénzrendszer ember-, közösség-, vagy ha tetszik, istenellenes, mert akár egyéneket, akár országokat nézünk, a hatalmást még hatalmasabbá, a szegényt, a kiszolgáltatottat még szegényebbé és kiszolgáltatottabbá teszi. Magyarán velejéig igazságtalan és erkölcstelen.

Továbbá szörnyű kimondani, de ez a való: a szegénység elleni küzdelmet akármennyire is helyesnek és szükségesnek tartjuk, valójában szélmalomharc. Mert a szegények, a szűkséget szenvedők száma gyorsabban növekszik, mint bármekkora jótékonykodás vagy segítőkészség.

Amikor az egyre szegényedő, dühös tömeget a rohamrendőrség oszlatja, már késő azon gondolkodnunk, mit kéne tennünk a még nagyobb baj, a teljes összeomlás⁹ elkerülésére.

Az ötödik hatalmi ág, a pénz hatalma

MONTESQUIEU szerint: „...hogy a hatalommal ne lehessen visszaélni, ahhoz az kell, hogy a dolgok helyes elrendezése folytán a hatalom szabjon határt a hatalomnak.” (2000, 247. o.) Igen ám, csak hogy milyen hatalmat lehetne fölállítani a pénz hatalmával szemben? Merthogy – ahogy fentebb láttuk – a pénz hatalma mögött valójában az ember egoizmusa és gyarlósága áll, ez ellen pedig hatalommal, erővel, pláne a jog eszközeivel szélmalomharc küzdeni, az erkölcsi intelmek valójában hatástalanok a már intézményesült nyers erővel szemben, épp ezért az úgynevezett etikusz köz-

⁸ „A világ 85 leggazdagabb embere annyi vagyon felett rendelkezik, mint a világ legszegényebb 3,5 milliárdja. A világ vagyonának a felét, 110 ezer milliárd dollárt a népesség egy százaléka birtokolja.” (2014 tavaszi IMF-adat) Néhány év, esetleg évtized múlva ezek az adatok 50, illetve 5 milliárd emberről fognak szólni. A középosztály vékonyodása világjelenséggé csak előjele a nagyobb bajnak.

⁹ Összeomlásnak kell tekintenünk azt is, ha a nagy többség nyomor- és rabszolgaszintre süllyed – és épp errefelé tartunk, egyre gyorsulva. A költő szavaival: „Hogy mily szeszekkel, szédülettel / Hajtják a népet ronda táncba: / Bíz' összeűzzák, ki nem táncol, / És bele rokkan, aki járja.” (Magyari Lajos Lázár Mihály üzenete című verséből)

gazdaságtan ereje sosem lesz elegendő. Ha egy hároméves gyerek hadonászik a késsel, amelyhez véletlenül hozzájutott, minden épeszű szülő akár erőnek erejével is elveszi tőle, ha nem hallgat a szép szóra. Ezt kell tennünk nekünk is – nem a pénzzel, hanem a pénz *hatalmával*; következésképp az egyetlen lehetőségünk, hogy le kell választanunk a pénzről a spekulációs és a hatalmi funkciót.

Ehhez először ki kell mondanunk és le kell szögeznünk néhány igazságot.

1. Kamatos kamatra hitelt adni nem más, mint a *lopás* és a *kizsákmányolás* (= teljesítmény nélküli jövedelemelvonás) törvényes formája. Hitelt adni és a vállalkozás nyereségéből (avagy veszteségéből) hányadhoz jutni teljesen más: a hányad mértéke a két fél alkujának tárgyát képezi – ma messze nem ez a helyzet.

2. Egy gazdálkodó közösséggel szemben nem lehet nagyobb merényletet elkövetni, mint hogy *kivesz*ik a kezéből a saját gazdálkodásának legfontosabb eszköze fölötti *önrendelkezési jogot*. A világszerte helyesnek tartott és féltékenyen őrzött jegybanki függetlenség a legtöbb esetben épp a jogfosztottságot jelenti.

3. Ismét sokan gondolják, hogy a pénz úgymond „fogalmilag” agresszív. Az én válaszom az, hogy ez így pontatlan, mert nem fogalmilag agresszív, nem a természet, vagy ha tetszik, Isten alkotta, mint a kő keménységét, hanem a pénz mint olyan emberi találmány. Ilyenformán tökéletlen. Emberi csinálmány, tehát van lehetőségünk megváltoztatni.

4. Szinte közhiedelem-szintű vélekedés, hogy az az igazi pénz, aminek van kézzel fogható fedezete, például arany. Óriási tévedés, mert a valódi vagy az igazi, a gazdaságot szolgáló pénznek kézzel fogható fedezetre semmi szüksége, mert a fedezete kizárólag a *mögötte álló értékteremtő munka és a közbizalom*. Eladáskor vagy munkabéreként elfogadom, mert fizetni tudok vele. Ennyi.

Itt kell megemlítenem, hogy történetileg a pénz aranyfedezete mintegy természetes felső korlátként működött a pénz mennyiségét illetően. Minden ország legföljebb csak annyi pénzt tudott forgalomba hozni, amennyi aranya volt (vagy elrabolt mástól). A bevezetőben már jeleztem, hogy a múlt század '70-es éveiben viszont végleg fölszámolták az aranyfedezetet, ezzel megszűnt a korábbi korlát. Nyögjünk is rendesen a súlyosabbnál súlyosabb következményeket a pénz mennyiségének végtelen és féltelen, csakis az *időtől függő növekedése* miatt.

Főntebb a kapitalizmus piacának jellemzőjeként leírtam három pontot, amiből egyértelműen következik a feladat: számúzni kell a piacról az oda nem valókat, azaz a piacidegen elemeket, Silvio Gesell megfogalmazása szerint a „cserétől független mozgatóerőket”.

A kérdés most már csak az, hogy hogyan. Mert az emberi gyarlóság nem jogi kategória, legföljebb valamely következménye (ezért van az ezernyi szabály, amelyek között a gonosz akarát mindig talál kiskaput).

A kommunisták társadalomjobbító szándékai nemcsak Marx tévedései miatt buktak el, hanem az erőszakosságuk okán is. A kérdés tehát úgy szól, hogy erőszak alkalmazása nélkül milyen „szerkezet” akadályozza meg a gazdasági túlhatalmat. Másként fogalmazva: hogy lehet elérni, hogy akinek pénze van, annak ne legyen egyúttal hatalma is, legalábbis a piac fölött?

A jó pénz olyan a gazdaságban, mint a testünkben a vérünk. Mindenütt ott van, de ahol föltorlódik, baj támad. Ezért vissza kell adnunk a pénznek azt a tulajdonságát, hogy csakis az legyen, amire kitalálták: általános értékmérő és csereeszköz, hogy információt és energiát szállítson, kegyetlen úr helyett csakis *szolgáljon*, sehol nem torlódhat föl, mert gazdasági „trombózt” okoz. Olyanná kell tennünk, hogy az önérdek és a közérdek az elkerülhetetlennél többször ne kerüljön szembe egymással; hogy ne erősítse szűkebb és tágabb közösségeinkben az emberi gyarlóságot, leginkább az önzést és hatalomvágyat, mint ahogy most teszi.

Más szavakkal és pontosabban: a pénz adta időtényezőt kell megszüntetnünk, ezzel eltűnik az emberi gyarlóság és gonoszság számára a játéktér, legalábbis ez a játéktér.

3. ábra. A kapitalizmus piaca

Erre a célra kizárólag a Silvio Gesell által leírt forgalombiztosított vagy szelíd pénz alkalmas. Alkalmazásának és működésének nélkülözhetetlen elvi feltételei:

1. A pénz közbirtok, az egész közösség tulajdona (még akkor is, ha a köztulajdonnak nálunk rossz a csengése). A piac szereplői – vagyis bárki – csak átmenetileg, használatra kapják meg a pénzt.
2. A pénz pusztá forgalmából, ide-oda tologatásából, bárhol való tárolásából *egyéni haszon nem származhat*.
3. Enyhe negatív kamata van, hogy az árukhoz hasonlóan romlandó legyen. Ezzel nem tud fölnyre szert tenni, egyúttal gátolva van, hogy bárki munka nélkül szerezzen pénzt.
4. Mennyiségét a törvényhozói főhatalom – és nem a

jegybank! – szigorú törvények szerint szabályozza az infláció és a defláció megakadályozására. Erre vannak jól alkalmazható statisztikai, közgazdasági eljárások.

Ezzel a megoldással kettévágtuk a pénznek a *szolgáló* és a *hatalmi* funkcióját. Ez a pénz teljes mértékben és hibátlanul szolgálja a javak cseréjét, a nyomort, viszályt és vérontást eredményező hatalmi oldala pedig megszűnik. A pénz csak annyiban lesz kitüntetett áru az áruk között, hogy mindenki rajta keresztül szerzi be a számára szükségeset.

A 4. ponttal kapcsolatban ellenem vehető, hogy mi csoda felelőtlenség a politikusok kezébe adni a pénzkadás jogát! Ahogy mondtam volt, a pénzbirodalom évszázadok óta folyamatosan gyengíti a politikai hatalmat, és ennek egyik lépése volt, hogy kiénekeltek a pénzkadás jogát a „kezeből”, mondván, ti politikusok vagytok, mi jobban értünk a pénzhez.¹⁰ Talán a hármass hatalommegosztás elterjedése előtt jogos lehetett a vád: önös érdekét követve a hatalom beindítaná a bankóprést.

Kossuth Lajos még küzdött a pénzkadás jogáért: „Azon nézetben vagyok, hogy – a’ meddig befolyásom lesz Magyarország ügyeibe – a’ banknak nem akarom adni kezébe, hogy ő regulázza Magyarország pénzügyeit. Őtet csak eszközül, ’s mintegy tisztviselőül akarom használni bizonyos határok között. Ez okból nem ő bocsátja ki a’ pénzt, hanem csak kezeli bizonyos jutalomért.”¹¹

Abraham Lincoln már borúlátóbb volt: „A pénzhatalom béke idején éléskodik a nemzeten, háborús időben pedig összeesküszik ellene. Despotikusabb, mint a monarchia, arcátlanabb, mint az autokrácia, és önzőbb, mint a bürokrácia. Olyan válság közeledtét látom a közeljövőben, amely megbénít, és arra kényszerít, hogy remegjek hazám biztonságáért. A korporációk kerülnek uralomra és a korrupció korszaka köszönt ránk. A pénzhatalom arra törekszik, hogy fenntartsa uralmát, kihasználva az emberek előítéleteit, egészen addig, amíg a gazdagság néhány kézben halmozódik fel, és a köztársaság elpusztul.”¹²

Ki-ki eldöntheti, hogy több mint 150 évvel Lincoln kijelentése után Amerika mennyiben tekinthető még demokráciának, miközben a Fed¹³ lényegében magánbank.

„Jogállamban a pénz a fegyver” – írja József Attila döbbenetes éleslátással. Nem ő az első zseni, akire nem hallgattunk.

Egy biztos: a fönti négy pont jelenti a visszaszerzett

pénzügyi önrendelkezést. Ebben a rendszerben az a lényeg, hogy demokratikus, tehát a politikai hatalom megosztott, és ha a mindenkori kormány merő rövidlátásból mégiscsak beindítaná a bankóprést – amire a hatalommegosztás miatt amúgy semmiféle joga nem volna, azaz csak törvénytelen úton tudná megtenni –, az infláció megszaladása miatt a következő választáson bukna, mert hiszen az inflációmentesség kihirdetetten pártok fölötti „játékszabály”, ha tetszik, az alaptörvény része. Aki ebben nem hisz, annak nagyon is kíváncsi volnék a demokráciafelfogására és a választópolgárok értelméről alkotott véleményére...

Milyen lesz ez az új rendszer?

- Nincs infláció, amennyiben a fönti négy pontot megtartják.
- Az eladó és a vevő, azaz az áru, illetve a pénztulajdonos egyenrangúvá válik.
- Pénzt szerezni csakis munkával, szolgáltatással lehet, következésképp aki eddig ügyeskedésből élt, kereset munkát, mert megszűnik a spekuláció a maga hiszteroid piac- és ármódosító hatásaival együtt.
- Kamat nélküli hitelbőség, azaz a mostani pénzsűke helyett pénzbőség.
- A befektetőnek az lesz a nyeresége, hogy nem lesz kamatvesztesége, mert szerződés szerint épp anynyi pénzt kap vissza, mint amennyit kölcsönadott, nulla infláció mellett (!) – jó esetben egy-két százalékkal többet.
- A befektető és vállalkozó együtt sír vagy együtt nevet.
- Szinte mindennek csökken az ára, mert az árból eltűnik a bújtatott kamathányad.
- Megszűnik a válságról válságra való bukducsolás, mert mindig van a gördülékeny működéshez elegendő pénz a piacon.
- A különböző érdekcsoportok vagy akár a pártok között hihetetlen mértékben csökken a feszültség.
- A bankok közszolgálatot ellátó pénzközvetítő intézményekké alakulnak.
- A vállalkozó nemcsak pénzügyi, hanem például erkölcsi, emberi, környezeti, természetvédelmi szempontokat is figyelembe vehet, mert megszűnik a növekedési kényszer.
- Csökken a verseny, nő az együttműködés lehetősége.
- Megállhat, sőt csökkenhet a szegények és gazdagok közötti különbség.
- Kényszerű munkavállalás, sőt robotolás, növekvő hajszolódás¹⁴ helyett egyre többen képességeik szerint

¹⁰ Mondtak ennél keményebbet is: „Hagyjátok, hogy kibocsássam és irányítsam egy nemzet pénztét, és nem érdekel, hogy ki hozza a törvényeit.” A társadalom zsarolásának eszenciájaként így vélekedett 1790-ben Mayer Amschel Rothschild (1744–1812; <http://hunnio.com/news.php?readmore=48>).

¹¹ Kossuth Lajos pénzügyminiszter mondatai az 1848. aug. 28-ai Országgyűlésben. (*Közlöny*, 82. sz. 1848. aug. 30., 420. o.)

¹² Abraham Lincoln szavai 1863-ból (<http://mek.oszk.hu/06800/06897/html/0009.htm>).

¹³ Az Amerikai Egyesült Államok központi bankjának nem hivatalos rövidítése.

¹⁴ 1910-ben a középiskolai tanárok a heti kötelező óraszám 18-ról 20-ra való emelése ellen tiltakoztak. Ma 26-nál tartunk. És semmivel sem keresnek többet, sőt relatíve sokkal kevesebbet, gondoljunk csak az akkori általános egykeresős családokra. Egyes kutatások szerint beköszönt a soha véget nem érő munkaidő korszaka, azaz luxussá válik a szabadidő. (<http://www.tozsdeforum.hu/uzlet-2/gazdasag/be-koszont-a-soha-veget-nem-ero-munkaido-korszaka/>)

dolgozhatnak (visszatérhet egy rég elfelejtett mozdulat, a munkálkodás öröme).

- Megszűnhet vagy legalábbis csökkenhet a „család vagy karrier” feszültsége.
- Újra éledhet sok – például kézműves – tevékenység, amelyet a pénzügyi úthenger mára eltaposott.
- Megszűnhet vagy legalábbis csökkenhet a környezetet terhelő „dobjuk ki, vegyünk újat, mert az olcsóbb” szemlélet.
- Végül a legfontosabb: a *versenyből* kihullottak, a kisebb *teljesítményt* nyújtók is megtalálják a helyüket.

Ez lesz az átmenet a tőkevezérelt társadalomból, a profitorientált kapitalizmusból a piacgazdaságba, ahol a gazdaság nem kevesek érdekét, hanem a közjót szolgálja, mert a közösség maga dönthet, hogy mire fordítja a saját pénzét. Vagy más szavakkal, így lesznek a piszkos anyagiakból tiszta pénzügyek, áldemokráciából¹⁵ valódi demokrácia, pénzközpontú rendszerből emberközpontú rendszer, ördögi rendszerből legalábbis nem istenellenes társadalom.

Utópia? Nem! Az egyetlen lehetőségünk!

A Kossuth-bankó sikere és sok más példa bizonyítja, hogy működik az elképzelés. A jelenlegi pénzrendszer hatalmát mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy az eddigi próbálkozásokat leverték vagy betiltották. A leghíresebb egy tiroli község, Wörgl polgármesterének esete: 1932-ben, a nagy világgazdasági válság alatt Michael Unterguggenberger meggyőzte a wörgli képviselő-testületet, és bevezették a Gesell-féle forgalombiztosított pénzt. Érdemes alaposabban megismerkednünk a történetekkel.

A wörgli csoda

„1932. július 25-én Wörgl csak úgy zeng, cseng és bong a munka zajától. Kalapácsok aprítják a sziklákat, kövek hullanak a csillékbe, ásókkal takarítják el a zúzalékot. [...] Három utcát és a népiskolát is bekapcsolják a csatornahálózatba, vasbeton hidat építenek egy hegyi patak fölé, valamint felhúznak egy sítugrószáncot is. Többhavi, sőt egyes esetekben többévi tétlenség után a munkások újra szorgoskodnak, fizetségük pedig a sárga, kék és rózsaszín bankók sokasága. Hivatalosan »munkaérték-elismervénynek« ne-

¹⁵ 1. „A piacok döntöttek, mégpedig úgy döntöttek, hogy nincs szükség választókra. Az országnak reformokra, nem választásokra van szüksége.” (Herman van Rompuy, az Európa Tanács elnöke az olasz válságról 2011 őszén) – S valóban, Berlusconi választások nélkül a volt EU-biztos, Mario Monti követte az elnöki székben.

2. A PRISM-botrány – ügyési vagy bírói fölhatalmazás nélkül lehallgathatnak bárkit. Edward Snowdent mindkét amerikai párt hazaárulónak nyilvánította. Több mint gyanús, hogy épül a Nagy Testvér birodalma...

3. „A demokrácia azt jelenti, hogy a két farkas és egy bárány szavaznak a vacsoráról.” (Czakó Gábor meghatározása)

vezik és 1, 5 és 10 Schilling névértékben bocsátják ki őket, és mindegyikükön ugyanaz a jelmondat áll: »Lindert die Not, schafft Arbeit und Brot« (»Enyhíti a nélkülözést, biztosítja a munkát és a megélhetést«).

[...] A munkások valóban pontosan úgy viselkednek, ahogyan azt Gesell előrejelezte, és Unterguggenberger is remélte: elköltik az ideiglenes pénzüket. Az új pénz új bevételhez juttatja a kereskedőket, akik így több árut is vásárolnak a parasztoktól, kézművesektől és gyáraktól, amelyek pedig így újra több embert is vesznek fel.

Miközben Ausztria-szerte egyre nő a munkanélküliség, Wörglben egyre csökken. Gyarapodnak a fizetések és a község adóbevételei is. Mintha csak repülőgépről szórtak volna pénzt a lakosok közé – pedig valójában szinte semmivel sincs több pénzünk, mint azelőtt. Mindössze 5500 schillingnyi munkaérték-elismervény van forgalomban – csak épp gyorsabban áramlanak a bankók. Az ácsból a henteshez, a hentesből a paraszthoz, a paraszttól a kocsmároshoz, a kocsmárostól az ácshoz, és mindenki kap is érte valamit.

Szomszédos községek is csatlakoznak a kísérlethez, felépül egy uszoda is. Az új pénz meglepő egységet teremt Wörglben, miközben az ország többi részében a szociáldemokraták, az ausztrofasiszták és a nemzetiszocialisták egymást marják a hataloméért, és pártsergek lövöldöznek [szó szerint! – L. P.] egymásra. Egy újság pedig már egyenesen azt írja, hogy *Le a parlamenttel, diktatúra kell ide!*

Wörglben azonban a szabadpénz elsimít minden vitát, a képviselő-testület egyhangúlag kiáll a polgármester mellett, bal- és jobboldaliak kart karba öltve koccintanak a kocsmában a gazdasági fellendülésre.

Rövidesen megérkeznek az első újságírók is, ritka jó hírrel dobva fel a lapjaik eddigi rosszhíradatát. Riporterek járják az utcákat, faggatják az orvost, a szabót és a moztulajdonost Wörgl titka után kutatva. Nincs ásványi kincs? Nincs nagybefektető? Csak néhány színes bankó, és ez minden?

És ez minden. Az emberek újra bevásárolnak, és hirtelenjében újra jobban megy a soruk. Néha talán átláthatatlannak tűnhet a kereskedelmi viharoktól, hozamgörbéktől és kamatlábaktól zsúfolt kapitalizmus, ám a wörgli fejlemények jól mutatják, hogy végeredményben csak egy a lényeg: hogy minél többen és minél gyakrabban költsék a pénzt. [...]

Miért ne lehetne Wörgl csodája Bécs és egész Ausztria csodája is?

Mindössze azért, mert az osztrák jegybank nem hajlandó lemondani a pénznyomtatási monopóliumáról. [...] Másfél évvel a kísérlet beindítását követően az osztrák közigazgatási bíróság is megerősíti, hogy a wörgli ideiglenes pénz bizony törvénybe ütközik.

És véget ért a csoda.

A bankókat bevonják, a község építőmunkásait elbocsátják, a kereskedők bevételei ismét éppúgy visszaesnek,

ahogyan az adóbevételek is. »Ezt a nélkülözést nem Isten küldte, hanem a törvények és az emberek zavarodottsága« – írja a csalódott Unterguggenberger az egyik újság szerkesztőségéhez címzett levelében.

A válság visszatér a tiroli községbe, és rövidesen újra élnek a régi viszályok is.» (UCHATIUS 2011)

Befejezés

Minél hamarabb rátérünk erre az útra nemzetgazdasági szinten, annál kisebb bajjal megússzuk a mostani globalizált pénzrendszer összeomlását. Mert a legfőbb lineárisnál alig jobban¹⁶ növelhető termelés és a hatvány szerint növekvő pénzmennyiség miatt az összeomlás elkerülhetetlen. A gazdagok mentik majd az irhájukat, a szegényeket pedig sorsukra hagyják, azaz éhezés, nyomor, erőszak, vér és könnyek. Senkinek ne legyen illúziója.

Vajon lesz-e erőnk és időnk elébe menni a bajnak? Az igen válasz rajtad is múlik.

Utóhang

A vázolt, látszólag tisztán gazdasági problémának nagyon súlyos bibliai, teológiai vonzatai vannak. Walter BENJAMIN azt állítja, hogy „a kapitalizmus merő kultusból álló vallás, dogma nélkül” (2013, 6. o.). Kuncsala Rádzsaratham indiai lutheránus teológus szerint a kapitalizmus mint vallás „középpontjában a piacgazdaság istennője áll, akinek a profit oltárán kell áldoznunk”. A közgazdászok pedig „hű és oda-

adó papok” az istennő szolgálatában, akik „mindvégig érzéketlenek maradtak [...] a valóságra: [...] a hajléktalanok, a munkanélküliek és éhhalál küszöbén élők millióinak” nyomorára.¹⁷ Végül kijelenti, hogy „a neoliberais piacgazdaság nem egyeztethető össze a keresztény etikával”. Silvio GESELL, a rejtőzködő teológus még mélyebbre lát: „Kereszténység és kamat: ez tiszta ellentmondás” – írja – többek között – idézett könyvében (2004, 236. o.). Gesell támadhatatlan igazsága a keresztény egyházakat a világban betöltött szerepük reformációjára kellene hogy készítse.

Mindezek bővebb és érthetőbb kifejtése egy újabb tanulmány feladata lesz.

Felhasznált irodalom

- BENJAMIN, Walter 2013. A kapitalizmus mint vallás. Ford. Fogarasi György. In: *Et al. – Kritikai Elmélet Online* 1. köt. *Gazdasági teológia* (2013). Szerk. Fogarasi György. SZTE BTK Összehasonlító Irodalomtudományi Tanszék, Szeged. 4–8. o. Web: <http://etal.hu/kotetek/gazdasagi-teologia-2013/>. (Megtekintés: 2017. december 10.)
- GESELL, Silvio 2004. *A természetes gazdasági rend*. Ford. Síklaky István. Kétezeregy Kiadó, Piliscsaba.
- MONTESQUIEU 2000. *A törvények szelleméről*. Osiris – Attraktor Kiadó, Budapest.
- SÁNDOR Jenő 2010. Keresztény gazdaságetika Indiában. *Üzlet és etika*, 2010. április 17. http://uzletietika.blog.hu/2010/04/17/keresztény_etika_es_piacgazdasag_egy_indiai_szemzogeboel.
- THAISZ Miklós 2003. A legitimáció nélküli „negyedik hatalmi ág”. In: Agócs Sándor (szerk.): *FiPoliT antológia*. Antológia Kiadó, Lakitelek. 88–122. o.
- UCHATIUS, Wolfgang 2011. A wörgli csoda. *Magyar Bitcoin Portál*. 2011. november 4. <https://bitcoin.hu/a-worgli-csoda>. (Megtekintés: 2017. december 10.)

¹⁶ Nyilván itt a termelékenység nagy szerepet játszik, de ennek a hatékonysága nagy általánosságban elmarad a kamatos kamat mindentől független, csakis az időtől függő növekedésétől. Emiatt van a növekedési kényszer a rendszerben.

¹⁷ Mindhárom idézet: SÁNDOR 2010.

„Soha el nem évül”

Előadás a reformációi záróünnepségen*

■ SZABÓNÉ MÁTRAI MARIANNA

Ünneplő Gyülekezet! Kedves Testvéreim!
Alaposan megünnepeltük az elmúlt év során a reformációt. Egyik ismerősöm szerint ki se ejtsük a szót, mert túl sok volt a jóból. A másik azt kívánja, bárcsak folytatódna ez a pezsgés. Film és múzeum, istentisztelet és zene. Bárcsak sose lenne vége!

Hogyan vesszük magunkkal ennek az évnek az emlékét?

Jó lenne, ha a megmaradó életérzésünk a *hála* volna. A hálas életérzés hatalmas kincs ma. Rengeteg követelőzés, elégedetlenség, savanyúság közepette jó, ha tudjuk, a keresztény ember nagy tudománya a hálas életérzés. Nem kritikátlan-ságot jelent ez. Sokkal inkább a 103. zsoltár kezdősorának az átélését: ne felejtse el mindazt a jót, amit kaptál Istentől!

Hálás vagyok Istennek, hogy ezt az évet végigélhettem – minden hiányossága, ügyetlensége vagy hibája ellenére is. Mindenekelőtt azért, mert ehhez az egyre durvábbá és fargatlanabbá váló magyar társadalomhoz sikerült valamennyi lelki mondanivalót eljuttatnunk. Észrevették, hogy volt reformáció, még ha egy önmagát kulturálisnak mondó rádiócsatorna úgy emlékezik is meg a sashalmi Reformátorok teréről, mint a reformok teréről... Mindennek ellenére sokan megtanulták, hogy Luther nem jós vagy csillagász volt, hanem teológus. Rájöttek, hogy a mi egyházunk nem evangélista, hanem evangélikus. Nekünk pedig, akik mindezeket eddig is tudtuk, szebbnél szebb ünnepeken volt részünk. Annak pedig csak örülünk, ha abban, ami nekünk esetleg nem tetszett, más az örömét lelte. Ebben és életünk ezer más összefüggésében is jó, ha ebben az ünnepi pillanatban figyelünk a 103. zsoltárra:

* Elhangzott 2017. november 11-én a Deák téri evangélikus templomban. Az előadás gyülekezet előtti felolvasásra készült.

ne feledd el, tartsd számon, mennyi jót tett veled Isten! Szeretném megerősíteni, hogy minden ellenkező híresztelés és tapasztalat ellenére a fanyalgás nem keresztény erény. A hálas életérzés az a jellegzetesség, amelyet keresztény embereként szétsugározhatunk a környezetünkben. Ráadásul ennek az évnek a végén minden okunk megvan erre.

Mit viszünk magunkkal ebből az évből?

Hadd említsek első helyen egy súlytalanak látszó dolgot. Van egy katolikus barátnőm, felvilágosult, ökumenikus szellemiségű ember. Ő szokta mondani: jól érzem magam katolikusként, de egy dolgot rettentően irigylek tőletek. *Az énekeiteket*. A ti énekeitek – mondja – teli vannak tartalommal. És ez telitalálat. A mi énekeink valóban teli vannak hitet erősítő, felemelő, vigasztaló, reményt adó tartalommal.

Persze a megfelelő alkalomra, lelkiállapotra, élethelyzetre ki kell választani a megfelelőt. Luther szenvedélyes – némi tiszteletlenséggel azt is mondhatnám –, mániákus tanító volt. Néhány éneke olyan didaktikus felépítésű, hogy az az érzésem, pálcával a kezében kikérdezi tőlem a leckét. Biztos nem a konfirmandus korosztálynak tanítanám ezeket a szájbarágós énekeket. Aztán van néhány sötét sora és versszak, amivel megint csak óvatosan bánnék, de az összkép, a mérleg valóban az, hogy Luther énekei és általában az evangélikus énekek valóban teli vannak felemelő, reményt adó tartalommal. És micsoda érzés az, ha még a harmadik versszaknál sem kell belenézni az énekeskönyvbe! Tudom kívülről! A véremmé váltak a sorok, a szavak, a dallamok. És bizony ezek a sorok, szavak és dallamok eszembe fognak jutni bajban, sötétben, tanácstalanságban. És föl fogják emelni a fejemet, a tekintetemet, és hihetetlen tartást, belső erőt fognak ajándékozni. Hogy rezonál a lelkünk például ezekre a sorokra: „Remény van nála! / Sorsod zord vára

/ Nem tart foglyul. / Jó az Úr!” (Ez egyébként a 70. számú énekünk 3. versszaka – ha valakinek rezonálna a lelke erre a sorra...) Vigyük hát magunkkal gazdag tartalmú, lelket gyógyító *evangélikus énekeink szeretetét*. Nem évülnek el, megmaradnak, és nekünk is tartást és reményt adnak.

Aztán rögtön fogjuk a kezünkbe a *Bibliánkat* is. Jól elfér együtt a kettő: az én énekeskönyvem és az én Bibliám. Mert minden a Bibliával kezdődött. A Biblia üzenetét megértve ébredt rá Luther arra, hogy kicsoda és milyen az Isten. És ez a felismerés állította őt kibillenthetetlenül biztos talajra. Olyan belső bizonyosságot kapott a felismert hit által, amely nem évül el. Ötszáz év alatt sem, ha vált ezredévet ezredév, akkor sem.

Ugyanerre a felismerésre van szükségünk. Erre a megtalált belső békére, erre a meggyőződésre. Nyilvánvaló, hogy vágyódunk erre a bizonyosságra. Ha nem találjuk, ha a lelkünk mélyén csak a romjait vagy fájó hiányát találjuk, akkor ne sápítozzunk, és főként ne mutogassunk lelkészre, rossz gyülekezeti vagy egyházi atmoszférára vagy átkos kor-szellemre. Senki sem akadályoz meg minket abban, hogy kézbe vegyük a Bibliánkat, és hagyjuk, hogy a közelünkbe jöjjön az a kegyelmes Isten, aki felszabadít a múlt terhei alól, megszabadítja a lelkünk ürességétől, és feloldja a rossz beidegződések bilincseit. Aki az eseményeket szereti, kezdje Lukács evangéliumával! Aki szívesen eltöpreng sűrű, telített mondatokon, az kezdje olvasni János evangéliumát. Aki szereti, ha szívhez szólóan beszél hozzá az Úristen, az lapozza föl Ézsaiást – de ne az elején, hanem a 40. fejezetnél. És mindenki: olvassa a Zsoltárok könyvét. 1-től 150-ig vagy 150-től vissza az elejéig, vagy bárhol, mert az szinte kézzelfoghatóan építi fel a lelkünket. Ha valamit vinni akarunk az 501. és az 520. évbe mint nélkülözhetetlen, soha el nem évülő, saját kincset, akkor az *olvasott Bibliánkat* vigyük.

És ne hagyjuk abba az olvasást, ha közben *gondolkodni* kell. Ha némi szellemi erőfeszítésre van szükségünk ahhoz, hogy megértsük magát a szöveget, és megragadhassuk az üzenetét. Csak olyan könyvek olvasása közben nem kell gondolkodni, amelyek holnap reggel a kukában landolnak. De mi olyan tartalmat keresünk, ami soha el nem évül. Nem megy ki holnap reggel a divatból. Ne legyünk lusták venni a fáradságot és gondolkodni, tanulni a Krisztusról szóló üzenetet. Nagyon jó életünk, egészséges lelkünk lesz tőle.

És mi lenne, ha a gyülekezeteinkben újra felfedeznénk a közös bibliatanulmányozás értékét? Ha nemcsak arról beszélgetnénk, hogy hány cserép kell a tetőre és az mennyibe kerül, hanem lenne olyan tervünk az 501. évre, hogy tanulni fogjuk, tanulmányozni fogjuk a Bibliát. Esetleg a környezetét, a magyarázatait, a teológiáját is. Senkinek közülünk nem mondunk újat, ha arra emlékeztetjük egymást, hogy a reformáció nem valami varázskönyvként állította közép-pontba a Bibliát, hanem a tanulás, a tanulmányozás tárgyaként. És azt se felejtjük el, hogy a kinyilatkoztatás egyszerre szól a szívhez és az értelemhez. Vigyük hát magunkkal ebből az évből az olvasott és *tanulmányozott Bibliát*.

Luther nemcsak ismerte, fordította, tanulmányozta a Bibliát, hanem *mértékké* is tette. A tanítás és az élet mértékévé. A Biblia felismert igazságai az egész életet megváltoztatták. Az elmúlt ünnepi év komoly erőfeszítéseket tett azért, hogy bemutassa, milyen hatást gyakorolt a reformáció a kultúrára, a nyelvre, a képzőművészetre, a zenére. Hogyan változtatta meg a családról és a hivatásról való gondolkodást. Hogyan emelte egészen más síkra a mindennapi munka értékét. Hogyan hálózta be az egész életet.

Lehetséges, hogy hitünk felismert igazságai semmilyen hatást nem gyakorolnak az életfolytatásunkra – egyéni és közösségi szinten? Hogy vasárnap kidugjuk a fejünket az erőszak és a meghunyászkodás dzsungeléből, és hétfőn rögtön vissza is süppedünk? Hitünk felismert igazságai ugyanúgy át akarják járni az egyéni és közösségi életünket, egymáshoz való viszonyunkat, mint a reformáció korában. *Mértéket jelentenek*.

Nagyon nagy *bátorság* kell ahhoz, hogy valaki konzekvensen képviselje, megélje a felismert hitigazságokat. A reformáció egy következő, magunkkal viendő értéke, hogy nem lehet behúzni a nyakunkat és azt mondani, én ki nem nyitom a számat, úgysem számít a véleményem, kisember vagyok én. Majd mások megmondják. A reformáció bizony nekünk ajándékozta, illetve lerázhatatlan teherként a vállunkra tette az *egyéni felelősség*, az egyéni kiállás bátorságának követelményét. Egy sincs közöttünk, aki ezt a kötelességet megúsztatná, akinek ne kellene a saját környezetében szembenéznie ezzel a kihívással. Visszük-e ezt magunkkal? Merünk-e egy fokkal bátrabbak és felelősségteljesebbek lenni, mint voltunk 2017 októbere előtt? Nyugtalanítson legalább ez a kérdés bennünket.

Mindezeket a kincseket, az énektől az egyéni felelősségvállalásig ebben a mi Istentől kapott *közösségünkben* tudjuk megélni. Csak itt élhetjük meg, mert ez adatott nekünk. Az evangélikus teológiának megvan a maga tanítása a keresztyén közösségről. Tudjuk jól. Még tán azt is tudjuk, hogy Bonhoeffer volt, aki ezt plasztikusan, szinte láthatóan megfogalmazta. A keresztyén közösségben azok tartoznak össze, akik Krisztushoz tartoznak. És egyedül azért tartoznak össze, mert valamennyien Krisztushoz tartoznak. Egyébként lehetséges, hogy semmi közöm nem volna a másíkhöz. Mert egészen más körökben mozog a privát életében, mint én. Mert egészen más az életfilozófiája, másfajta az érdekei, mások a politikai nézetei, mint nekem. De a Krisztushoz tartozás annyira meghatározó erő, hogy átível ezeken a különbségeken, felülírja azokat, és kibékíti őket. Ez alatt az ernyő alatt nyugodtan megférnek az egyébként akár ellenségesként megélt különbségek is.

Nagyon nagy félelmem az, hogy ebből elenyészően kevés valósul meg ma a gyülekezeteinkben és egyházunkban. Tartok tőle, hogy például a politikai különbségek felülírják a Krisztusban való összetartozásunkat. Fontosabbak a politikai nézeteink, mint a Krisztushoz tartozásunk. Nem egy gyülekezet ment tönkre és hullott darabokra azért, mert a tagjai

nem merték elhinni, hogy ha mindketten valóban Krisztushoz tartozunk, akkor jó szívvel el tudjuk hordozni a közöttünk lévő különbségeket, sőt élvezni tudjuk, hogy nemcsak a magunkfajttákkal szívunk egy levegőt rendszeresen. Az én véleményem szerint a keresztény közösség ismérveinek be nem látása, talán tudatos figyelmen kívül hagyása életveszélyes ebben a pillanatban a mi evangélikus egyházunkra nézve.

Így aztán, ha valamit kemény, izzasztó leckeként, házi feladatként akarunk magunkkal vinni, mert muszáj magunkkal vinni az 501. évbe, akkor lássuk be, hogy szinte újjászületésre van szükségünk a *közösségzemléletünk* tekintetében.

Október 31-én a wittenbergi vártemplomi igehirdetés egy Luther-mondattal fejeződött be. Akik ott voltak, bizonyára emlékeznek rá. Luther ezt mondta: a hit eleven és bátor bizalom Isten kegyelmében. Az ilyen bizalom pedig vidámmá, bátorra tesz, és kedvet támaszt Isten és minden teremtménye iránt. Fogalmazzuk meg hát az 501. esztendő házi feladatát így: legyen kedvünk ehhez az egyházhoz, ha időnként nem is könnyű azonosulni vele! Legyen kedvünk építő és pozitív módon jelen lenni egyházunkban! Mert égető szüksége van mindannyiunk építő, jószándékú jelenlétére az 501. esztendőben.

ÉVFORDULÓ ◀

Ez is magyar egyháztörténet

50 éves a Magyar ökumenikus nyilatkozat

■ GÉMES ISTVÁN

1967 vízkeresztjének ünnepén találkozott a Római Katolikus Magyar Főlelkészek Európai Konferenciája és a Külföldön Élő Magyar Evangélikus Lelkészek Munkaközössége (KÉMELM) által kijelölt két ökumenikus bizottság a dél-németországi Stuttgartban. A találkozó kezdeményezője Vajta Vilmos, az LVSZ teológiai igazgatója és Békés Gellért római teológiaprofesszor volt. Jelen dolgozat szeretné nagy vonalakban megismertetni az ott hozott nyilatkozatot, hiszen fennáll annak veszélye, hogy sokan nem is ismerik, és így elmerül a feledés homályában. Pedig ez is az egyetemes magyar egyháztörténet fontos eseménye, még akkor is, ha az az ország határain kívül született.

A helyzethátér

Valószínűleg alig van még olyan ország, amely az elmúlt 120 évben annyi lakosságvesztést szenvedett volna el, mint Magyarország. Az első világháború után nemcsak területének kétharmadát veszítette el, de lakosságának nagy százaléka is idegen uralom alá került. Ezt a veszteséget a két világháború közötti repatriálások sem tudták kiegyenlíteni. A második világháború utáni német és szlovák kitelepítések is megtették a magukét, de pótolhatatlan veszteséget főleg azok jelentettek, akik a szovjet hadsereg előrenyomulása elől menekültek, vagy a háború befejezése után kialakuló, szovjet típusú magyarországi rendszernek fordítottak hátat. Alig van a világnak olyan pontja, ahová ezek a gyászos események el ne juttattak volna magyar személyeket vagy éppen egész közösségeket.

Ezek a veszteségek az egyházakat is súlyosan érintették. 1945, de főleg 1956 után a hazai egyházaknak jelentős létszámcsökkenéssel kellett számolniuk. Másrészt nem le-

hetett letagadni, hogy valahogyan határon kívülre került egykori egyháztageik ellátásáról is gondoskodniuk kellene. Ezt a törekvést azonban szinte lehetetlenné tette a pártállam, hiszen ez távolról sem illett volna bele egyházellenes politikájába. Kettős célt követett ezért: szocializmusellenesnek tekintett mindenféle külföldi kapcsolatot. Másrészt pedig hihetetlen erőfeszítéssel igyekezett embereit beépíteni a külföldön szervezkedő, tehát bizonyos keretek között önállósuló magyar vallási közösségekbe.

Külföldi egyházi szervezkedések

Az 1956-os exodus után a nyugat-európai térségben különösen két szervezet játszott meghatározó szerepet a magyar keresztények körében. Az egyik a római katolikusokat összefogó Pax Romana Mozgalom, a másik a Külföldön Élő Magyar Evangélikus Lelkészek Munkaközössége. Az első rendszeresen végezte munkáját helyi csoportjaiban és évenkénti kongresszusain. Ez kiterjedt a lelkigyakorlatoktól a sajtómunkáig, a liturgikus tevékenységtől a cserkészektig. A KÉMELM elsősorban lelkeszi munkaközösség volt, amely gyülekezeti, sajtó-, és rádiómunkáján kívül leghatásosabb tevékenységét az Európai Magyar Evangéliumi Ifjúsági Konferencia (EMEIK) nagyheti konferenciáiban fejtette ki. Ennek lényege az volt, hogy ezzel megbízott lelkészei tervet dolgoztak ki egy nagyhéten tartandó evangelizációs és hitmélyítő együttlétre, évenként változó országokban, lehetőség szerint a helyi egyházak tudtával és esetleges közreműködésével, és erre felekezeti különbség nélkül fiatalokat hívtak meg. Mind a két szervezet rendezvényei igen nagy

népszerűsége tettek szert az évek folyamán, és el lehet mondani, hogy azon túl, hogy reprezentatív szerepet játszottak a külföldi magyar egyházi életben, áldott eszközöknek bizonyultak külföldre kiszakadt fiatalok életében. A politikai változás után ugyan a Pax Romana „hazatelepült”, de az EMEIK mindmáig megtartja külföldi találkozóit.

Mindkét szervezet élére olyan vezetők kerültek, akiknek köszönhetően komoly együttműködésre is sor kerülhetett. A Pax Romanát Békés Gellért OSB római egyetemi professzor, a KÉMELM-et pedig Vajta Vilmos, a Lutheránus Világszövetség teológiai igazgatója irányította. Azon túl, hogy személyes barátság fejlődött ki közöttük, és hogy közös találkozóiknak mérvadó impulzusokat tudtak adni, igyekeztek mélyebbre ásni. A második világháború utáni menekült idők zűrzavaraiban is voltak, akik keresték a felekezetek kapcsolatának lehetőségeit és azok kiépítését. Ám e kezdeti próbálkozások motivációi felszínesek, helyenként álnacionalista elemekkel teleszótt vallási megmozdulások megnyilvánulásai voltak.

A két vezetőt állandóan foglalkoztatta az ökumené kérdése, és a maguk területén mindketten sokat tettek ezért az emigráció megengedte keretek között. Vajta Vilmos a II. vatikáni zsinat meghívottja volt, Békés Gellért pedig már csak az Újszövetség fordítása miatt is tekintélynek számított protestáns bibliaolvasók között is. De egymás rendezvényein is rendszeresen megjelentek előadóként vagy csak hallgatóként.

Ökumenikus bizottságok

Mindkét szervezet életre hívta a maga ökumenikus bizottságát, amelynek feladata volt a külföldi magyar felekezeti helyzet áttekintése, problémák felmutatása, valamint a javaslatétel megoldások keresésére. Többévi előkészítés után érettnak találták az időt arra, hogy munkájuk eredményéről számot adjanak. A történelmi hűség kedvéért el kell mondani, hogy bizonyos helyettesítő szolgálatnak is tekintették a munkájukat. Úgy látták, hogy a „hazai” nehéz világnézeti helyzetben sem lehetősége, sem akarata nincs a felekezeteknek az egymáshoz közeledésre. Az egypártrendszernek minden ilyen kapcsolatkeresés szálka lett volna a szemében. Számára a megosztottság nagyon jó volt, mert a feleket gyakran ki lehetett játszani egymás ellen.

A bizottságok teológiai megalapozottságú megoldások kidolgozására törekedtek, elkerülendő a sekélyességet.

A stuttgarti találkozó

Kótsch Lajos, a Németországi Magyar Lutheránus Egyház lelkésze meghívására találkozott a két bizottság, és az ülésen az alábbi nyilatkozatot hozta.

Magyar ökumenikus nyilatkozat

A külföldi magyar római katolikus és evangélikus ökumenikus bizottság közös nyilatkozata
Stuttgart, 1967. vízkereszt ünnepén

„Megjelent Isten üdvözítő kegyelme minden embernek (Tit 2,11). Vízkereszt ünnepének ezen örömhírét vallva, ebből az üdvözítő kegyelemből élve jöttünk össze Stuttgartban 1967. január 5–6. napján, s mint a Rk. Magyar Főlelkészek Európai Konferenciája és a Külföldön Élő Magyar Evangélikus Lelkészek Munkaközössége által kijelölt két ökumenikus bizottság tartottuk megbeszéléseinket.”

A nyilatkozat felépítése

A szerzők tudatában vannak annak, hogy történelmi jelentőségű az együttléjük. Ezt kihasználva két fő kérdésre összpontosították figyelmüket: „a) lelkeszi munkánk ökumenikus szellemének, egységkeresésünk hitbeli alapjainak tisztázása, valamint b) konkrét ökumenikus feladatok megvitatása, hogy helyi egyházaink, gyülekezeteink együttélése külföldön is Krisztus kegyelmének valóságát igyekezzék visszatükrözni.”

A reformáció 450. évfordulójának esztendejében nem az elválasztó, hanem az összekötő tényekre kell törekedni, hogy Krisztus-szolgálatuk hiteles legyen. Hálásak az ökumenikus mozgalomért, amely „ezen szolgálat konkrét követelményeinek tudatára ébresztett bennünket. Közös meggyőződésünk, hogy a megoldás útját csakis problémáink őszinte feltárásával tudjuk előkészíteni.” És még egy fontos előkészítő idézet áll a preambulumban: „...csakis a múltért való közös felelősség megvallása teremthet jelen helyzetünkben olyan lelki légkört, amelyben a krisztusi megbocsájtás kegyelmének hívó elfogadásával keresni tudjuk a testvéri közösség új útjait.”

A nyilatkozat hét csomópontot hoz, amelyekről egyenként és részletekbe menően hosszasan beszélgetés alakult ki.

1. „Szakadásunk fájdalmas jelének ismertük föl, hogy Krisztus magyar híveit még megnevezésük is elkülöníti egymástól: az egyik részük kereszténynek, a másik keresztyénnek nevezi magát.” A bizottság kifejti a szó nyelvészeti jelentését, azzal a reménységgel fejezve be, hogy „a Krisztusban való összetartozásunk új felismerését ne hagyjuk a szóhasználat sajátos ketősségével elhomályosítani.”
2. Könnyű feladatnak tartja a Miatyánk és az Apostoli hitvallás „stílusbeli eltéréseinek” kiküszöbölését. De ez is elvégzendő feladat, mivel „a közös szövegben a Krisztusban gyökerező egységünk jelentős kifejezését látjuk”.
3. Egymás megismerése és az egymásról alkotott téves vagy féligazságos információk gyakran „hamis okok alapján egyházainkat egymástól eltávolították”. Ezért van szükség egymás jobb és mélyebb megis-

merésére, valamint hittankönyveink ilyen értelmű felülvizsgálatára.

4. A tárgyilagosság követelményét minden sajtótermékünk kölcsönös felülvizsgálatára is ki kell terjesztenünk. Miközben tudatában vagyunk „az egyházaink között fennálló alapvető tanításbeli különbségeknek”, el kell érniük, hogy „nem szabad tanításbeli különbséget látnunk ott, ahol az nem áll fenn”.
5. Minden közeledés a krisztusi szeretet alapján lehetséges. Ez lehet egyházaink érintkezésének „humánus” formája. „Merőben helytelen értelmezésen alapuló válaszfalak ledőljenek, és csak Krisztus igazságának hűséges keresése (...) legyen az egyetlen ok, ha nemet kell mondanunk testvérünknek. Ennek kifejezése azonban ne a fölényes elutasítás, hanem az emberi fájdalom és a krisztusi szeretet hangján történjék.”
6. Három alpont foglalkozott „egyházaink együttélésének legsúlyosabb problémájával, a vegyes házasságok kérdésével”. Ezt „teljes őszinteséggel” tárták föl, és ennek tudomásulvételét a következő három pontban rögzítették:
 - a) „Egyházaink lelkészei csakis a jelenleg érvényben levő rendelkezések alapján járhatnak el vegyes házasságok megkötésénél.”
 - b) A vegyes házasságok körüli sok gond és gyötrelmek megoldásához idézik a vatikáni zsinat „megfontolandó” határozatát: „...tartózkodni kell azoktól a cselekedetektől, amelyek a tisztességtelen vagy nem becsületes lelki kényszer vagy rábeszélés látszatát keltik. Ezt az eljárást a joggal való visszaélésnek (...) kell minősíteni.” Kérik, hogy ott, ahol „ezen alapelv megsértésének csak látszata is fennáll, az érdekeltek hozzák a tényeket az illetékesek tudomására”.
 - c) „Reményünk van arra, hogy a vegyes házasságok kérdésében is (...) napirenden kívánjuk tartani ezt a kérdést.”
7. Sajnálattal állapítják meg, hogy „évszázadok óta nem volt meg a liturgikus közösség lehetősége”. Pedig Isten népének nem lehet nagyobb óhaja, minthogy az ő dicséretében egyesülve, közösen ünnepelje az istentiszteletet. Utalnak arra, hogy a vatikáni zsinat befejezéseként a pápa a zsinati megfigyelőkkel közös istentiszteletet tartott és e példa alapján „a közelmúltban magyar nyelven is voltak ilyen összejövetelek. A magunk részéről a jövőben is elő akarjuk segíteni ezeket (...).”

A nyilatkozat befejezése

Az aláírók nem álmodozók, és világosan látják, hogy „találkozásunk csupán kiindulópontja egységünk keresésének”, és az igazi munka csak most kezdődik. „Az évszázados sza-

kadás sebét csakis az őszinte, türelmes és hűséges szeretet szelleme lesz képes meggyógyítani.” Örömmel üdvözlük a nagy világszövetségek és a Szentszék egymással való kapcsolatkeresését, s remélik, hogy ezek magyarországi egyházaikra is nagy hatással lesznek.

„Testvéri útkeresésünkkel, mint Krisztus magyar hívei, közre óhajtunk működni abban, hogy az egyetemes kereszténység ökumenikus szándékai magyar egyházainkban is igenlő visszhangra találjanak.”

Tit 2,12–13 idézésével ér véget a dokumentum.

Az ökumenikus közös bizottság nevében aláírták:

P. Békés Gellért OSB
P. Óry Miklós SJ
Mgr. Dr. Pfeiffer Miklós

Dr. Vajta Vilmos
Kótsch Lajos
Glatz József

Felső sor balról jobbra: P. Óry Miklós SJ, Glatz József, P. Békés Gellért OSB, Szekeres László (vendég); alsó sor: Kótsch Lajos, Pfeiffer Miklós, Vajta Vilmos

Megjegyzések

1. A nyilatkozat, de egyáltalán a gyűlés megrendezése a II. vatikáni zsinat teremtette szellemi-lelki légkör terméke. Vajta Vilmos mint a zsinat hivatalosan meghívott vendége még hosszú éveken át álmodott a zsinati jó döntések megvalósításáról. Ebben nagy egyetértés volt közte és Békés Gellért között.

2. Az aláírók külföldön élő egyházi hatóságaik tudtával hozták meg döntésüket. Érdemes lenne utánajárni, hogy a) erre mi volt – ha egyáltalán – a hatóságaik válasza; és b) közölték-e nyilatkozatukat – akár a saját hatóságaik közvetítésével – a magyarországi egyházakkal is.

3. A két bizottság a nyilatkozat szellemében dolgozott tovább a maga területén is. Ez határozta meg közös rendezvényeiket csakúgy, mint egymással való kapcsolataikat is.

4. A nyilatkozat teljes szövegét leköszölte az *Útitárs – Külföldön élő magyar evangélikusok lapja* (XI. évf. 3–4. sz. 1967 húsvét).

Megújulás, avagy a felekezetek közös átforgalmódása

2. GETI-konferencia*

■ KALIT ESZTER

„A jövő teológiája csakis ökumenikus lehet” – mondta Heinrich Bedford-Strohm, a Németországi Protestáns Egyházak elnök-püspöke a Nemzetközi Ökumenikus Teológiai Intézet konferenciáján tartott előadásában. A 20. század élénk ökumenikus mozgalomról tanúskodik. A 2. vatikáni zsinat, a *Leueneri konkordia* és a három európai ökumenikus nagygyűlés arról vallanak, hogy elevenen élt a keresztény felekezetekben az egységre való törekvés. A század végére ez a lelkesedés alábbhagyott, és a *Dominus Iesus*-nyilatkozat után úgy tűnt, megfagyott a levegő az ökumené világában. És mégsem... Az évenkénti imahetek és Ferenc pápa kijelentései életben tartják a keresztény egység reményességét. 2017. május 19-e és június 1-je között Berlinben szervezték meg a Nemzetközi Ökumenikus Teológiai Intézet második konferenciáját (Global Ecumenical Theological Institute – GETI), amelyre százharminc teológushallgató, harminc teológiai tanár érkezett több mint tíz keresztény felekezetből és ötvennyolc országból. A Hamburgi Missziói Akadémia, az Európai Egyházak Konferenciájának (KEK) és az Egyházak Világtanácsának (EVT) szervezésében életre hívott kéthetes rendezvény az ökumené oktatásának és a mozgalom előmozdításának új és életerős műhelye kíván lenni. Célja a teológia reformálása, a multikulturálissá váló világban a hit lehetőségeinek feltérképezése, a közös zarándoklat elmélyítése, a társadalom átalakítása, valamint a béke előmozdítása. A GETI előadások és szemináriumi munka, valamint a Kirchentagon való részvétel segítségével kívánta elmélyíteni a résztvevők teológiai tudását és megerősíteni nemzetközi közösségüket.

Dietrich Werner teológusban született meg az ökumenikus és teológiai tanulás új módszerének ez az ötlete. Az első GETI-re 2013 novemberében került sor Szöulban és Puszanban. A kéthetes alkalom résztvevői ellátogattak az Egyházak Világtanácsának 10. nagygyűlésére. Sok teológus számára életformáló volt a kéthetes találkozó. A módszer újszerűsége abban rejlik, hogy a különböző felekezetű teológushallgatók sokasága nemcsak tanulhat a más felekezetekről, hanem személyes dialógusba is kerül velük. Élőben ismerhetik meg egymás spiritualitását, és rögtön feltehetik kérdéseiket is. A szervezők szándéka mindig egy-egy nagy keresztény rendezvénnyel párhuzamosan szervezni az alkalmat, mert ezáltal is betekintést lehet nyerni a nemzetközi és lokális kereszténység életébe is.

A második GETI-re a reformáció 500. jubileuma és a Berlinben és Wittenbergben megszervezett 36. német evangélikus egyházi napok (Kirchentag) kiváló alkalomnak bizonyultak. A Kirchentag előtt öt nappal a világ minden pontjáról összesereglett százharminc teológushallgató, és kezdetét vette a közös tanulás, melynek fő elemei a központi előadások és a szemináriumi ülések voltak. Ivana Noble prágai professzor, Heikki Huttunen, a KEK főtájkára, Gioacchino Campese római professzor és Corinne Lanoir párizsi professzor előadásai mutatták be az európai kereszténységet és a globális helyzet kihívásait és lehetőségeit. A svéd származású, Kaliforniában oktató Veli Matti Kärkäinnen előadása a megváltás univerzalitására alapozva hívta fel a lendő lelkészek figyelmét a más felekezetekkel, vallásokkal való tisztelettudó dialógus nélkülözhetlenségére. Heinrich Bedford-Strohm német püspök előadása rámutatott a lutheri tanok értékeire és felismeréseire. A püspök előadásából nem maradt el az aktualizálás, a nemzetközi kitekintés, de a Lutherrel szembeni kritika sem. Szavaival sok más felekezetű teológushallgatóban ébresztett tiszteletet az ötszáz éve alakuló evangélikus teológia iránt.

A tanulási folyamat meghatározó része a szemináriumi beszélgetések keretében zajlott. A hallgatók még a tél folyamán megkapták a GETI-re összeállított vastkos szöveggyűjteményt. Mindenki bemutatott egy-egy tanulmányt, és kezdődhetett a vita a tízfős csoportokban. Minden csoportot két egyetemi tanár vezetett. A harminctagú tanári kar nemcsak nemzetközi tapasztalatával, hanem kiváló szakmai tudásával is sikeresen támogatta a diákok munkáját. A csoportbeszélgetések témái voltak többek között: kontextuális teológia, a Szentírás fontossága, ökumené, pünkösdi mozgalom, diakónia, migráció és misszió, valamint nyelv kapcsolata. A GETI egyik céljával a teológia átforgalmódását tűzte ki. A reformálás, újraforgalmódás egyik fő feladatát a már létező és értékes tradíció kritikus és aktualizáló újraforgalmódásában látja. Emellett fontosnak tartották a résztvevők a teológiák kontextualitásának és az ökumenikus perspektívának a komolyanvételét. A migráció világjelenségével is foglalkoztak. A 19. és 20. századi missziók eredményeként számtalan gyülekezet alakult Afrikában és Ázsiában. Az ottani keresztények élő hite ma missziós erővel hat Európa szekularizált vidékeire. Ebben a kontextusban a migráció és a misszió szorosan összekapcsolódik. Az egyház társadalmi szerepét egyértelmű-

en elismerték a nemzetközi szeminárium résztvevői, és sokan rámutattak arra, hogy az egyház nem érheti be a tűzoltó szerepével. Alapvető jelentőségű feladata lenne a problémák gyökerére való rámutatás, és annak belátása, hogy maga az egyház is a társadalmi problémák része, hordozója.

A tudományos munka mellett egymás lelkiségébe is betekintést nyerhettek a hallgatók a különböző felekezeti, ökumenikus és többnyelvű áhítatok, valamint istentiszteletek látogatásán keresztül. Megtekintették Berlin történelmi nevezetességeit és a wittenbergi világkiállítását. A berlini diakóniai munka, börtönmisszió mellett az utcai lelkigyakorlat módszerébe is bevezetést kaptak az arra kíváncsi diákok. A Kirchentag programjához a GETI csapata egy bibliatanulmánnyal és két pódiumbeszélgetéssel járult hozzá. Kiemelt alkalom volt a százhatvan fős csapat találkozója Alois testvérrel, a taizéi közösség jelenlegi pi-orjával. A beszélgetés és a közös ima meghatározó erővel hatott. A taizéi közösség nem kínál tökéletesen működő receptet sem a misszióra, sem az ökumenére, a lelkiségét következetesen és folyamatosan megélő közösség mégis a misszió és az ökumené kovásza. A prior szerint a folyamatos Krisztusra figyelés és a legkülönbözőbb emberekkel való tisztelettudó együttélés és dialógus segít az öndicsőítés

helyett valódi hidakat építeni Isten és emberek, emberek és emberek között.

Közép- és Kelet-Európa kontextusa is több diák és tanár személyén keresztül vált élővé a találkozón. A hat magyar ajkú résztvevő között voltak reformátusok, ortodoxok, görögkatolikusok és evangélikusok. A professzorok körében Nagy Dorottya volt a magyar közreműködő. A következő GETI-re 2018 márciusában kerül sor Tanzániában.

Zárszóként egy találó afrikai közmondás: „Ha gyorsan akarsz menni, menj egyedül. Ha messzire akarsz jutni, menj együtt másokkal.” A kereszténység missziós és békekeremtő erejének kulcsa a különböző felekezetek közötti kölcsönös tisztelet és elfogadás. Az evangéliumnak minden időben és mindenkire érvényes üzenete van. A kérdés az, hogy tudjuk-e ezt egységesen és hitelesen tolmácsolni gondokkal küzdő világunkban. Az evangélium Úra és az ő gyermekei iránti tisztelet dialógusra hív, amely a tolerancián túli közös formálódás, átalakulás útja lehet. Ennek ára nem a saját identitásunk feladása, hanem a párhuzamos, egymással szemben álló társadalmak, közösségek megnyitása egymás felé. Az így megvalósuló újító átforgalmazásra pedig nem egy emberi szervezet, nem egy államelnök hív, hanem az élő Krisztus.

K Ö N Y V A J Á N L Ó ◀

Melanchthon kardja

■ KODÁCSY TAMÁS

Apológia, az Ágostai hitvallás védőirata. Luther Kiadó, Budapest, 2017. (A Magyarországi Evangélikus Egyház hitvallási iratai 3.)

Luther édesapja bányász, Melanchthon édesapja fegyvermester volt. A két nagy reformátor munkáját találóan kapcsolja össze ez a szólás, amelyet Frederic Farrar idéz: „A bányász fia hozta fel a hit kardjához a fémeket a legmélyebb gödörből. De a fegyvermester fia csinált abból fegyvert, hogy harcolni és védekezni lehessen vele.” (FARRAR 1961, 341. o.) Ez a kard volt az *Apológia*, amelyet immár Bódi Emese és Reuss András új, élvezetes fordításában olvashatunk, kiegészítve a megértést segítő magyarázó jegyzetekkel és két remek tanulmánnyal, amelyekben Bódi Emese az apológia műfajáról, Reuss András pedig az *Apológia* keletkezéséről és hatásáról ír.

1530-ban V. Károly Augsburgba hívja össze a birodalmi gyűlést, ahol két ügyben kellett dönteni: az egyik a török elleni háború, a másik pedig a protestáns kérdés. Amilyen egyetértés mutatkozott az elsőben, annyira nagy volt a széthúzás a másodikban. Az 1529-es marburgi kollokviumon Luthernek és Zwinglinek nem sikerült megegyezni az úrvacsora kérdésében, így remény sem volt arra, hogy a protestáns választófejedelmek egységesen lépjenek fel a császár meggyőzésére. Úgy tűnik, hogy csak két olyan reformátor tudott volna megegyezni, mint Melanchthon és Kálvin, akiket élethosszig tartó barátság kötött össze. Bennük volt meg talán egyszerre a humanista műveltség és a kendőzetlen realista látásmód, amely mind a teológia műveléséhez, mind az egyházszervezéshez szükséges volt, s amely mindkettőt foglalkoztatta. Ebben az értelemben talán Luther nem volt annyira humanista, Zwingli pedig nem volt annyira realista, hogy közös nevezőre jussanak, így sajnos 1530-ra nem sikerült egy közös protestáns hitvallással előállni.

Az *Ágostai hitvallás*ban fejeződött ki a lutheri ág tanítása, amelyet a birodalmi gyűlésen Philipp Melanchthon védett meg, hiszen Luther a kiközösítés miatt azon nem vehetett részt. Mind a hitvallásra, mind annak apológiájára nagy szükség volt, hogy világosan kifejeződjön a fejedelmek és alattvalók számára a hit ismerete, amelyet hi-

szünk (*fides quae creditur*). Melanchthon versenyt futott az idővel, miközben kötelezte igényessége, hogy a lehető legjobban teljesítse feladatát. Nem túlzás azt mondanunk, hogy tudósként egyenlőtlen küzdelemben állt helyt, ahol az ellenfél minden kicsinyes, bürokratikus eszközt bevetett: az *Ágostai hitvallást* csak egy kisebb kápolnában olvashatták fel, és annak megírt *Cáfolatát* sem kapta kézhez. A *Cáfolat* felolvasásánál sem tudott jelen lenni, feljegyzésekből dolgozott. Így írta meg az *Apológiát* a császárnak, saját szavaival: „gondosan és indulatosan” (337. o.). A magyar kiadásának bemutatójára éppen 2017. szeptember 19-én került sor, egy nappal az első változat elkészülésének évfordulója előtt. A császár ugyan nyúlt a szövegért szeptember 22-én, de visszahúzta kezét, és nem vette át. Ám Melanchthon nem adta fel, hanem a császári határidő és a nyomdászok szorításában 1531. április 15-ig elkészítette a következő kiadást, majd azt javítva szeptemberig még egy újabbat, a jelen fordítás alapjául szolgáló oktav kiadást.

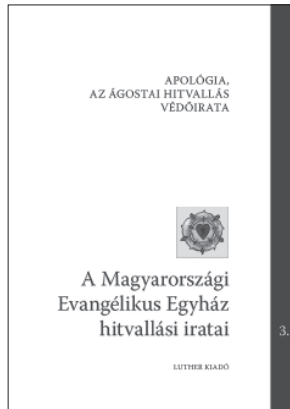
Egy teológiai munka fordításakor nem csak arról van szó, hogy át kell ültetni a mondatokat egyik nyelvről a másikra. Nem elég ültetni, hanem a fordítónak is bele kell ülni annak a szerzőnek a székébe, aki az Istenről szóló beszédre vállalkozott. Egy reformáció korában írott apológia fordításakor pedig olyan korszakhoz és olyan stílushoz kell visszatérni, amely ma nagyon idegennek tűnik. Az ökumenikus udvariasság ethoszában ki az, aki azt feszegetné, hogy miben nem ért egyet a másikkal? Ki az, aki a cáfolatokra ellenvetések fogalmazza meg, a kedves testvéreket ellenfeleknek nevezné, megértené érveiket, és ütköztetné saját véleményével? Úgy tűnik, hogy az apologetikus teológia korszaka leáldozott, és nem illik már olyan militáns kifejezéseket használni, mint ellenvetés, tagadás, cáfolat vagy védekezés. Mert ez a teológia nem éri be a konfesszionális minimummal, azzal a szűk metszettel, amiben egyetértünk és amit zászlóra tűzhetünk, miközben szőnyeg alá söpörjük a különbségeket, hanem igenis meg akarja érteni azt, mit gondol a másik, és ki akarja fejezni azt, amit megértettünk. Mindaddig, amíg világos nem lesz az, miben térünk el, és ezzel együtt az is, miben értünk egyet.

Viszont cserébe ez az egyetértés valódi, átrágott egyetértés. Így nem lehet túlbecsülni Isten országának építésében az *Apológia* olyan mondatait, ahogyan az első cikket kezdi: „Hitvallásunk első cikkét helyesnek tartják ellenfeleink”, vagy ahogyan többször is rámutat, hogy az 1., 3., 8., 9., 10., 11., 13., 16., 17., 18. „cikket helyeslik ellenfeleink” teljes egészében, több más cikkel pedig részben értenek egyet. Mert az apologetika célja nem polémia, hanem a különbségek felfedezésén túl Krisztus evangéliumának hirdetése, ami zsidónak és görögnek, törvény alatt valónak és törvényen kívülinek, né-

metnek és svájcinak, lutheránusnak és zwingliánusnak egyaránt szól. Mert az apologeta úgy keresi szenvedélyesen az igazságot, hogy tudja: bármilyen nagy igazságra is bukkan, az igazság ellenére való kegyelem annál nagyobb. Isten haragjával nem az ellenfeleit fenyegeti, ez számára nem a szeretet (isteni) tagadása, hanem a szeretet (emberi) tagadásának (isteni) tagadása. Ahogyan Melanchthon írja: „Isten haragjával Krisztust, a közbenjárót és engesztelőt állítja szembe, nem pedig érdemeinket vagy szeretetünket.” (44. o.)

Az *Apológia* központi témája a megigazulás, amelyet „egyedül Krisztusért, egyedül kegyelemből, egyedül hit által” tételére épít fel, kizárva minden más lehetőséget. Ebben a kizárásban Melanchthon éles szemmel látta meg azt a kompromisszumra hajló, emberi cselekvést el nem engedő, szemi-pelagianista, kvázihumanista megközelítést, amelyben mintha az ember tehetne valamit üdvösségéért. A jelenkori lájkvadászat, tetszikelés, cukiságosítás skolasztikus formáját többször is elutasítja azzal, ahogyan rámutat az *elicere actum delectionisra*, a kedvelés előcsalogatásának aktusára. Ennek nyomán az ember könnyen beleszóheti a kegyelembe a helyes cselekvést, a jó magaviseletet, a méltányos, majd jogos érdemet. „Az ellenfelek azt mondják, hogy úgy nyerünk bűnbocsánatot, ha a részleges vagy teljes töredelmet tanúsító személy az Isten iránti szeretet cselekedetét előcsalogatja magából, és ez által a cselekedet által kiérdemli a bűnbocsánatot.” (170. o.) Valóban „előcsalogathatjuk magunkból a szeretet cselekedetét, amely által kiérdemeljük a bűnbocsánatot” (104. o.)? Ez a kedves előcsalogatás nem szünteti meg Isten kegyelmét, amelyre szükségünk van előzetesen is, és akkor is, amikor megváltozik magatartásunk, és akkor is, amikor az üdvösségünkről van szó. Ezt a kegyelembe ágyazott csalogatást ismeri fel Melanchthon, valamint annak a szorongásnak az éltetését, amely a kegyelmet és a cselekedetet összemossa, és szorítja a lelkiismeretes embert. „Ezek a henyé képmutatók mindig úgy ítélik meg, hogy ők jog szerint érdemlik ki a kegyelmet, akár megvan az a bizonyos hajlamuk, akár nincs, mivel az emberek természetes módon bíznak saját igazságukban; de a megrettent lelkiismeretűek kételkednek és haboznak, ezt követően egyre újabb és újabb cselekedeteket halmoznak egymásra, hogy megnyugodjanak. Az ilyenek sohasem érzik, hogy ők jog szerint érdemlik ki a kegyelmet, és kétségbeesnek, ha meg nem hallják a törvény tanítása mellett az ingyenes bűnbocsánatról és a hit igazságáról szóló evangéliumot.” (39. o.)

Melanchthon arra mutat rá, hogy a mennyei bíróságon nem lehet jó magaviseletért cserébe kegyelemért folyamodni, hogy a halálos ítéletet életfogytiglanra változtassák, majd azt rövidítsék, és a végén szabadon engedjenek. A forenzikus megigazulásban kicsikarhatatlan a halál-

tól való megmenekülés, azt kegyelemből, csakis Krisztus érdeméért kapja az ember. Magyarországon 1990-ben törölték el a halálbüntetést, amelyről egy dokumentumfilmet forgattak, abban több szereplőt (bíró, elítélt, hóhért) is megszólítottak. Megrendítő volt, amikor egy olyan halálraítélt is megszólalt, akinek már ki volt tűzve az ítélet végrehajtásának időpontja, miközben törvényileg eltörölték a halálbüntetést. Erről a belülről kikényszeríthetetlen, ki-

csalogathatatlan kegyelemről ír Melanchthon, amit egyedül Krisztusért kapunk meg.

Hivatkozott mű

FARRAR, Frederic W. 1961. *History of Interpretation*. Eerdmans, Grand Rapids, Michigan.

Szélesre tárt ajtó*

■ SZEMEREI JÁNOS

A sorozat első három kötete egyházunk tematikus éveinek logikáját, illetve gondolatait követve jelent meg. 2014-ben a *Reformáció és kultúra* volt a téma, amikor a sorozat első kötete *Teológia és kultúra* címen jelentkezett. Egy évvel később, a *Reformáció és oktatás* évében a *Teológia és oktatás* című kötettel gazdagítottak bennünket egyetemünk oktatói. Tavaly, a *Reformáció és nemzet* évében a *Teológia és nemzetek* című könyvvel ajándékoztak meg bennünket.

Idén, a jubileumi évben, amely a *Reformáció és ünnep* mottót viseli, a *Teológia és ünnep* című kötetnek kellett volna következnie, de ez a logikai lánc megszakadt, és egy kis csavarral a *Teológia és reformáció* cím került az ünnepi kötet borítójára.

Ennek a finom kis csavarnak nagy jelentősége van.

Ennek megvilágítására egy régi személyes emlékem felidézésével indulok.

1983-ban is egy fontos ötszázadik évforduló volt, Luther születésének ötszázadik jubileuma. Úgy adódott, hogy elsőéves teológushallgatóként éppen ebben az évben diakóniai gyakorlatra mentünk többekkel együtt az NDK-ba. Munkánk zárásaként Selmeczi igazgató úr vezetésével körbejártuk a Luther-városokat.

Akkor is mindenfelé Luther arcképet lehetett látni: programok meghívóin, plakátokon, könyveken, naptárakon, hanglemezeken. Ez azért is volt feltűnő, mert az NDK-ban tapasztaltakhoz képest itthon a szélesebb nyilvánosság szintjén alig lehetett valamit érzékelni abból, hogy egy jelentős Luther-jubileumot ünnepel a világ. Egy kisebbségi egyházból érkező, zöldfülű evangélikus teológushallgatónak egyrészt nagy élmény volt látni, hogy Luthert milyen nagy becsben tartják hazájában, ugyanakkor megdöbbentő volt szembesülni azzal, hogy az emlékezésben máshova került a fókusz, mint amit mi, evangélikusok helyes-

nek gondolunk. Luthert nem reformátorként, hanem mint nemzeti hőst, mint az egységes német nyelv atyját ünnevelték. Ott, akkor arról nem szólt a fáma, hogy az egységes német nyelvet a Biblia németre fordításával és annak elterjedésével teremtette meg, mint ahogy azt sem tekintették lényeges és említésre érdemes információnak, hogy Luther egyébként egyházi szolgálatban álló ember volt...

Ez a furcsa és szelektív megközelítés hívta fel először a figyelmemet arra, hogy a reformációnak vannak olyan járulékos ajándékai, „melléktermékei” is, amelyek azok szemében is értéket képviselnek, akik a legfontosabbat, az evangélium kincsét még nem fedezték fel vagy valamiért nem értékelik.

A reformációnak kétségkívül voltak és vannak járulékos ajándékai is, de a reformáció elsősorban teológiai útkeresés volt, hiszen a búcsúcédulák nyomán a megigazulás kérdését vetette fel.

Tény, hogy a kilencvenöt tétel nyilvánosságra kerülését követően elindult egy olyan folyamat, ami egy vulkán kitöréséhez is hasonlítható. Elképesztő erők szabadultak fel, sok mindent szétrobbantva, a környezetet szinte teljesen átalakítva, de a mélyből felbecsülhetetlen értékeket előhozva. A vulkánkitörések után ismert egy másik különleges jelenség: hogy a holtak tűnő vulkáni hamu rendkívül értékes termőtalajjal alakul.

Az eredetileg speciális belső teológiai kérdés vulkánként túlrobbant az egyház keretein, és olyan területekre is áttért, amelyeket valószínűleg nem ért volna el akkor, ha az akkori egyház a felvetéseket jól kezeli, és a teológiai kérdésekre helyes teológiai válaszokat talál...

Antoine de Saint-Exupéry *A kis herceg* című, felnőtteknek szóló mesekönyvében beszél arról, hogy „azok a vulkánok, amelyeket rendszeresen tisztítanak, azok nem törnek ki, hanem szép egyenletes lánggal égnek”...

A teológiai kérdéseket felvető Luther gondolatai a reformáció robbanása után néha önálló életre keltek – természetesen mások gondolatai által is formálódva –, az egyház határait

* Elhangzott a *Teológia és reformáció* c. kötet bemutatóján, az Evangélikus Hittudományi Egyetem kápolnájában 2017. november 29-én.

átlépték, és az élet más területeire is áterjedtek. Abban természetesen megoszlottak a vélemények, hogy mennyire formáltak, deformáltak vagy reformáltak a teológiát, az egyetemes kultúrát, a társadalmi és a gazdasági életet, illetve a politikát.

A ma kezünkbe kerülő tanulmánykötet a legfontosabbat, a teológiai örökséget szeretné a reflektorfénybe állítani, hiszen a reformáció legértékesebb lényegi üzenete mégiscsak az, amit a szenvedélyes igazság- és istenkereső reformátor hosszú és gyötrelmes kutatás után mint teológus értett meg, amikor Jézus Krisztusban rátalált Isten irgalmára. Ez a meglelt kincs először az ő gondolkodását formálta át, majd amikor ezt az új látásmódot nagy meggyőződéssel képviselte és megosztotta másokkal, az egyre komolyabb változásokat indított el az egyházban és azon kívül.

A jubileumi évben nemcsak emlékezni szeretnénk a történetekre, hanem az ötszáz éve meglelt kincset is keressük, hogy bennünket is formáljon és reformáljon.

A ma kezünkbe kerülő tanulmánykötet is ezt teszi. A lutheri teológia jól ismert fogalmait és témáit veszi elő, és azok mai aktualitásait világítja meg.

Húsz ismerősen csengő, reformatori örökségünket idéző gondolat feldolgozásával ajándékoztak meg bennünket egyetemünk aktív korú és emeritus professzorai, fő- és rész munkaidős tanárai.

Külön értéke a kötetnek az, hogy a reformatori szemléletnek megfelelően szélesre nyitja az ajtót. Nem egy szűk, belső, beavatott réteget, a profi teológusokat célozza meg, hanem a hit dolgai iránt érdeklődők számára is érthető és egyszerű nyelven, ugyanakkor mégis igényesen beszél az élet legfontosabb és legmélyebb kérdéseiről.

Máté evangéliumának 2. fejezetében olvasunk a napkeleti bölcsek betlehemi látogatásáról, amikor az újszülött Jézus elé tették kincseiket. Hittudományi egyetemünk tanárai ismereteik, tudásuk, tapasztalatuk és hitük kincseit tették le ma a reformáció havában, a reformáció indulásának ötszázadik évében egyházunk asztalára.

A könyvben található tanulmányok szerzői saját szakterületük szemszögéből közelítik meg a reformáció témáját, és különösen Luther alakját és tanításait. Ezen keresztül egy különleges, színgazdag világ tárul elénk, amelyből kiderül, hogy Luthernek nemcsak az egyháztörténet vagy a rendszeres teológia számára van mondanivalója, hanem írásainak, gondolatainak egyes elemei remekül alkalmazhatók a liturgia, a lelkigondozás, a homiletika vagy éppen a hitoktatás terén is.

Itt arra nem vállalkozhatom, hogy mind a húsz értékes tanulmányra külön kitérjek, ezért a teljesség igénye nélkül, kedvcsináló ízelítőként néhány apró gyöngyszemre utalok:

„A Szentírással kapcsolatban az a legfontosabb, hogy meg tudjuk különböztetni a betűt és a lelket, mert ez teszi a teológust igazi teológussá.” (Luthertől Idézi László Virgil, 69. o.)

„Az *egyedül Krisztus* alapelvében a mi korunk önmagával eltelt embere olyan szűkkeblűséget vél felfedezni, amely lenézi, de legalábbis nem kellő mértékben értékeli az emberiségnek azokat a nagyjait, akiket pedig Isten adott. Mintha ki kellene kapcsolni az emberi fényzőrőket, hogy Krisztus ragyogását megláthassuk.” (Reuss András, 19. o.)

„Mert az ember egész élete során mindig üres kézzel áll meg Isten színe előtt. Nincs semmi, amit adhatna, csupán a halála, amely a benne megszülető hitből fakad. Koldusként fogadja a kegyelem ajándékait. Erre a *conditio humanára*, az ember eredendő Istenre szorultságára emlékeztette magát a halálra készülődő, idős, megfáradt reformátor. És abba az Istenbe vetette bizalmát, aki az emberért mindent, mindenét odaadta. Azok, akik Luther mellett voltak akkor, a halálos ágyánál, arról számoltak be, hogy megbékélve, megvigasztalódva távozott azon a február 17-éről 18-ára virradó éjjelen, az Úr 1546-dik évében.” (Varga Gyöngyi, 189. o.)

„Luther elvetette az *analogia fideit*, és végül eljutott az *analogia fidei*hez. A különbség csak az, hogy Luther előtt a »hit« a hitvallásokat és a zsinatok állásfoglalásait jelentette, ettől kezdve viszont az »Isten igéjébe vetett bizalmat.«” (Csepregi Zoltán, 32–33. o.)

Luther Philipp Melanchthonnak Wartburg várából 1521-ben írt levele nyomán: „Isten nem üdvözíti az álbűnösöket. Légy bűnös és vétkezz bátran, de még bátrabban higgy és örülj Krisztusban, aki legyőzte a bűnt, a halált és a világot. Amíg itt vagyunk, vétkeznünk kell, mert ez az élet nem az igazság hajléka, de új eget és új földet várunk, mondja Péter, melyben az igazság lakik (2Pt 3,13).” (Idézi Béres Tamás, 85. o.)

„Az újszövetségi apokaliptika felfogása szerint Istennél nem a pusztulás és a halálé az utolsó szó. A történelem, benne a reformáció távlatja ugyan lezárulhat az idővel, a megújulás lehetősége azonban örökre fennáll: új eget és földet várunk!” (Bácskai Károly, 61. o.)

Amikor egyházunk nevében köszönetet mondok a szerzőknek munkájukért, a közreadott kincsekért, szeretnék külön köszönetet mondani dr. Szabó Lajos rektor úrnak, a sorozat (és sok más kiadvány) szerkesztőjének.

A szerkesztői munkába nemcsak beletanult, de elismerésünkkel nyugtázhatjuk, hogy e téren is magiszteri fokozatot szerzett sokak öröme és épülésére.

Inspirált inspiráció

■ KOVÁCS KRISZTIÁN

SZABÓ Lajos (szerk.): *Teológia és reformáció. Az Evangélikus Hittudományi Egyetem oktatóinak tanulmánykötete.* Luther Kiadó, Budapest, 2017.

A reformáció emlékére minden bizonnyal sok olyan munka (tanulmánykötet, monográfia, biográfia) megírására és megjelentetésére inspirált szerzőket és kiadókat egyaránt, amelyek témái szoros vagy közvetett kapcsolatban állnak a reformációval, a reformáció személyiségeivel, alakjaival, eseményeivel, kulturális hozadékaival. Azonban a történelmi emlékezés, a kulturális értékek feltérképezése és a hithősök életútjainak bemutatása mellett jóval szerényebb vagy kevésbé preferált az a kínálat, amely olyan kiadványokból és írásokból áll, és olyan gondolkozásra épül, amelyek maguk is inspirálók lehetnének vagy lehettek volna az ünneplést és emlékezést illetően, vagy a jövőre nézve erősíthetnék meg a reformáció eredményeinek pozitív felhasználhatóságát és alkalmazhatóságát, s alakíthatnák, formálhatnák a protestáns identitást. Ez utóbbiak közé tartozik az Evangélikus Hittudományi Egyetem oktatóinak írásaiból összeállított *Teológia és reformáció* című tanulmánykötet, amely Szabó Lajos rektor szerkesztésében a Luther Kiadónál jelent meg 2017-ben. A kötet folytatása annak a sorozatnak, amely az előző években a *Teológia és kultúra*, *Teológia és oktatás*, illetve *Teológia és nemzetek* címmel adott kézbe tanulmányköteteket szintén az EHE oktatóinak tollából.

A huszonegy írásból álló gyűjtemény egyik legnagyobb érdeme a széles érdeklődési kör és a koncentrálttság. Az írásokra jellemző tömörség nyilvánvalóan nem a tartalom elnagyolását, hanem a további érdeklődés felkeltését eredményezi. Nem tankönyv, amely minden apró részletre ki akar térni, és mindent iskolás vagy akadémiai módszerrel kíván megmagyarázni, de nem is egyfajta teológiai zsurnalizmus jellemzi, amely bizonyos témákat elnagyolva felkap, s a szakmai értékelést és megvilágítást mellőzi, hanem a reformáció által inspirált írások gyűjteménye, amelyek tovább inspirálják az olvasót, a teológiát és magát a reformáció egyházait, felekezeteit.

A hívószavak (*Solus Christus, Sola Scriptura, Scriptura sacra sui ipsius interpres, Igaz ember, Törvény és evangélium, Paenitentia, Pecca fortiter!, Sola fide, Vivit, Vocatio, Jó*

rend, Liturgia, Képek, Deus absconditus, „Koldusok vagyunk, ez az igazság!”, Gyermekek, Káté, Gratia, Magnus consensus, Anyanyelv, Prédikáció) arról árulkodnak, hogy a szerzők nem adták fel annak igényét, hogy a reformáció üzenetét minél szélesebb körben járják körül, s az impulzusokat minél szélesebb körből merítsék. Ugyanakkor metodikájában megfigyelhető, hogy sokszor az adott kifejezés a mai teológiai tudományművelés kulcsszava is lehet, mindenféle teológiai-történelmi pátosz, az egyháztörténelemben való eltévelyedés veszélye vagy egy erőltetett analógiakeresés kényszere nélkül. Azaz nem feltétlenül szükséges visszamenni egyház- és teológiai-történelmileg a reformátori korba ahhoz, hogy a reformátori teológia sajátosságán tájékozódva a 21. században a reformációhoz hű és méltó teológia művelése lehetségessé váljon. Ez egyben elkerüli annak a veszélyét is, hogy minden írás a lutheri teológia felvázolásával kezdődjön, s mire annak mai aktualitáshoz érkezne a szerző, az olvasó már kimerül-

jön egy újabb teológiai-történelmi felvezetésben. A kötetet nyugodtan lehet felhasználóbarát írásnak nevezni. A rövid írások hívogatók az olvasók számára, mindezzel persze a lényegre való törekvés felelősségét adva a szerzőknek, amelyet sikeresen abszolvtak. Nem a kevés olvasás, hanem a kis felületen való minél mélyebb ismeretszerzés teheti vonzóvá a kötetet azok számára, akik egy-egy rövid bepillantás erejéig kívánnak megismerkedni a reformáció tanításaival, azok mai alkalmazási lehetőségeivel. Azon érdeklődők számára, akik nem kívánnak terjedelmes, főként idegen nyelvű lexikonszócikket, dogmatikai alapműveket végiglapozni egy-egy izgalmas témában (pl. megigazulás, a reformátori *solák*, törvény és evangélium stb.), kiváló lehetőséget biztosít a kötet, hiszen megismerhetők belőle a reformáció teológiájának legfontosabb súlypontjai, de legalábbis az azokhoz vezető értelmezések és az azokból levezethető következtetések egyike-másika. Ugyanakkor a sokszor hagyományosnak mondott teológiai toposzok új megvilágításban kerülnek az olvasó elé, ami a téma szerző általi továbbgondolásából fakad, és további értelmezések keresésére ösztönzi az olvasót. A szerkesztő által „patchwork” produkciónak nevezett gyűjteményt lehet nyugodtan egyfajta reformációs kaleidoszkópnak is mondani, hiszen bármely téma lencséjén keresztül néz bele az

olvasó, megnyílik általa a reformáció színes és sokrétű távlata, és egy kicsit mindig más alakzata rajzolódik, formálódik ki a szemlélődő előtt. Tehát nem egy újabb reformációs kötet áll csupán előttünk, hanem a nézőpontok és szemléletmódok gazdag tárháza is.

Mindez nem száraz tárgyilagossággal, merev akadémizmussal, hanem a szerzők személyes élményeivel és érdeklődésével átítatva kerül az olvasó elé, hiszen éppen az volt a legfontosabb szerkesztési szempont, hogy a tanulmányok írói egy-egy szóval vagy fogalommal tisztelegjenek a reformáció értéke előtt. Így valóban nem csupán egy történelmi vagy adott esetben teológiatörténeti főhajtásban merül ki a tanulmánykötet, hanem olyan, a reformáció által is generált vagy megszólaltatott témák interpretálásában, amelyek még ma is relevánsak, s foglalkoztatják a teológiai oktatásban részt vevőket, és minden bizonnyal számot tarthatnak az olvasók érdeklődésére. Az objektív hitigazságok vagy a reformáció általános felismerései és pozitív liturgiai, teológiai, közegyházi, kulturális társadalmi hozadéakai szubjektív tapasztalattá válnak, s részei lehetnek a személyes teológiai gondolkodásnak, az elmélyült spiritualitásnak és a felelős társadalmi jelenlétnek.

Mindemellett nem szabad figyelmen kívül hagyni a kötet írásai mögött meghúzódó mély biblicizmust, amely szintén nemcsak a reformáció *sola Scriptura* elve előtti tisztelgés-ként értelmezhető, hanem annak a reformátori felismerésnek a mai alkalmazásaként is, hogy a Szentírás tanításának figyelembevételével nélkül nehéz jó és igényes, releváns és hiteles teológiát művelni; s azt a tényt erősíti, hogy a reformáció öröksége a Szentíráson alapuló tudományművelést hagyta az utókorra, amelyet a kötet szerzői magukénak éreznek.

Az olvasói kör, akik számára sokat ígér a kötet, nagyon szélesnek mondható. Ha csupán a teológiai diszciplínák területén értelmezzük a sokszínűséget, már felértékelődik a munka; hiszen a biblikus tudományoktól egészen a gyakorlati teológiáig ível a kötet tartalomjegyzéke és persze a tartalma maga is. Valóban erőssége a szerkesztésnek – illetve az írásra vállalkozó oktatóknak –, hogy a mai protestáns teológiai oktatás és a lelkipásztori szolgálat szinte min-

den területéről és területéhez szólnak az írások: a biblikus teológiától kezdve a dogmatikai, etikai kérdéseken, a kátéértelmezésen át a lelkigondozásig és a prédikációig, felölelve olyan ma is nagyon releváns és sokat kutatott témákat, mint az elhívás, a bűnbánat, a meditáció vagy az imádság. Azonban nem kizárólag a teológus és lelkipásztor számára ígér sokat a munka. Az érdeklődő egyháztagok, a zenét szerető, képtárba járók, a kultúra és a társadalom ügyei, valamint az oktatás és a család iránt elkötelezettek egyaránt találhatnak benne olyan írásokat, amelyek a reformáció örökségét folytatva a teológiai felismeréseket képesek a közéletre nézve is hasznosítani, alkalmazni és a nem teológiai tudományágakkal való szakavatott párbeszéd témájává tenni.

Külön öröm, hogy olyan kérdésekben és témákban is találunk igényes írásokat, mint a Luther-rózsa felirata, a képfogalom, Luther és a mise, amelyek talán kissé kikerültek az eddigi, nagy nyilvánosság számára elérhető teológiai érdeklődés középpontjából, mégis olyan teológiai üzeneteket hordoznak, amelynek a megismerése hozzájárulhat a reformáció teljesebb és izgalmas feltérképezéséhez. Innen nézve kinyílnak a kötet alkalmazási felületének további kapui, hiszen egyaránt lehet érdekességek tárházának, de egyben a további kutatáshoz és információszerzéshez kiinduló és motiváló munkának tekinteni. Ezen a ponton érdemes megemlíteni, hogy a felhasznált irodalom és a hivatkozott művek jegyzéke a további kutatás számára jelentős segítséget nyújt a főként magyar, német és angol nyelvű szakirodalom felsorolásával.

A kötet intenciója nyilvánvalóan kettős volt. Egyrészt tisztelni szeretett volna a reformáció és a reformátorok teológiai felismerései előtt, másrészt ihletet meríteni a reformáció szellemi örökségéből, s ezzel együtt újabb inspirációt adni a ma teológiai gondolkodása számára. A kötetet elolvasva bátran kijelenthetjük, hogy mindkettő sikerült. Így olyan közös találkozópontra vált, ahol a kulcsszavaktól ihletett szerzők s az olvasásra inspirált olvasók együtt kapnak és adnak ösztönzést a reformációtól a *semper reformanda* elv alapján működő szüntelen reformációnak.

„Pestifi” hazament

Testvéri búcsú dr. Pósfay Györgytől (1921–2017)

■ GÉMES ISTVÁN

Bornemisza Péter szellemi örökösének tartotta magát. S amikor megírta élete történetét (*Koinonia*, 74. sz.), annak ezt a címet adta: „Történetek egy »Pestifi«-tól, aki – akaratlanul – Bornemisza Péter Bécsben megkezdett szolgálatát folytatta”. Ez a Pestifi, dr. Pósfay György lelkész testvérünk nagyon gazdag, tevékeny élet és hosszan tartó betegség után hazatért. Leskó Béla, Vajta Vilmos és Terray László után, akikkel együtt a külföldi magyar evangélikus lelkészek meghatározó egyénisége volt, ő is nagy úrt hagy maga után.

Testvérünket nagy ívű szolgálattal bízta meg Ura. Volt nagyvárosi lelképásztor, majd emigráns lelkész a trópusokon, a Lutheránus Világszövetség dél-amerikai titkára és teológiai doktor, világméretű konferenciák fáradhatatlan szervezője és szórványlelkész. Szinte állandó „felvillanyozottságban” élt. Ötlettára kimeríthetetlen és munkabírása bámulatos volt, de szétszórtságban élő magyar hittanosainak sem áttallott színdarabokat írni; magas körökben mozgott folytonosan, de Svédországban elárvult régi magyar evangélikusoknak is utána járt; mindig szívesen hallgatott előadója volt legendás ifjúsági konferenciáinknak, és ízig-vérig cserkésznek vallotta magát.

Józan életszemlélet, világos lutheránus teológiai látás, megfontoltság, diplomáciai érzék – mindezek ötvözte jellemezte. Szinte gyermekesen rajongott a szépért, a jóért, de kritikai érzékét sem rejtette véka alá. Sokszor nyertünk abból, ha elméleti vagy gyakorlati viták heves tüzeből nagy türelemmel és körültekintéssel vezetett el minket a megoldáshoz. Jellemzőnek tartom ezt a mondatát: „Rio de Janeiróban minden csodálatos, amit az Isten teremtett, de borzasztó az, amit abból az ember csinált.” Nem volt rabja a statisztikáknak, de mindig a gyülekezet lebegett a szeme előtt, amelynek szolgált.

Gyurka testvérünk még a külföldön élő magyar lelkészek köreiből is – akiknek pedig néhány idegen nyelvet is meg kellett tanulniuk – nyelvzsenednek számított. Mikor Minneapolisban találkoztam vele a világgyűlésen, általam sosem hallott nyelveken szólított meg embereket. Csodál-

kozó kérdésekre szerényen annyit felelt, hogy mindenkinek illik a maga nyelvén köszönteni. A soknyelvű caracasi gyülekezetközösségben soha nem támadt zavar a szolgálatokban, mert ha összes kollégája szabadságra ment is, Gyurka – természetesen – nyelvíleg is helyettesítette őket.

Isten szédületes emlékezőtehetséggel áldotta meg. A Lutheránus Világszövetség genfi központjában élő kalendáriumnak tekintették őt. Minden adattal „naprakész” volt. Ebbe sűrűsödött össze széleskörű tájékozottsága és teológiai ismerettára is. Nem volt együttlétünk, amelynek szellemi-tárgyi értékéhez ő lényegessel hozzá ne járult volna. Fáradhatatlan lelképásztor és lelkes Luther-kutató volt.

Pósfay György igazi „mesélő” kolléga volt. Elemében volt, ha a régi magyar reformátorok életének részleteiről volt szó. Hihetetlen tudásanyagából a legapróbb részletekkel tudta elámítani hallgatóit. Összefüggéseket mutatott föl, bonyodalmas események részleteit is kutatta. „Mesélése” mindig egzakt tényekre támaszkodott, és azokról mindig kész volt felvilágosítást adni. Éltette őt magyar eleink világító útmutatása, de teljes megértéssel volt a legtávolabbi országok evangélikusainak mai problémái és gondjai iránt is.

Nagyon szerette szép családját, és igyekezett, hogy mindig újabb és újabb szolgálataihoz feltöltődjenek benne. Szeretett minket, a testvéreit is. Mindig jó volt vele együtt lenni. Nem kérkedett, ha a jó tett, a barátság bármely jele kívánta, és a kérkedést másoknál sem szerette. Nem fitogtatta rangját, címeit, de hálás volt a neki – váratlanul és „akaratlanul” – kegyelemből jutott feladat teljesítésének lehetőségéért. Mert Urának szolgált, bárhol, bármerre és bármilyen nyelven. Nemes szenvedélytől űzötte és a Lélek által elkötelezetten. Hittel és a keresztyén szabadság mértékével.

Hálát adunk érte Istennek. Megköszönjük minden neki juttatott adományát. És megköszönjük, hogy hosszas szenvedésének véget vetett. Legyen hozzá irgalmas, szeretett Jézusáért, ahogy életében is az volt.

Vízkereszt ünnepe után 1. vasárnap

► Ef 6,1–4

Igehirdetési előkészítő

Engedelmességre felhatalmazva

A vasárnap jellege

A vízkereszt vasárnapok Krisztus dicsőségét ragyogtatják fel, jelezve, hogy karácsony nem „állócsillag” az ünnepek sorában, amelynek fénye az időbeni távolodás következtében elhalványul. Ez a csillag velünk jön, továbbvezérel minket az ünnep után is a vízkereszt vasárnapok evangéliumi történéseiben. Így az első vasárnap ógyházi evangéliumában (Lk 2,41–52) nyomon követhetjük „a 12 éves, a növendék Jézust, az isteni Tanítót, akinek dicsősége tündököl gyermeki engedelmességében is” – írja JÁNOSSY (2008, 18. o.).

A családot összetartó ünnepek után sok esetben bekövetkezik a hétköznapi szétesés. A magasságból sugárzó dicsőség után itt a földön csak a homály és a békétlenség marad. Miért? Mert a karácsonyfával együtt az ünnep evangéliumát is „lebontjuk”, és prózai életvitelünk nem teszi lehetővé, hogy a testté lett Ige fénylővé tegye hétköznapijainkat. A gyermek Jézus példáját követve a mi gyermeki engedelmességünk kell ahhoz, hogy a vízkereszt vasárnapok beragyogják életünk útját, fényt hintve a hétköznapiakra is.

Amit a textusról tudni kell

Textusunk Pál levelének része, ami egyértelmű irányt szab az értelmezésnek. A szerzőségi vitába nem kívánok belemenni, mert annak semmi haszna nincs a prédikációt tekintve.

Azoknak a tekintélyes írásmagyarázóknak a véleményét osztom, akik Pál szerzőségét nem vonják kétségbe, ezért a textust Pál korának és élethelyzetének megfelelően értelmezem. A missziói szolgálat közben az apostolok nemcsak földrajzi, de kulturális határokat is átléptek. Az ókorban ugyan mindenütt a patriarchális rend volt érvényben, de jelentős különbségek voltak a zsidó, a keresztény és a hellén értelmezésben. John Stott írja: „...a zsidókat, a sztoikusokat és a keresztényeket egyaránt foglalkoztatta az otthon erkölcsisége [...] az apostolok tudatosan át is vettek bizonyos dolgokat a zsidó és a pogány forrásokból, de alaposan át is alakították azokat keresztény szempontok szerint.” (STOTT 1994, 181. o.)

Fontos megfigyeléseket tehetünk, ha ezen a háttéren vizsgáljuk meg a görög szöveget:

τέκνον – Az Újszövetségben a ’biológiai utód’, ’ivadék’ jelentéstartalom túl egy tágabb közösséghez való tartozást is jelöl, például Ábrahám gyermekei.

ὑπακούειν – ’szót fogadni’, nem kényszerből, hanem önként engedelmeskedni.

ἐν κυρίῳ – a hétköznapi használatban a pater familias, a patrícus és az uralkodó (császár) is kyrios, akinek a gyermek, a szolga és a polgár engedelmességgel tartozik. Ez az engedelmesség *Krisztusban* nem szolgálai, nem kényszerű, hanem a krisztusi tanítás – νοουθεσία κυρίου – következménye.

ἐντολὴ πρώτη ἐν ἐπαγγελίᾳ – az első parancsolat, ígérettel – mindkét minősítés hangsúlyos.

παροργίζειν – a gyermekek fegyelmezésének a szükséges mértéket meghaladó, ezért értelmetlen, tekintélyelvű alkalmazása.

A perikópa megértése

A páli házitáblában megjelenő férj–feleség, szülő–gyermek, szolga–úr kapcsolatot a mai családmodellek és nevelési elvek

ismeretében sok keresztény közösség is elavultnak, érvényét veszítettnek tartja, pedig itt nem korfüggő nevelési módszeről van szó, amelyben a gyermek egyoldalúan ki van szolgáltatva a korlátlan joggal és hatalommal felruházott apának. Pál azt tanítja, hogy Krisztus családjában a jogok és kötelességek rendszerét a Krisztustól kapott szeretet határozza meg.

John Stott írja: „Pál a helyi gyülekezetet *egyházi családnak* tekinti, melybe különböző nemű és életkorú emberek tartoznak [...], és amikor az apostoli *házirendet* olvasták, megtanulhatták, hogy mi a keresztyén családtagok kötelessége. Az, hogy a gyermekek is útmutatást kaptak, azt jelzi, hogy ekkorra már áthatotta az egyházat a jézusi tanítás: *engedjétek hozzám jönni a kisgyermekeket, és ne tiltsátok el tőlem őket, mert ilyeneké az Isten országa [...]* és ezt: *aki befogad egy kisgyermeket az én nevemben, engem fogad be.*” (STOTT 1994, 202. o.)

Az igehirdetés felé

Mért legyek én tisztességes? Kiterítenek úgysis!
Mért ne legyek tisztességes! Kiterítenek úgysis!

József Attila *Két hexameter* című versében két pólusból közelíti meg ember mivoltunk alapvető kérdését. Több, mint költői zsenialitás, hogy a kettős kérdésben a választ is megadja a hexameterek sorrendjével. A költészet szabályai szerint megcserélhette volna a két mondatot, de ő lelkiismerete szerint úgy döntött, hogy a tisztességes utat választotta.

A kérdést mi is feltesszük magunknak, amikor megpróbálunk keresztény hitünk szerint élni a világban, és nem látjuk annak erkölcsi hozadékát – az anyagiakról nem is beszélve...

Nem biztos, hogy könnyedén döntve, a mi két hexameterünk így alakul:

Mért legyek én engedelmes? Kiterítenek úgysis!

Mért ne legyek engedelmes? Kiterítenek úgysis!

A tisztességesség az engedelmesség szinonimája. A tisztességes életforma lényege, hogy megadom a tiszteletet másoknak, és elvárhatom az engem megillető tiszteletet másoktól. Egy jól működő rendszerben mindenki engedelmeséget tanúsít mások iránt, és ugyanezt megkapja másoktól. De vajon működik-e ez a rendszer? Érvényben van-e még ez a gondolkodás? Van-e értelme? Megéri?

Van-e valami, ami segít jól dönteni, és *végül mégis* a helyes utat választani?

Textusunkban az apostol szinte kinyilatkoztatásként utasítja olvasóit a feltétlen engedelmességre. Igaz, hogy az *engedelmesség hierarchiája* mellett hangsúlyozza a *kölcsönösséget* is, mégis ott feszül a kérdés: Miért? Mi értelme? Mi okból és milyen céllal tegyük életünk alapjává az engedelmeséget? A közélet némely hangadói az állampolgári engedetlenséget ajánlják mint célravezető eszközt, pellen-

gére állítva az engedelmesség minden formáját mint *alattvalói* és *szervilis* attitűdöt. Az egyházban is trendivé vált a protestálás, ami csak formailag jelenti azt, hogy *pro-testálunk* valamiért, mert valójában *kontra-testálunk* valami ellen. Ez a negatív hitvallás nem szolgálja az embert, az életet, ezért *meg kell találunk az okot, amiért és a személyt, akiért vállaljuk a tisztesség, az engedelmesség útját!*

A vízkereszti vasárnapok igei üzenetében megtaláljuk az okot és a személyt. Az ok a karácsonyi történet, a személy az emberré lett Isten. Az igehirdetéshez dobantóként használjuk a vasárnap evangéliumát (Lk 2,41–52), János evangéliuma prológusát, a Filippiekhez írt levél Krisztus-himnuszát és – természetesen – a teljes Szentírást!

Igehirdetési vázlat

Bevezetés: Két hexameter az engedelmességről – József Attila után szabadon

Krisztus engedelmes volt

- Gyermekké lett – tudta, hogy hol a helye *közöttünk*
- A kereszten mindhalálig engedelmes volt az Atyához *értünk*
- Feltámadásával örök életet nyert – győzelmét átengedte *nekünk*

Légy engedelmes gyermek!

Miért?

- Így helyes – az emberek között
- Így törvényes – az Isten előtt
- Így nyersz életet – önmagad számára

Légy engedelmes szülő!

Hogyan?

- Viseld méltósággal szülői hivatásodat
- Tartsd tiszteletben gyermeked személyiségét
- Formálódj és formáld gyermekedet – krisztusivá

További javaslatok az istentisztelethez

A lekción és a textus kapcsolata

Az egyetlen gyermekkori történet Jézusról a vízkereszti időben kerül elő, amikor érzékenyítve vagyunk a családi életre és azon belül a szülő–gyermek kapcsolatra. Bizonyára nem véletlen, hogy Lukács közlésre érdemesnek tartotta ezt a színhagyomány útján szerzett információt. Nagyon életszerű képet kapunk a gyermek Jézus önértelmezéséről és lelki formálódásáról. Jézus Isten törvényének engedelmeskedik, amikor szüleinek engedelmeskedik, de eljön az az idő, amikor a mennyei Atya iránti engedelmesség felülír-

ja a szülők iránti engedelmség parancsát, és nemcsak Jézus megváltói művében, hanem az őt követők életében is. Nem szabad azonban elfelejteni, hogy a Mt 10,37-ben kijelentett követelmény („Aki jobban szereti apját vagy anyját, nem méltó hozzám”) a hitvallásos helyzetre, rendkívüli állapotra vonatkozik. Jézus a farizeusokkal vitázva világossá teszi, hogy a normális életben továbbra is érvényes a negyedik parancsolat: „Ha valaki ezt mondja apjának vagy anyjának: Áldozati ajándék az, amivel megsejthetnélek, azt ebben az esetben nem köti a parancsolat, hogy tisztelje apját és anyját. Így tettétek érvénytelenné Isten igéjét a ti hagyományotokért.” (Mt 15,5–6)

javaslat a gyakorlati megvalósításra

Mi lenne, ha ezt az istentiszteletet már előre beszélgetős, családi alkalomnak hirdetnénk meg?

A helyi adottságok figyelembevételével megtalálhatjuk a módját, hogy igazi családként legyünk együtt a templomban. Valószínűleg mindenütt megvalósítható, hogy a családi liturgiás vagy hagyományos istentisztelet után a családok együtt maradjanak egy kis beszélgetésre – akár közös étkezéssel egybekötve. A beszélgetés alapjául az igehirdetés, illetve a párhuzamos gyermekfoglalkozáson tanított történet (a tizenkét éves Jézus) szolgálhatna.

Illusztráció

Móra Ferenc egy megkapó jelenetet hoz a *Történelmi elbeszélések* című könyvében. A paraszti sorból vitézi rangra emelkedett Gergőt felkeresi a szegény halász apa, és hazahívja: „Jó lenne igyekezned, mert meg vannak vetve a hálók, de nincs, aki meghúzza őket.” Gergő vitéz szó nélkül felállt, szép csöndesen lerakott magáról kardot, mentét, láncot, süveget, és odafordult apjához: Mehetünk már, édesapám. „Az ember nem tudja, mit csodáljon jobban: azt-e, hogy akkoriban így tudtak az apák parancsolni, vagy azt, hogy így tudtak a fiúk engedelmeskedni.” (MÓRA 1959, 116. o.)

„Beszéljess a gyermekeddel!” – ezt a hívószót begépelve érdekes találatokat kapunk. Tájékozódhatunk arról, hogy mit tartanak trendinek a mai szülők, nevelők a gyermeknevelésben. Vannak megszívlelendő tanácsok, és vannak olyan kitételek, amelyek nem állnak meg a Szentírás mérlegén.

Felhasznált és ajánlott irodalom

JÁNOSSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása*. Fraternitas, Veszprém.

Jubileumi kommentár. Kálvin Kiadó, Budapest, 1995.

Luthers Epistel-Auslegung. 3. köt. *Die Briefe an die Epheser, Philipper und Kolosser*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1973.

MÓRA Ferenc 1959. *Történelmi elbeszélések*. Móra, Budapest.

STOTT, John 1994. *Az Efezusi levél*. Harmat, Budapest.

■ GYÓRI GÁBOR

Vízkereszt ünnepe után 2. vasárnap

▶▶ 1Pt 4,1–6

Igehirdetési előkészítő

Állapotváltozás, mely kihat a múltra, jelenre és jövőre

A vasárnap jellege

Előjáróban annyit meg kell említeni, hogy a kijelölt textusról a *Lelekipásztorban* 1971-ben írtak igehirdetési előkészítőt. Az írásban már akkor utalnak arra, hogy előtte huszonöt évig nem volt igehirdetési alapigeként kijelölve. Tehát megállapíthatjuk, hogy ritkán prédikálunk erről az igeszakaszról, egyházunk igehirdetési műhelyében kevés hozzá kapcsolódó tudományos előkészítői munka található.

A karácsonyi ünnepekör lezárásának időszaka a vízkereszt és az azt követő vasárnapok. Átlépés a karácsonyi ünnepekörből, a hangsúlyeltolódásban „szenedő” karácsonyból, az emberi (üzleti) csillogásból, rivaldafényből az elcsendesedést, önvizsgálatot szorgalmazó böjti ünnepekörbe. Vízkereszt ünnepének legmeghatározóbb üzenete az epifánia, Istennek a Krisztusban megjelenő dicsősége. Micsoda kontraszt van az üzleti fény és a krisztusi világosság között! Ragyogásával leleplezte azt a tényt, hogy mindannyian Istennek hátat fordítva jövünk e világra, tőle elszakadva, elszigetelődve, de „Isten akarata” (a vasárnap címe), hogy a bűnben szenedő ember számára előkészítse a megváltás útját.

Amit a textusról tudni kell

A levél Péter tollából származik, aki a Kis-Ázsiában élő pogányokból lett keresztényeket szólítja meg. Mély szenvedéseken, fájdalmakon, meg nem értéseken mennek keresztül az ott élő gyülekezetek tagjai. A levél célja, hogy útmutatást, bátorítást nyújtson a diaszpórahelyzetben élő Krisztus-hívőknek abban az időben, amikor a Római Birodalomban Domitianus császár idejében részlegesen már elkezdődött a keresztényüldözés. Elkeseredettségüket növelte, hogy a megtért hívők szakítani kívántak a kicsapongó étellel, nem váltak közösséget a bálványimádással, a romlott erkölccsel, szórakozásokkal, s ennek következményeként rágalmazták, szidalmazták, rosszindulatú vádakkal illették őket. A világosság gyermekeiként próbáltak világítani a züllött erköl-

csi, lelki sötétségben, az istentelenséget megtestesítő Róma városában, de az igazságért való szenvedésük egyre inkább megingatta őket a Krisztusba vetett hitükben. Sok szenvedésen, támadáson és csalódáson mentek keresztül, s az apostol próbálja őket vigasztalni, az igazságban való megmaradásra, az Istenhez való hűségre bátorítani. Az volt a félelme, hogy az igazságtalan szenvedések és a hitük megrendülése miatt olyan dolgokat tesznek, amelyek nem építik a gyülekezet közösségét, hiteltelenítik Isten ügyét, és megtorpannak a hit és a szolgálat útján. Az apostol a keresztényeknek címzett levelével meg kívánta határozni az identitásukat, útmutatást akart adni arra nézve, hogyan viszonyuljanak a felsőbb hatalomhoz és a többségi pogány lakossághoz, miként éljenek a családban, hogyan tegyenek vallást hitükről a mindennapokban a szenvedések közepette is.

A perikópa megértése

Az igehirdetési alapige címe: *Isten akarata szerint éljetelek*. A vasárnapok megnevezéseiben az „Isten dicsőségébe” és az „Isten szeretetébe” ágyazódik bele az „Isten akarata”. Ebben a hármasságban ad hangot Isten annak, hogy az ő dicsősége Jézus Krisztusban lett nyilvánvalóvá, és szeretetét az ő Fiában mutatta meg az ember iránt. Isten azt várja az őt követőktől, hogy cselekedjék az ő akarata. Az ő akarat pedig az, hogy akár a szenvedések mélységeiben, akár a magasságok megélésében akarata nyilvánuljon meg emberek életében. Isten akarata és az emberek engedelmsége szorosan összefügg. A pogányok engedetlenségben éltek, s ez vezetett ahhoz, hogy vágyaik szerint cselekedtek, kicsapongó, részegeskedő, dorbézoló, tivornyázó, szentségtelen bálványimádó életet éltek. Ez az engedetlenség következménye. De miután voltak, akik hitre jutottak, s szakítani kívántak ezzel a hiábavaló életmóddal, Isten akarata előtt meghajolva engedelmségben szerették volna élni hátralevő életüket. Isten a szenvedésen keresztül szerette volna tisztítani őket és akarta megdicsőíteni önmagát. Az alapigéből való kitekintés során az apostol Krisztus irántunk való szenvedésével vezeti be ezt a részt. Istentől nem idegen a szenvedés, hiszen az ő Fia, Jézus „*Krisztus is szenvedett egyszer a bűnökért, az Igaz a nem igazakért*” (1Pt 3,18a).

Igehirdetési vázlat

A korábbi szárla fűzi fel mondanivalóját az író, s folytatja azon gondolatmenetét (3,18–22), hogy míg az eddigiek során a Krisztus másokért való szenvedésének értelméről szólt, ebben a részben arra hívja fel a gyülekezet figyelmét, hogy szenvedésüknek hasonlóképpen oka, célja és értelme van. Ahogy Jézus Krisztus szenvedésének – erre utal az οὖν kifejezés – is oka, célja és értelme volt, így a le-

vél olvasóit is türelmes kitartásra bátorítja, mint akiknek szenvedései nem hiábavalóak. Arra biztatja a hívőket, hogy vértezzék fel, fegyverezték fel (ὀπλίσασθε – ὀπλιζομαι) magukat ugyanazzal a gondolkodásmóddal (ἐννοιαν), amellyel Krisztus nézett szembe szenvedéseivel. A „vértezzétek fel magatokat” (ὀπλίσασθε – csak itt szerepel az Újszövetségben) kifejezés arra utal, ahogyan egy katona felöltötte fegyverzetét. Egy szolgálatban lévő katona pedig várja a parancsot, hogy felettese akaratát teljesítse. Ilyen eltökéltséggel, készséggel, ingadozás nélkül cselekedheti a hívő Isten akaratát, nem kímélve önmagát, szembenézve a szenvedéssel is, és hordozva azt, hogy Isten akaratát érvényesüljön életében és szolgálatában.

Az ἐννοιαν szó kapcsán meg kell említenünk azt is, hogy αὐτοὶ ὁ παθῶν σαρκὶ πέπαυται ἁμαρτίας ’fegyverkeztek fel azzal a gondolattal, hogy aki testben szenved, annak nyugta van a bűntől’ praes. perf. med. pass. alakban lévő szót úgy is lehet fordítani: ’megszűnik’, ’nyugta van’, ’felhagy’, ’abbahagy’, ’véget ér’. „A bűn állapotával való tartós, végérvényes, egészen a jelenig kiható és a jelenben is tovább ható szakítást jelent olyanformán, hogy a Krisztussal való közösség következtében nem a bűn határozza meg az embert, nem a bűnnek van döntő szava az ember életében. Krisztus megszüntette a bűn hatalmának kényszerét és érvényét az ember életére nézve.” (LENKEY-NÉ SEMSEY 2012, 84. o.) Ilyen módon már teljesen másként alakul a hívő embernek a bűnhöz és a szenvedéshez való viszonya. Aki elszakad a bűntől, vagyis Krisztussal él, hozzá igazítja életét, az szakított a bűnös élettel. Ezt erősíti meg Pál mondata is: „*Hiszen tudjuk, hogy a mi óemberünk megfeszítettetted vele, hogy megerőtlenüljön a bűn hatalmában álló test, hogy többé ne szolgáljunk a bűnnek. Mert aki meghalt, az megszabadult a bűntől.*” (Róm 6,6–7)

A ἁμαρτία bűnfogalom is azt jelenti: „Istentől való elszakadás”, „helytelen irányba való fordulás”, „céltevesztés”, amely azt fejezi ki, hogy az ember Istennek hátat fordítva születik erre a világra, s ebben az Istentől elszakadt állapotában csak magának él. A bűn uralma alatt éli az életét, hozza meg a döntéseit, ki van szolgáltatva vágyainak és érdekeinek, és nem tud nem bűnt elkövetni (Zsolt 14). Az új szívet és életet nyert (Ez 36,26–27), Krisztusban élő emberen már nem a bűn uralkodik. Elszakadt a bűntől, s ahogy előtte Istentől elszakadt állapotban élt bűnben, most már a bűntől elszakadt állapotban él Krisztusban. Egy állapotváltásról olvashatunk ebben a részben. A bűnhöz való viszony változik meg, azonban hangsúlyozni kell, hogy a bűn teljesen nem szűnik meg, hiszen ez a világ a bűn alá van rekesztve, ebben a testben él az ember, a bűn veszi körül az embert, s a bűn miatt hol mások szenvednek miattunk, hol mi szenvedünk mások miatt.

A 3. versben Péter szembeállítja a múltat és a jelent. Aki Isten akarata szerint él a jelenben, annak számára a régi szokások, bűnös életformák már a múltéi. Amikor a

Krisztusban élő ember szakít a bűnnel, a kicsapongók közösségével, nem vállal közösséget környezete bűnös szokásaival, életmódjával, „idegenkedik” a feslett élettől (μὴ συντρέχοντων), könnyen lesz megvetettség, gúny és neveltség tárgyává. Ezt el kell hordoznia. Szenvednie kell, és hasonlóan, ahogy Jézus is átélte: „A világban volt, és a világ általa lett, de a világ nem ismerte meg őt: a saját világába jött, de az övéi nem fogadták be őt” (Jn 1,10–11), úgy a Krisztussal közösséget vállaló embernek is el kell szenvednie, hogy nem fogadják be őt. Ez szenvedéssel jár, de ez olyan szenvedés, amit örömmel és szívesen vállal fel a hívő ember is, mert tudja, hogy „Istennek kell inkább engedelmesskednünk, mint az embereknek” (ApCsel 5,29). Ahogy az Úr Jézus is csak az Atya akaratát kereste, és ezért szenvednie kellett az emberektől, úgy a Krisztusban hívőknek is szenvedniük kell az Atya akaratát keresve az őket körülvevő, meg nem értést sugárzó emberektől.

Az állapotváltozás nemcsak a múltra, a jelenre, hanem a jövőre is kihat, hiszen mindannyiunknak számot kell adni életünkről (2Kor 5,10), s ez alól nem kivétel sem a bűnbocsánatot nyert hívő, sem a hitetlen bűnös ember. Azonban a számadásnál Krisztus helyettes áldozata, megváltása menti fel azokat, akik befogadták Jézus Krisztust, és bűnbocsánatot nyertek, a bűnös, kicsapongó, részegeskedő, dorbézoló, Isten akaratát nem követő, vágyaik szerint élő, Istentől elszakadt pogányok pedig az örök kárhozát állapotában maradnak itt is és odaát is. Ezért Krisztusnak a bűn felismerésére, megtérésre és a bűn megtagadására hívó szava állapotváltozást idéz elő itt is és odaát is. Mert nem mindegy, hogy hogyan élünk itt, a földön, és hol folytatjuk odaát! Az ember jövőjét pedig az az állapotváltozás határozza meg, amely rendezheti a múltat, megváltoztatja a jelent, és kihat a jövőre is. A rendezett múltért, jelenért és jövőért vállalt szenvedés pedig az üdvösséget munkálja.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekciók

Jn 2,1–11; 2Móz 33,17–23

Énekek

EÉ 186, 460, 382

Illusztrációk

GONDOLATOK

„Magasztald őt, és kétségbeesvén magad felett, így kiáltst hozzá: »Úr Jézus, te vagy az én igazságom, én meg a te bűnöd vagyok. Magadra vetted az enyémet és nekem ajándékoz-

tad a tiédet. Olyanná lettél, amilyen nem voltál, s olyanná tettél, amilyen nem voltam.«”

Luther Márton (1483–1546) levele egy szerzeteshez 1516. április 8-án

Néhány évvel ezelőtt megkérdezte tőlem egy ember: „Moody úr, most, hogy megtértem, szükséges, hogy szakítsak a világgal?” Azt feleltem: „Nem, egyáltalán nem szükséges a világgal szakítania. Ha valóban Isten Fiáról tanúskodik az élete, akkor a világ fog önnel nagyon hamarosan szakítani, mert az ilyeneket a világ nem szívleli.”

D. L. Moody (1837–1899) amerikai prédikátor

„Az egyháznak azért van olyan kicsi hatása a világra, mert a világnak olyan nagy hatása van az egyházra.”

C. H. Spurgeon (1834–1892) angol baptista prédikátor

Felhasznált irodalom

GERÉB Zsolt 2015. *Péter első levelének magyarázata*. Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár.

HOLE, F. B. 2006. *Zsidókhöz írt levél, Jakab levele, Péter első levele, Péter második levele magyarázata*. Evangéliumi Kiadó, Budapest.

Jubileumi kommentár. 3. köt. Kálvin Kiadó, Budapest, 1998.

LENKEYNÉ SEMSEY Klára 2012. *Péter második levelének magyarázata*. Kálvin Kiadó, Budapest.

VETŐ Béla 1971. *Vízkereszt után 2. vasárnap. Lelkipásztor*, XLVI. évf. 12. sz. 744–747. o.

WALVOORD, John F. – ZUCK, Roy B. 1998. *1Thesszalónika – Jelenések*. Keresztyén Ismeretterjesztő Alapítvány, Budapest. (A Biblia ismerete 8.)

■ ZSARNAI KRISZTIÁN

Vízkereszt ünnepe után utolsó vasárnap

► 1Pt 1,10–12

Igehirdetési előkészítő

A kapott és megtalált üdvösség

A vasárnap jellege

A vízkeresztűi idő ezzel a vasárnapal befejeződik. Váltás következik a hangsúlyokban és az üzenetekben. Ez a vasárnap azonban még a megdicsőült Krisztust hirdeti. Evangéliumi igénk Jézus megdicsőülésének jól ismert története (Mt 17,1–9). Az ószövetségi olvasmány pedig a nagy Hóreb-hegyi kinyilatkoztatás: „Vagyok, aki vagyok.” (2Móz 3,1–14) A két hegyen lejátszóó esemény felfelé emeli a tekintetünket még akkor is, ha tudjuk, hogy Mózesre a látványos kinyilatkoztatás után nehéz küldetés várt, Jézus Krisztus pedig a megdicsőülés he-

gyére már úgy ment fel, hogy előtte szenvedéséről és haláláról szólt a tanítványainak. A liturgikus szín még a fehér.

Az introitus keretversét ézsaiási szavak adják: „Az Úr dicsősége megjelenik, és látni fogják mindenek.”

A kyrie imádságban pedig úgy imádjuk Krisztust, mint aki Isten képmása és dicsőségének kisugárzása.

Amit a textusról tudni kell

Péter apostol leveleinek kanonikus voltáról nem érdemes elmélkedni, hiszen az igehirdetésben erre nem szabad kitérni. A szerzőség kérdése is lényegtelennek válik akkor, amikor a gyülekezetet kell erősíteni, vigasztalni és bátorítani. Luther ezt írja az *Előszók a Szentírás könyveihez* vonatkozó részében: „Az első fejezetben az isteni ígéret és az eljövendő üdvösség gondolatával erősíti hitünket, mondván, hogy mindezeket ne a magunk érdemének tulajdonítsuk, mert már a próféták is megjövendölték őket. Ezért megújulva, szent módjára kell élnünk, régi magunkat feledve, mert Isten eleven és örök igéje által újjászülettünk.” (LUTHER 2010, 149. o.)

A textusunk nem kerül elő gyakran igehirdetési igeként. A perikopálás is érdekes, mert a kezdő mondata az előzményekre utal: „Ezt az üdvösséget...” A megelőző sorok világítanak rá arra, hogy ez az üdvösség Jézus Krisztus halottak közül való feltámadásából a miénk. De csak ezáltal lesz igazán örök érvényű és fajsúlyos az ige. Jézus Krisztus üdvösséget ajándékozó feltámadása a próféták által megjövendölt szenvedés és halál útján valósul meg. Így ebben az igében benne van a szenvedő, meghaló és feltámadó, dicsőséges Krisztus. Ebben az összefüggésben érdemes arra is gondolni, hogy a kis-ázsiai keresztényeknek, akik a levél címzettjei voltak, már részük volt az üldöztetésben és a szenvedésben. Az üdvösségre csak úgy mutatnak a próféták – amit kerestek és kutattak –, hogy az a Krisztus szenvedése és feltámadása által a miénk.

A perikópa megértése

Oknyomozás. Az oknyomozó újságírás sok munkát igényel, mert minden oknak van egy oka. Péter szavait olvasva ez a felfejtendő láncolat rajzolódik ki: Ti örvendtek az üdvösségnek – ennek előzményei vannak – a Lélek által kutatták ezt a próféták – ők nektek szolgáltak – Krisztus szenvedéséről és dicsőségéről jövendöltek – ugyanezt hirdetik nektek az evangélium hirdetői – tehát a tiétek!

Kacsakaringósnak tűnik az ige gondolatmenete, de a leghangsúlyosabb gondolat mégsem a gyülekezetre és nem a prófétákra vagy az evangéliumot hirdetőkre mutat, nem a múltra és nem a titkokat még nem ismerő angyalokra, hanem a szenvedő és a szenvedésen át megdicsőülő Krisztusra, üdvösségünk szerzőjére. Minden róla szól.

Ha a prófétákat lapozgatjuk, reá mutatnak.

Ha az evangélistákat olvassuk, róla tesznek bizonyosságot.

Ha Isten Lelkének munkájára tekintünk, akkor ott fedezük fel, ahol a megfeszített és feltámadott Krisztust hirdetik.

Ha a gyülekezetre nézünk, akkor annak a létében is a meghalt és feltámadott Krisztus üdvöt szerző munkáját kell meglátnunk.

A textus középponti üzenete Pröhle Károly szerint is a szótéria, az üdvösség. Többek között így ír: „Alapvető hiba, ha az exegézis szavak magyarázatában merül ki, de ebben az esetben az alapige eredeti értelmének és a mai mondanivalójának megragadásához elengedhetetlen a szótéria szó jelentésének ismerete [...] eredetileg profán szó: szabadság, megtartás, biztosítás, biztonság, megváltás, szerencsés hazatérés, amnesztia, messiási üdv, egzisztencia, tartósság, állandóság, jó közérzet, jólét, szerencse, üdv [...] Ebben az esetben ti. az alapige nem kevesebbet mond, mint azt, hogy a szótériaproblémát, vagyis az emberiség boldogulásának a problémáját kutatták már a próféták is, és nekünk szolgáltak már azzal, hogy rámutattak: Krisztusban adatik a »szótéria« felé vezető út.” (PRÖHLE 1971, 750. o.)

Igehirdetési vázlat

A vágy

Általános emberi vágy az, hogy boldogok legyünk, hogy megszabaduljunk minden béklyótól és rabigától, hogy letehessük a terheket, és nyugós pillanataink és feszültségeink elillanjanak. Ez a vágy motiválja az embert. Ez indítja keresésre is. Azt tapasztaljuk, hogy a vágy kielégítésére ezernyi praktikát kínált a világ egykor is és most is. Van, aki a világbéke nagy harcosa, más a személyes lelki életében vágyódik a szabadulás után. Van, aki a társadalmi problémák megoldásában látja a szabadulást, más meg a lelki egyensúly megteremtéséért küzd. A kis-ázsiai keresztények Krisztus feltámadása által leltek erőre. Az üldöztetések közepette is az erősítette a biztonságérzetüket, hogy Krisztusnak a halottak közül való feltámadása által élő reménységre születtek. S ma, amikor a belső bizonytalanságok és a világ jövőjét is veszélyeztető erők együttes erővel mállasztják az emberek biztonságérzetét, belső tartását, egzisztenciáját, és az állandóság megszűnése nyugtalanná és hektikussá tett mindent, akkor is erre az örömhírré kell utalnunk: a próféták által meghirdetett Krisztus az életünk szabadságát, üdvösségét és megtartását hozta el.

Az ajándék

Az üdvösség, a megváltás régtől fogva elkészített ajándék. Nem olyan sebtiben vásárolt bővli, mint a múlt hét Valentin-napjára a sarki virágos bódében megvásárolt rózsaszín szív. Ennél sokkal, de sokkal értékesebb. Az ajándék – a Krisztus fénye, dicsősége, amely láthatóvá lett, amely hirde-

ti, hogy az élet Krisztusban győzött a halál felett. Krisztus isteni dicsősége! A dicsőség alatt mi elsősorban arra szoktunk gondolni, hogy valaki erővel és hatalommal diadalmaskodik a másik felett (harcban és sportban). A dicsőség alatt mi arra is szoktunk gondolni, hogy valakinek irtózatossá nagy rajongótábora van, és a hódolók köre állandóan reflektorfényben tartja. Krisztus dicsősége nem hatalmi fölényfitogtatás. A karácsonyi gyermek a kicsivé válás, az alázat megtestesítője. A szenvedésre készülő Jézus az engedelmesség útján jár. Azon az úton jött – Betlehemén át –, amelyen kevesen láthaták meg a dicsőségét, és azon az úton ment – a Golgotán át –, amelyen szintén nem lehetett látni az isteni dicsőséget rajta. És mégis, az, hogy benne az Isten arca megjelent, sokak – sőt mindenki – számára üdvöt jelentett. Az ajándék benne teljes.

A megtalálás

A próféták őt keresték és kutatták. És a Lélek kinyilatkoztatása által megtalálták. Nem tudom, milyen érzés lehetett Péter felismerése, amikor kimondta, hogy „te vagy a Krisztus”. Valahogy így tudom csak elképzelni: „Eddig olvastam, hallottam a próféták szavát, most pedig látlak téged, és a felismert prófétai igazságok ott tükröződnek tetteidben és szavaidban.” A próféták megtalált igazságát az evangélium hirdetői erősítik meg a maiaknak. Ők, akik Krisztust is ismerték, tudják jól, hogy benne teljes lett az Isten terve. Mi tehát kettős forrásból bukkanhatunk az ajándékokra: a próféták jövődőlése és az evangélisták és az igehirdetők bizonyoságtétele összecseng. De a megtalálás arra is kötelez, hogy mi is gazdagítsunk másokat a megtalált ajándékkal.

Illusztráció

GONDOLATOK

KÁLDY Zoltán püspök. 1972. január 24-én *Három nemzedék* címmel prédikált erről a textusról. A lendületes, evangelizáló stílusban kezdett igehirdetése elején első nemzedéknek nevezi a Krisztus előtti prófétákat, második nemzedéknek pedig Krisztus népét, majd a mai gyülekezetet így: „Ti vagytok az a nemzedék, amely gazdag nemzedék... Nem az a társaság vagyunk, akiknek már semmijük sincs, hanem az a társaság vagyunk, akiknek mindene megvan... Ti vagytok az a nemzedék, amely bírja Jézus Krisztus evangéliumát... Ti vagytok az a nemzedék, akiknek megfeszített Krisztusa van... amelynek Ura nem maradt a sírban, amelynek feltámadott Ura van... amely Jézus Krisztusban bírja a bűnbocsánatot, az életet és az üdvösséget... amely tud más lenni, mint sok más ember, mert Krisztus által akkor is tud szeretni, amikor gyűlölni kellene... amelynek szíve békessége akkor is megmarad, amikor békétlenkedni kellene, mert Krisztusotok van... amely nem csak az orráig lát... amely tudja, hogy amikor bezárult egy koporsó, Jézus Krisztus által

van tovább...” (KÁLDY 1972, 198. o. Az igehirdetés „társadalmi” ideológiai üzenetét azonban jobb ma már felejteni...)

VERS

Ady Endre: *Jön a szabadulás*

Lelkemet, e nagy tévesztőt,
Téveszteni ha szabad,
Most örömmel elbocsátnám,
Mint egy finom, nyomot-vesztett,
Drága agarat.

A Nihilbe hadd repüljön,
Nyulat és bút üzni is,
Látni akarnám a véget,
Hajsza végét s a végén túl:
Tán remélni is.

Be mély az én zárottságom,
Hogy dulhat ezer dulás,
Mégis azt kell fönt hirdetnem,
Hogy jön, bárhogy is jöjjön,
A szabadulás.

Weöres Sándor: *Kereszt-árnykép*

A kereszt felső
ága égre mutat,
nagy örömhírt tudat:
„itt van a te utad”
a kereszt két karja a légebe szétszalad,
rajta sovány kezek tört vért virágnak:
„vigyázz: ő a lélek, de a test megszakad,
kétfelé visz ösvény s te szabad vagy, szabad”
a keresztnek alsó
ága földre mutat:
„vesződj: itt áss kutat,
lásd benne arcodat.”

Felhasznált és ajánlott irodalom

- GERÉB Zsolt 2015. *Péter Első levelének magyarázata*. Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár.
- IMRE Ernő 1972. Péter első levelének magyarázata. In: *A Szentírás magyarázata. Jubileumi kommentár*. Református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest. 2: 340–348. o.
- KÁLDY Zoltán 1972. *Három nemzedék. Lelkipásztor*, XLVII. évf. 4. sz. 197–200. o.
- LUTHER Márton 2010. *Előszók a Szentírás könyveihez*. Ford. Szita Szilvia. Luther Kiadó – Magyarországi Luther Szövetség. (Magyar Luther Könyvek 2.)
- PRÖHLE Károly 1971. 1Pt 1,10–12-hez. *Lelkipásztor*, XLVI. évf. 12. sz. 750–751. o.

Hetvened vasárnap

► Mk 7,5–16

Igehirdetési előkészítő

Az igazi tisztaság

A vasárnap jellege

Hetvened, hatvanad és ötvened vasárnapja átmenet a vízkereszt utáni és a böjti vasárnapok között. Karácsony és vízkereszt ragyogása után ez idő alatt mintegy áthangolódva egyre inkább az Úr szenvedéstörténetére tekintünk. Agendánk szerint: „Böjt felé igaz megtéréssel.” A vasárnap jellege szerint: „Elbizakodottságból odaadó istentiszteletre.” Ugyanakkor már az elnevezésben is ott van a húsvéthoz való viszonyítás, az addig hátralevő napok kerekített száma.

A textusról

A kiindulási alap a kultikus kézmosás, amelyet egyes tanítványok nem tartottak meg (7,2). Jézus nem egyszerűen rövid indoklással válaszol, hanem a lehető legszélesebb összefüggésbe helyezi a kérdést. Az egész szakasz fő témája a kultikus tisztaság, különösen az étkezési előírások kezelése, amellyel a jeruzsálemi apostoli zsinat is foglalkozott, és az apostoli levelekben is szó van róla; nehéz volt szakítani ezzel a hagyománnyal.¹ Természetesen itt nem egészségügyi, hanem vallási előírásokról van szó. Az alapkérdés az Isten előtti tisztaság, amellyel a mózosi törvény oly sokat foglalkozik. A kultikus kézmosás Jézus korában egyes farizeusok önként vállalt kötelezettsége volt, amelyet a laikusokra is minél nagyobb mértékben ki akartak terjeszteni. A mosakodási előírások eredetileg csak a papokra vonatkoztak az áldozatbemutató miatt. A kiterjesztés abból indult ki, hogy étkezés előtt áldást kellett mondani, tehát istentiszteleti cselekményre került sor (RIENECKE 1955, 140–141. o.). Márk általános gyakorlatként mutatja be, bár nem feltétlenül tudatlanságból, könnyen lehet, hogy csak nem akarta részletezni, hiszen Jézus „csattanója” a döntő.² Az Úr vitapartnereit valószínűleg megfigyelés céljából küldték Jeruzsálemből Galileába (vö. 3,22; MARTOS 2014, 147. o.). – Eközben képmutatók (ὑποκριταί, Márknál csak itt), mert azt hiszik, hogy a külső kegyesség, az előírások engedelmes betartása egyenes arányban áll az Isten iránti odaadással. Emiatt pedig elhagyják Isten (igazi) parancsolatát (ἀφέντες τὴν ἐντολὴν τοῦ θεοῦ), a szív odaadását. A parancs Istentől jön, a hagyomány az emberektől. Az Úr ezt Ézs 29,13-mal világítja meg (6. vers), hiába (μάτην, LXX,

¹ DÓKA 1977, 181. kk.; FRANCE 2002, 278. o.

² Vö. DÓKA 1977, 183. o.; FRANCE 2002, 281. k.; GNILKA 2010, 1: 279. kk.

a héberben nincs) a vallásos formulák, külsőségek gyakorlása (FRANCE 2002, 283–284. o.), ha éppen „csak” a törvény végső célja nem érvényesül. Erre a negyedik parancsolattal szolgált példát: a templom javára felajánlott adományt nem lehetett más célra használni, még a szülők megsegítésére sem (vö. DÓKA 1977, 184–185. o.). A Megváltó itt is – a szombathoz hasonlóan – arra figyelmeztet, hogy a törvény betűje és szelleme nem kerülhet ellentétbe. Hiszen ilyenkor „érvénytelené teszik” (ἀκυροῦντες) Isten λόγος-át. A „korbán” példája a mai igehallgató számára is tökéletesen megvilágítja, hogy mit jelent a „jogos, de nem etikus” eljárás (10–13.). A gyakorlat alapja 3Móz 30,3 volt (GNILKA 2010, 284. o.).

Az ellenfelek itt sem válaszolnak, de arról sincs szó, hogy bosszút forralnának. Talán azért nem, mert maguk sem tartották a szombathoz hasonló horderejűnek a kérdést (vö. 3,6)? Az Úr pedig a „laikus” sokaságnak elmagyarázza, hogy az ember alapvető belső romlottságán nem lehet külsődleges előírásokkal segíteni. A „tüneti kezelés” csak még jobban rávilágít az igazi bajra. Semmiféle mosás, mosakodás, tiszta enniivaló nem elegendő az Istennel való helyes viszonyhoz (14–16. vers; vö. DÓKA 1977, 185. o.). A 17–23. vers már nem része textusunknak, de az ismeretét fel kell tételeznünk, illetve röviden utalnunk kell rá az igehirdetésben. Annál is inkább, mivel utána a kánaáni asszony története következik (24–30. vers). Nagyon el kell gondolkodnunk az összefüggésen. Mondják, hogy a Megváltóban ekkor még nem tudatosult egyetemes küldetése, vagy a zsidó- és pogánykeresztények későbbi vitáját tükrözi a folytatás (lásd uo. 192. kk.). Gondoljuk meg azonban, hogy Márk (és Máté) miért írta volna le, ha az Úr legalább nagyjából nem így beszélt volna. A zsidó Jézus, Dávid fia a pogány nő lányát gyógyította meg, ehhez minden értelemben át kellett lépnie a határt: Galileáét, a törvényét, a szokásokét. Az az rögtön illusztrálta a nem sokkal előbb a textusban mondottakat (vö. FRANCE 2002, 277., 294–295. o.). Az igazi tisztaságról az Úr halála és feltámadása óta Jn 3,1–3 igazít el.

Az igehirdetés felé

A törvény és a hagyományok

Már az Ószövetségben is világos, hogy a törvény nem önmagáért van. Urunk tehát mást tanított és tanít, mint népének korabeli vezetői: azt, hogy a törvény, a szabályok tökéletes betartása nem üdvözít automatikusan. Mégpedig azon egyszerű oknál fogva nem tud automatikusan üdvözíteni, hogy az ember sohasem lesz képes tökéletesen betartani a törvényt. Az étkezés előtti kultikus kézmosás először egyes farizeusok önként vállalt kötelezettsége volt, amelyet a népre is ki akartak terjeszteni az asztali áldás miatt. Az Úr azonban nem arra biztat, hogy minden elképzelhető és elképzelhetetlen helyzetre dolgozzuk ki a megfelelő szabályokat, ahogyan a farizeusok és írástudók tették. Ez nem

megy, bár keresztények is sokszor próbálták és próbálják, de tudjuk, hogy az élet ennél bonyolultabb. Annyira, hogy a legnagyobb és a legócskább regényen is túlesz. Az Úr ezzel szemben a lelkiület, a hozzáállás, az irányultság megváltoztatását akarja. A törvény céljához ragaszkodik abban az esetben is, ha a törvény – „végrehajtási utasításával” együtt – mint eszköz és a törvény mint cél, azaz a törvény betűje és szelleme összeütközésbe kerül.

Betű és lélek

Megváltónk konfliktusai abból adódtak a farizeusokkal és írástudókkal, hogy azok a törvény betűjét és a hagyományokat előbbre valónak tartották a szellemüknél, vagyis a törvényt és „végrehajtási utasításait” nem eszköznek, hanem célként tekintették. Pál is azt tanítja, hogy „*a betű megöl, a Lélek pedig megelevenít*”. A farizeusok és írástudók féltő gonddal kezelték és másolták a szent könyveket, a betűket is megszármolták, nehogy egyetlen vessző, pontosabban a legkisebb betű, egy jod (j) is kimaradjon. Urunk erre utal, amikor azt mondja, hogy hamarabb elmúlik az ég és a föld, mint hogy a törvényből egyetlen vessző, betű is elveszne. Ő azt a teljességet, azt a tisztaságot hozta el, amelyet a mózesi törvény, a régi szövetség előkészített. Az Urat azért nem bírták elviselni, mert nem akart azokhoz hasonlítani, akik csúrik-csavarják a szabályokat, akik nem látják a fától az erdőt. Pedig éppen ő volt az, aki helyükön kezelte az írásokat, bennük az előírásokkal, továbbá a hozzájuk kapcsolódó hagyományokat.

Ami a törvényeket és minden elágazásukat illeti, az Úr Izrael legkülönlegesebb parancsolatáról már korábban megmondta, hogy az Emberfia, vagyis ő ura a szombatnak. A bethesdai beteg harmincnegyzét év után nem tudott volna még egy napot várni? Vagy a görnyedt asszonyt is tizennyolc év után miért éppen szombaton egyenesítette ki? Kevesebb mint feleannyi idő után ő még inkább várhatott volna. Sőt, vérre menően súlyos volt a szombati tevékenység, hiszen az ilyen esetek miatt is meg akarták ölni, ahogyan végül meg is tették.

Ma hazánkban, de Európában és az egész világon is elégünk van a nap mint nap tapasztalható „jogos, de nem etikus” vagy nem etikus, de jogszerű esetekből. Gondoljunk csak az úgynevezett adóoptimalizálásra, ami tulajdonképpen a kizsákmányolás nemzetközileg törvényesített formája. Többek között a devizahiteleknek sem kell magyarázni, hogy a joggal való visszaélés, a paragrafusokkal való takarózás, mások kifosztása a törvényesség látszatával az egyik, ha nem éppen a legvisszataszítóbb tevékenység, „ami kijön az emberből”.

Az igazi tisztaság

Jézus korában az volt és minden korban az a probléma, ha a törvény eszközből céllá lesz, vagyis ha a törvény elveszíti eredeti célját. A jog sohasem pótolja a szeretetet (lásd PANENBERG 1991, 75. o.). A Megváltó ezt fejezi ki a szeretet kettős parancsával, az Isten és a felebarát szeretetével: ez

a két parancsolat tartja a törvényt és a prófétákat. Luther kérdésére, küzdelmeire utalva: külsődleges előírásokkal, bármilyen nemes céljuk is legyen, nem lehet megtalálni a kegyelmes Istent. És bár a két parancsolatról csak az evangélium vége felé van szó, már az áldozati ajándék példáján világos, hogy nem játszhatók ki egymás ellen.

Márk nem említi az arany szabályt, de mint utaltunk rá, a szeretet kettős parancsát igen. A Megváltó maga a tisztálanság, romlottság orvosa és terápiaja egyszerre. Ő végérvényesen, a törvény célja, szelleme alapján, sőt azon túlrendezi az ember Istenhez való viszonyát. Az embernek bele kell élnie magát abba, hogy Isten gyermeke, hogy szeretettel tekinthessen rá mint Atyára, és teljes szívből vállalnia kell az engedelmisséget.

A keresztség, az úrvacsora sokszor megszokásnak tűnik. De Isten Krisztusért gyermekévé fogadott a keresztségben, aki az úrvacsorában azóta is érezteti jelenlétét. Persze ki az, aki mindennap, a napnak minden órájában Isten tökéletes gyermeke? Isten akaratát ezen a földön soha nem is tudjuk teljesíteni, mert ha másképp nem, akkor gondolatban megszegjük. Krisztus példája, engedelmissége, visszajövetelének ígérete azonban a korszellemtől és a korszellemben megmutatkozó általános emberi romlottságtól eltérő, egyre tisztább életre indít.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekciók

1Kor 9,24–27; Jer 9,22–23

Énekek

EÉ 471, 460, 448, 440

Imádság

Agenda 127. o., első textuskollekta hetvened vasárnapra; 304. o. 125. általános könyörgő imádság. Bármelyik kiegészíthető például így:

„Világosíts meg, Urunk! Vezess előre a hozzád vezető úton! Taníts meg akaratomra, mutasd meg, hogy elgondolásod szerint itt és most mit kell tennünk. Adj erőt, hogy elfogadjuk váratlanul látszó kívánságaidat is. Adj erőt, hogy gyengeségeink ellenére is higgyünk a te erődben, és rábízunk magunkat irányításodra.” (HETÉNYI VARGA 1991, 403. o.)

Illusztrációk

GONDOLATOK

„A kútvízben vagy forrásvízben vett fürdő, a testi és rituális fürdő nem ment fel a sokkal szükségesebb belső mosakodás alól, és jobb izzadságtól szennyes kezekkel enni,

mint elutasítani éhező testvérünket három vízben mosott kezekkel.

Az ürülék távozik a testből, eltűnik a gödörben, és megtermékenyíti a kerteket és a mezőket. De oly sok kifogástalanul öltözött úr van, akik a torkukig tele vannak másfajta piszokkal, melynek a bűze, mihelyt szóra nyitják szájukat, csakúgy dől kiöblített, s újra meg újra kiöblített szájukból. Csakhogy ez a piszok nem távozik az árnyékszékeken a föld alá, hanem beszennyezi mindenki életét, megfertőzteti a levegőt, megmérteleyezi még az ártatlanokat is. [...] még ha napjában tizenkétszer mosdanak is: a bőr folytonos szappanozása semmit sem ér, ha a szív döglletes gondolatokat bocsát ki magából. A pöcegödörtisztító, amennyiben nincsenek bűnös gondolatai, hasonlíthatatlanul tisztább a Gazdagnál, aki, miközben márvány fürdőkádja illatos vízében paskol, valami új bujálkodást vagy kicsapongást forgat a fejében.” (PAPINI é. n., 142. o.)

VERS

Túrmezei Erzsébet: *A harmadik* (részlet)

„Valami kérnek tőled.
Megtenni nem kötelesség,
Mást mond a jog,
Mást súg az ész.
Valami mégis azt kívánja: Nézd,
Tedd meg, ha teheted!
Mindig arra a harmadikra hallgass,
Mert az a szeretet.” (TÚRMEZEI 1987, 93–94. o.)

Hivatkozott művek

- DÓKA Zoltán 1977. *Márk evangéliuma*. MEE Sajtóosztálya, Budapest.
- FRANCE, R. T. 2002. *The Gospel of Mark. A Commentary on the Greek Text*. Eerdmans, Grand Rapids; Cambridge, UK. (The New International Greek Testament Commentary.)
- GNILKA, Joachim 2010. *Das Evangelium nach Markus*. 1–2. köt. Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn; Patmos Verlag, Mannheim. (Evangelisch-Katholischer Kommentar zum Neuen Testament 2.)
- HETÉNYI VARGA Károly 1991. *Beszélgetés a Mesterrel. Imák és elmélkedések az ifjúság számára*. Szent István Társulat, Budapest.
- MARTOS Levente Balázs 2014. *Márk evangéliuma*. Szent István Társulat, Budapest. (Szent István bibliakommentárok 6.)
- PANNENBERG, Wolfhart 1991. *Mi az ember?* Ford. Boros István. Egyházfórum, Budapest–Luzern. (Egyházfórum könyvei 9.)
- PAPINI, Giovanni é. n. *Krisztus története*. Ford. Révay József. Athenaeum, Budapest.
- RIENECKE, Fritz 1955. *Das Evangelium des Markus*. Brockhaus, Wuppertal. (Wuppertaler Studienbibel.)
- TÚRMEZEI Erzsébet 1987. *Ádventtől ádventig. Túrmezei Erzsébet válogatott versei*. MEE Sajtóosztálya, Budapest.

■ SZENTPÉTERY PÉTER

Hatvanad vasárnapja

▶ Lk 13,31–35

Igehirdetési előkészítő

Áldás az Úr házából

Hatodik (intonáció)

Sokan sokféleképpen leírták, hogy már a 6. században ünnepelte a nyugati kereszténység hatvanad vasárnapját, úgy is, mint a böjt előtti időszak egyik kiemelt vasárnapját. Hatvanad vasárnapját okkal tartja több neves teológus is az igehirdetés vasárnapjának, mert az óegyházi evangélium (Lk 8,4–15, a magvető példázata) és az epistola (2Kor 11,9–12,9) is szorosan kapcsolódik az igehirdetés, igehallgatás témájához, korrelációban van vele. Böjt első vasárnapja előtt két héttel, ha úgy tetszik, az „alapozás” időszakában vagyunk. És ahogyan a sportban a jó alapozás meghatározza az egész szezont, úgy a jó felkészülési időszak böjt előtt – hetvened, hatvanad, ötvened vasárnap – meghatározhatja az egész böjti időszakunkat, annak hangnemét, formáját, de leginkább tartalmát. Ne féljünk időt szánni a felkészülésre, mert így böjt is többet fog adni lelkésznek és gyülekezeteknek egyaránt. Hatvanad vasárnapjának lukácsi igehirdetési alapigéje és annak kibontása a prédikációban ezt nagymértékben elősegítheti.

Hatásosan (legitimáció)

A legtöbb kommentár kiemeli, hogy mai igehirdetési alapigénk első három verse csak Lukácsnál szerepel, amelyet az „utókor” *Jézus üzen Heródesnek* címmel látott el. Óriási feszültség van a szövegben, hiszen szokatlan módon a farizeusok mintha meg akarnák menteni Jézus életét, holott a lukácsi történetek túlnyomó többségében éppen ők fontolgatják Jézus likvidálását. Ily módon ez a lukácsi különanyag egyfajta különleges farizeusábrázolással gazdagíthatja a bemerevedett, megszokott farizeusképünket: „Még abban az órában néhány farizeus ment oda hozzá, és így szóltak: Menj, távozz el innen, mert Heródes meg akar ölni.” (Lk 13,31)

A 32. versben megjelenő róka képe – akihez hasonlítja Jézus Heródest – mind a hellén (Epiktétosz), mind a zsidó irodalomban a ravaszság szimbólumaként jelenik meg. Emellett azonban létezik olyan hipotézis is, amely szerint a Saul–Dávid konfliktus tárul eléink azzal, hogy megjelenik a róka (amely Saul nevében benne rejlik) és az oroszlán (Dávidnál is használt szimbólum) ellentétpárja, vagyis Jézus az „oroszlán törzséből” és Heródes a „róka törzséből”. Bár ez a teória inkább a spekuláció kategóriájába

tartozik, tény, hogy az oroszán és a róka az ókori irodalomban több ízben jelennek meg úgy fabulákban, mint az egymással merőben ellentétes erők szimbólumai: a róka a jelentéktelen állat, míg az oroszán a jelentős állat. Jelen igeszakaszunkban ez az ősi szembenállás az igazi Messiás, Jézus és az Antimesziás, Heródes közötti harc, szópárbaj, üzenetváltás „szintjén” érhető tetten.

Ami tisztán látható textusunk első részéből (31–33. vers), ezek a „segítő szándékú” farizeusok valamiféle kapcsolatban állhattak Heródeszel, hiszen velük üzent a vezető, sőt maga Jézus is rajtuk keresztül üzent vissza. Jézus válaszából egyértelműek a messiási tulajdonságok: ördögöt kiűző, gyógyító, küldetéssel bíró. Lukács teológiai evidenciaként mutatja fel: Jézus a Messiás, az igazi Messiás. Izgalmas célzás a 32. versben a *harmadnap* kifejezés, amely több exegeta szerint is a feltámadásra utal, s amely már az első keresztény olvasók számára is érthető, értelmezhető „kód” volt. Emlékeztette őket a húsvéti csodára és a reménységre, amelyet csak erősít a küldetés betöltésének, bevégzésének gondolata.

A 33. versben előkerül Jézus Jeruzsálembe tartó útja, amelynek kiemelt szerepe van a lukácsi teológiában. Jeruzsálem több, mint egy város: számos ígéret fűződik hozzá, és a próféták drámai sorsára való utalás sem véletlen Lukácsnál. Érdekes módon Jézus válasza itt véget ér az utólagos felirat szerint, pedig a görög szövegből ez nem következik, hiszen a folytatás (amelynek párhuzamosa Mt 23,37–39-ben fellelhető – így Lk 13,34–35 nem lukácsi saját anyag) kibontja a 33. versben elkezdetteket.

Jeruzsálem nevének duplázásában megszólító formulára következtethetünk, Jézus Jeruzsálem iránt érzett szenvedélyes szeretete süt belőle. Lukács ószövetségi és újszövetségi utalásai költőien hatásosak mind a két versben. A 34. vers első felében a szőlőmunkások példázatában is együtt használt kifejezéspár található: *megölni és megkövetni* (Mt 21,35), míg a vers második felében 5Móz 32,11-re asszociálhatunk, ahol a sasmadár szárnyainak sokatmondó képe jelenik meg.

De ugyanígy eszünkbe juthat Zsolt 91,4 is: „*Tollaival betakar téged, szárnyai alatt oltalmat találsz, pajzs és páncél a hűsége.*” Hihetetlen vibrálás érzékelhető a képek között: megölni, megkövetni valakit (a blaszfémia bűnének büntetése) az egyik oldalon, és összegyűjteni azokat, akiket szeretünk, a gyermekeinket a másik oldalon.

Az elhagyott ház sokak szerint a Kr. u. 70-ben elpusztult jeruzsálemi templomra utal (és ily módon visszatekintés), míg vannak, akik szerint a ház maga Jeruzsálem városa, Jeruzsálem népe, de olyan értelmezés is van, amely szerint a ház maga Istent jelenti. Lukács a 35. vers végén egy csodaszép mondatot ad Jézus szájába, amely minden kétséget kizáróan a 118. zsoltárra utal, annak is a 26. versére: „*Áldott, aki az Úr nevében jön! Megáldunk titeket az Úr házából.*”

Fontos aláhúznunk azt is, hogy a zsidó hagyomány

szerint ezzel az igeverssel, zsoltárverssel, áldással szokták volt köszönteni azokat, akik a templomba zarándokoltak. Konklúzióként megállapíthatjuk tehát: az utolsó szó a reménységére a textusunkban. Az igevers hallatán ugyanis mennyei perspektíva tárulhat elénk a prédikációra való készülésünkben: az Új Jeruzsálem képe a Jelenések könyvéből. Sőt, szinte a számárháton érkező Király lépései is hallatszanak, aki virágvasárnapon vonul be Jeruzsálembe az ünneplő tömeg kellős közepén, ahogyan Mt 21,9-ben olvashatjuk: „*Az előtte haladó és az őt követő sokaság pedig ezt kiáltotta: Hozsánna Dávid Fiának! Áldott, aki jön az Úr nevében! Hozsánna a magasságban!*”

Hatodszor (meditáció)

Először végiggondolja a lelkész, mit is jelent számára a farsang, a böjt, a húsvét. Másodszor végiggondolja a lelkész, miben él a világ éppen, és benne a gyülekezet, és kiknek fog hatvanad vasárnapján beszélni. Harmadszor végiggondolja a lelkész, ha ő ülne a padban, milyen prédikáció fogna meg őt, és érintené meg a lelkét. Negyedszer végiggondolja a lelkész, hogy miért és kiért fog imádkozni a felkészülés alatt. Ötödször végiggondolja a lelkész, mi mindent fog még elolvasni, hogy hitelesen és ugyanakkor felkészülten álljon a szószekre az ige hirdetés vasárnapján. Hatodszor alázattal és nyitottsággal kéri a lelkész a Lélek erejét, hogy Krisztust hirdesse, hogy evangéliumot hirdessen, hogy Isten szeretetét és országát hirdesse meg, és őszintén és személyesen el tudja mondani: Jézus az, aki áldott, és aki az Úr nevében jött, jön, jönni fog.

Hatvanad (prédikáció) – hatpontos vázlat

1. Jézus ma is velünk van az úton. Hány és hány út, hány és hány utazás: ott legbelül. Életutak, amelyeken mind-mind ott vándorol velünk az úton. Csak nehogy valami akadályozza a látásunkat, és ne vegyük észre őt! Mert nézni és látni nem ugyanaz.

2. Jézus ma is üzen. Nem Heródesnek, hanem nekünk. Emlékeztet arra, hogy mit is tett velünk az Isten általa. Életét adta Jézus a barátaiért, értünk: nincs ennél nagyobb szeretet. Ránk bízott ez az üzenet. Tovább kell küldeni, adni, meg kell osztani. Nem lehet nem megosztani.

3. Jézus ma is érkezik. Érkezett mint betlehemi Gyermekek. Érkezett mint az Isten Báránya. Érkezett mint Messiás. Érkezett mint Megváltó. Érkezett mint Megfeszített. Érkezett mint Feltámadott. Érkezett mint Úr. Érkezett tegnap, és érkezni fog holnap. És ma is érkezik. Ma is élő Úr, személyes Úr. Enyém, tiéd, övé. Miénk. Miatyánk.

4. Jézus ma is áldott. Át lehet élni, meg lehet élni, meg lehet tapasztalni, ki lehet mondani: áldott, aki az Úr ne-

vében jön. Ő az, aki az örök életet elhozta, és aki által van maga az örök élet.

5. Jézus ma is igazi. Nem mű. Nem álmissiás, nem antimesiás. Igaz, ma máshogyan, mint egykoron, de kiúzi a félelmet, lelkeket gyógyít, és valódi támaszt nyújt a krízisekben.

6. Jézus ma is összegyűjt(ene). Ma is azt mondaná: „Jöjjetek énhozzám mindnyájan!” Ő hív. Egy asztalhoz, egy asztalközösségbe: a szentek közösségébe, a tanítványi csapatba. Kétségek között is az egységbe hív.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekciók

2Kor 12,1–10; Ézs 55,6–11

Énekek

EÉ 279, 258, 459

Imádság

Jézus, Dávid Fia, könyörülj rajtam is, és add, hogy ne csak halljam az igét, de meg is tartsam! Én Uram, én Istenem, te készíts fel, te légy egész életem alapja. Ámen.

Illusztráció

GONDOLATOK

„Az Élet Vize Boltjában pirospozsgások a vevők, isszák az élet vizét, mind megisszuk, aztán csak élünk, élünk, örökkön-örökké? És ha meghagynánk egy-két kortyocskát, mégiscsak?”

Mosonyi Aliz (1944–) magyar író: *Boltosmesék*

„Az örökkévalóság nem hely, hanem állapot. Független tértől és időtől. A jó ember nem a mennybe jut, hanem mennyre válik, amennyiben Isten akarata szerint él.”

Pnina Navè Levinson (1921–1998) izraeli vallásfilozófus, teológus

Felhasznált és ajánlott irodalom

BOVON, François 1989. *Das Evangelium nach Lukas*. 1. köt. Lk 1,1–9,50. Benziger Verlag, Zürich; Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn. (Evangelisch-Katolischer Kommentar Zum Neuen Testament III/1.)

CULPEPPER, R. Alan 1995. *The Gospel of Luke*. Abingdon Press, Nashville. (The New Interpreter's Bible IX.)

GREEN, Joel B. 1997. *The Gospel of Luke*. Eerdmans, Grand Rapids. (The New International Commentary on the New Testament.)

HAFENSCHER Károly (id.) 1992. Vízkereszt ünnepe utáni időszak. *Lelkipásztor*, 67. évf. 1. sz. 32–34. o.

JOHNSON, Luke Timothy 1991. *The Gospel of Luke*. The Liturgical Press, Collegeville. (Sacra Pagina 3.)

MARSHALL, I. Howard 1978. *The Gospel of Luke. A Commentary on the Greek Text*. Eerdmans, Grand Rapids. (The New International Greek Testament Commentary.)

Novum Testamentum Graece. Nestle–Aland 28. Deutsche Bibelgesellschaft, Stuttgart, 2012.

PRŐHLE Károly 1966. *Lukács evangéliuma*. Evangélikus Egyetemes Sajtóosztály, Budapest.

SPINETOLI, Ortensio da 1996. *Lukács – a szegények evangéliuma*. Agapé Kiadó, Szeged.

■ GÁNC S TAMÁS

Ötvened vasárnap (Esto mihi)

▶▶ Jn 4,25–30

Igehirdetési előkészítő

Tiszta forrásból. . .

A vasárnap jellege

„Légy erős kösziklám és váram, én Istenem...” – hangzik ötvened vasárnapjának kezdő zsoltára, amelyről nevét is kapta: Esto mihi. A böjti időszak előszobájában mi sem tehetünk mást, mint a zsoltárszerző Dávid király: leborulunk az Úr hatalmas terve előtt, s kérjük erejét és bölcsességét. Enélkül a böjt miértje aligha válik átélhetővé, a böjti út pedig minden nehézségével, fájdalommal, rettenetével nem lehet valódi megérkezéssé a kereszthez (MAGASSY 2005).

Az ógyházi evangéliumban (Lk 18,31–43) Jézus harmadjára szól tanítványainak szenvedéséről, haláláról és feltámadásáról, amint annak meg kell történnie. Ezután pedig megnyitja a jerikói vak szemét. Felnyitja-e a mi szemünket is Jézus? Mindaz, ami rá vár, miattunk és miértünk történik, hogy dicsőítsük Istent.

Erre válasz az ógyházi epistola (1Kor 13,1–13), a szeretet himnusz, amelyet sokat idézünk karácsonykor, esküvőkön, szép, meghitt alkalmakon, de igazi mélységére valójában a kereszt drámáján keresztül eszmélhetünk. A menyeyi Atya szeretete az igazi hajtóerő, amely a kereszt felé, az által pedig a megváltásunkhoz vezet, egyedül Krisztusban (JÁNOSY 1944, 63–64. o.).

A mai gyülekezetek számára is egyértelmű kell hogy legyen: a böjti útra nem lehet felkészületlenül, könnyelműen indulni. A böjti út kérdései bejárják a lelkek mélységeit, s kell is, hogy megérintsenek, felzaklassanak bennünket, bármennyire nem szeretjük az ilyesmit. Ahhoz, hogy ezek a mélységek ne emésszenek fel, kell a biztos alap, erős szikla, Isten üdvtervének bizonyossága.

A textusról

Az alapige megértéséhez feltétlenül fontos a készülés során hozzávenni a samáriai asszony történetét az elejétől fogva (Jn 4,4–30), amely egyúttal pütkösdi perikópa is. A textus különös kontrasztban áll az előző (harmadik) fejezettel, ahol egy zsidó főember, az írástudó Nikodémus a beszélgetőtársa Jézusnak, most viszont a kor viszonyai ismeretében halmozottan hátrányos helyzetűnek mondható, az övéi között is megvetett nővel találkozunk.

A zsidó–samáriai viszony már önmagában terhelt volt; zsidó ember, ha nem volt muszáj, nem állt szóba a tisztátalan, félpogány samaritánusokkal. A nyilvános férfi–női kontaktust szigorúan szabályozta az akkori társadalom (KARNER 1950, 76–77. o.). A textusból kiderül az asszony előélete is (öt férje volt, a jelenlegi pedig nem férje), amely miatt délben járt ki a kútra, így elkerülve a nem kívánt megjegyzéseket. Ehhez képest találkozik ott egy rabbiával.

A párbeszéd Jézus egy egyszerű kérdésből indul ki: „*adj innom*”, s a vallás, a hit egyik legfontosabb kérdése kerül elő, amely manapság igencsak elsikkad: mi Isten imádatának helyes módja? (MAGASSY 2005) Hol s hogyan imádjuk Istent? Jeruzsálemben vagy a Garizim-hegyen? A válasz egyszerre elgondolkodtató és felszabadító: Isten Lélek, s ezért lélekben és igazságban kell imádni Istent (Jn 4,24).

Fontos témája a textusnak az üdvösség kérdése, amely szorosan kapcsolódik az előzőekhez. Nem a mi emberi rendszereink, hagyományaink szabják meg tehát Isten és ember viszonyát, hanem egyedül Isten Lelke. Ezért nem számít, ki honnan jön, mit hordoz magában, egyedül az, mit tesz le Jézus elé (KARNER 1950, 74–75. o.).

Az asszony számára a beszélgetés során egyértelművé vált, hogy több van itt egy tanítónál, de egy prófétánál is. A Megváltóba vetett esetlen hitére Jézus egyértelmű választ ad: Ἐγώ εἰμι, „*Én vagyok az, aki veled beszélek.*” (Jn 4,26b) János evangéliumában Jézus ezt egy lenézett, kétes életű pogány asszonnak mondja először. Jézusnak e felszabadító bemutatkozása a samáriai asszony számára a szabadulást jelentette a korábbi életéből, Jézus számára pedig később a főpapok halálos ítéletét, a passiót, keresztet, halált, ám végső soron a szabadulást immár minden egyes embernek.

Ez a szabadulás nem maradt az asszony sajátja, hanem Jézusnál otthagynya nem csupán vedrét, hanem korábbi életét is, visszament a városába, majd mindenkit kihívott Jézushoz, s így lett népének apostolává.

Teológiai kérdések

Számomra mindig is érdekes volt a samaritánusok hite, vallásossága. Ugyan a zsidóság kizárta őket soraikból, ám mégis, szinte „csakazértis” ragaszkodtak az ósatyákhoz, a

mózesi törvényekhez, a régi szabályokhoz, szertartásokhoz, Sion helyett a Garizim-hegyen. Mi talán a szembenállásuk okát nem érezzük át, ám egyfajta feszültséget ad, amelyet nem hagyhatunk figyelmen kívül.

Az „én vagyok”-mondások az Újszövetség jánosi sajátosságai, amelyek Jézus és az Atya egységét fejezik ki, ezzel is utalva Jézus valóságos Isten és valóságos ember voltára. Az evangélium során pedig az egyik fő konfliktusforrás lesz Jézus és vádlói között.

Az Istent kereső ember örök kérdése: hogyan élhetek Istennek tetsző életet? A templomban ülő emberek jó része bizony kereső. Az ilyen életet pedig Jézus szava szerint nem az emberi alkotmányok szabják meg, hanem Isten igazsága. Az az igazság, amely – bármennyire is fáj – nem a miénk, de megkaphatjuk Isten Lelke által, benne fellelkesülve. A böjt önvizsgálata nélkül, a mélységek megjárása nélkül mindez nem lehetséges, bár kétségtelenül kényelmesebb volna. Isten igazsága pedig nem kikerülhető, felcserélhető, hanem egyedül Krisztusban nyerhető el.

A samáriai asszony története azt üzeni, hogy nincs vesztett helyzet, sőt megszólítottból lesz megszólító, küldött, apostol. De ehhez kell a jézusi szó.

Az igehirdetés felé

A hegyekben túrázva, hosszú menetelések után mindig öröm, ha találunk egy kis csörgedező patakot. Hűsítő a vize, kristálytiszt, s az az érzése támad az embernek, hogy ez a friss víz bármit képes lenne felüldíteni, megtisztítani. Sőt nem csupán bármit, hanem bárkit!

Az asszony valószínűleg nem jókedvéből tette meg az utat háza és Jákób forrása között. S aligha a víz frissesége miatt tette ezt déltájban. Napi rutin egy olyan időszakban, amikor nem kell mosdatnia magát kínos szavakkal. Az évek egyformasága után azonban hirtelen ez a forrás adott valami újat: egy nem várt találkozást. Egy új forrást, amely megváltoztat mindent. Egy olyan forrást, amely átszivárog falakon, rendszereken, aggályokon, indulatokon, mindenben, s valami rég elvesztett vagy talán valami egészen újat ad.

Mennyien vágyunk hasonlóra! Egy új lehetőségre, egy tiszta lapra, egy ismét fehér ruhára, amelyet nem érhet szó. Tiszta forrás, amely meg tud tisztítani, fel tud frissíteni, újra tud indítani.

Jézus azt mondja, hogy tud ilyen forrást, sőt ő maga az. Nála meg tudunk pihenni, letehetjük az egész batyunkat. Ott a forrásnál elmondhatjuk, merre jártunk, mennyire volt nehéz, s ha valamire eltévedtünk, rájöhetünk, hogy itt és most az nem számít. A fő, hogy végre megérkeztünk. A forrás vize felüldíti poros arcunkat, megtisztítja a szemünket. S ahogy ülünk, nem is igazán értjük az egészet. Mennyi út, mennyi vargabetű, már-már úgy tűnt,

nincs kiút. Szinte átkozva az indulást és a sok ballépést, váratlanul belebotlunk. Hogy lehet ez?

Úgy tudtuk, a tiszta forrást már rég elvesztettük, s nagyon úgy tűnt, valóban elszalasztottuk. Mert akkor éppen fontosabb volt valami más... Mert nem foglalkoztunk vele, biztos akad majd másik is... Sokan vannak így vele, talán le is tettek a találkozás reményéről. Ám van más vélekedés is.

Van, aki mondja, merre van, de nem tudja; s van, aki tudja, de nem mondja. Van, aki megtalálni véli, s örül neki, de valahogy nem az igazi az íze. Van, aki úgy érzi, tudja, de nem mondja el, mert úgyse értenénk, úgyse volnánk elég jók, elég értelmesek, elég kitartók hozzá... S lehetne tovább sorolni...

A forrásnál azonban kiderül egy nagyon fontos dolog: nem minden úgy van, ahogyan mi azt gondoljuk vagy szeretnénk gondolni. A forrás ugyanis különös: nem lehet palackba zárni, nem lehet elfojtani, nem lehet kisajátítani. Ez a forrás ott buzog fel, ahol szeretne, akkor, amikor szükség van rá, amikor nem is gondolnánk. A vize össze sem hasonlítható más forrásokéval, azok valahogy nem ennyire elevenek, ennyire frissítők, s az ízük sem az igazi ehhez képest. Bár azt hiszed, te találtál rá, valójában nagyon is a forrás keresett meg téged. Ott és akkor bukkanunk rá, amikor már azt érezzük, minden mindegy. Miért? Mert tudja, mikor van rá a legnagyobb szükség.

A forrás különleges azért is, mert forrást tud fakasztani bárkiben, akár bennünk is. Felüdít, fellelkesít az ereje. Olyannyira, hogy nem is tud olyankor az ember vesztég maradni: el kell mondani, meg kell osztani a forrás titkát...

A böjti út előtt jó ilyen reménységgel megindulni. Van erőforrásunk, üdítőnk, lelkesítőnk, még akkor is, ha épp azt érezzük, menten elveszünk. Jézussal, a tiszta forrással találkozni, benne gazdagodni ugyanaz, mint Isten igazságában gazdagodni. Ez lehet csakis egyedül támasza, ereje, étele, itala a gyülekezetnek ott, a Forrás körül.

Vázlat

1. Vágy a tiszta forrás után
2. Merre lelem?
3. Megmutatom!

Javaslatok az istentisztelethez

Egyetértve id. Magassy Sándorral, a textus megértése szempontjából fontosnak tartom, hogy ha az igeolvasáskor nem is kerül elő Jn 4,20–24, az ige hirdetésben mindenképp utaljunk rá.

Lekció

1Kor 12,31–13,13; Péld 9,10

Énekek

Kezdő ének: *Ó, Jézus kincsem, vigaszom* (EÉ 503)

Főének: *Lelkem, vigyázz, készülj fel* (EÉ 441); *Úristen, most éléd lépek* (EÉ 81)

Imádság

Urunk Jézus! Nem szolgálhatjuk meg mindazt a szeretetet, amelyet tanúsítottál irántunk, elveszettekért. Igéd forrása legyen támaszunk, vigaszunk, amikor úgy érezzük, nem bírjuk tovább. Tereád várunk, tebenned hiszünk. Tégy bennünket alkalmassá, hogy hű tanúid lehessünk életünk minden napján! Ámen.

Illusztrációk

GONDOLAT

„Koldusok vagyunk. Ez az igazság.”

Luther Márton (1483–1546) utolsó feljegyzett szavai

VERS

Tandori Dezső: *A damaszkuszi út*

Most, mikor ugyanúgy, mint mindig,
legfőbb ideje, hogy.

Felhasznált irodalom

GYALOG István 1933–34. Isten akarata szerint való élet. *Lelkipásztor*, X. évf. 1–2. sz. 55–58. o.

JÁNOSY Lajos 1944. Az egyházi év útmutatása. *Lelkipásztor*, XX. évf. 2. sz. 61–65. o.

KARNER Károly 1950. *A Testté lett Ige. János evangéliuma*. Magyar Luther Társaság, Budapest.

KEMÉNY Péter 1941. Vízkereszt utáni IV. vasárnap. *Lelkipásztor*, XVII. évf. 3. sz. 127–130. o.

KÓSA Pál 1949. Krisztus dicsősége közöttünk! *Lelkipásztor*, XXV. évf. 1. sz. 11–13. o.

MAGASSY Sándor 2005. *Perikópák*. Magánkiadás, Budapest.

PATHÓNÉ KEPENYES Erzsébet 1996. Ötvened vasárnapja. *Lelkipásztor*, 71. évf. 1. sz. 37–38. o.

Pesti felsőegyházmegye 1. sz. munkaközösség 1949. Vízkereszt után 3. vasárnap. *Lelkipásztor*, XXV. évf. 1. sz. 8–9. o.

SZABÓ Gyula 1981. Ötvened vasárnap. *Lelkipásztor*, LVI. évf. 1. sz. 45–48. o.

TÁBORSZKY László 1969. Ötvened vasárnapja. *Lelkipásztor*, XLIV. évf. 12. sz. 759–761. o.